

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Педагогічний інститут
Кафедра теорії і методики початкової освіти

Олена Будник

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Навчальний посібник

(для студентів спеціальності «Початкова освіта»)

Івано-Франківськ
2015

УДК 371.3 : 37.013.42

ББК 74.66

Б 90

*Рекомендовано до друку вченою радою Педагогічного інституту ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 8 від 23 квітня 2015 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

І. О. Смолюк – професор кафедри педагогіки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, доктор педагогічних наук, професор;

Г. П. Васянович – директор Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

М. О. Стахів – в. о. завідувача кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук, доцент.

Б 90 **Будник О. Б.** Інклюзивна освіта : навчальний посібник [для студентів спеціальності «Початкова освіта»] / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А.Б., 2015. – 152 с.

У навчальному посібнику висвітлено теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної початкової освіти. Представлено методичний матеріал для проведення лекцій і семінарських занять з курсу «Інклюзивна освіта» для студентів спеціальності «Початкова освіта»; подано тестові завдання на виявлення рівня їхніх знань і вмінь; акцентовано на необхідності оптимізації самостійної та науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців у напрямі роботи з учнями з особливими освітніми потребами.

Книга адресована студентам, аспірантам, викладачам, учителям початкової школи, методистам післядипломної педагогічної освіти.

УДК 371.3 : 37.013.42

ББК 74.66

ISBN 978-966-2343-17-5

© О. Б. Будник, 2015

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Програма навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта».....	10
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	21
Тема 1. Інклюзивна освіта: сутність, головні завдання і принципи впровадження.....	21
1.1. Еволюція суспільних уявлень у ставленні до осіб з психофізичними порушеннями.....	21
1.2. Сутність та особливості інклюзивної освіти.....	25
1.3. Мета, завдання та принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні.....	30
1.4. Значення психолого-медико-педагогічних консультацій у розв'язанні проблем інклюзії.....	31
1.5. Компетентність учителів як запорука ефективності інклюзивного початкового навчання.....	33
1.6. Організація роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби.	34
1.7. Гуманізація міжособистісних взаємин в інклюзивному процесі...	37
Тема 2. Особливості реалізації інклюзивного початкового навчання в українських школах.....	41
2.1. Інклюзивна школа та школа з спеціальними класами.....	41
2.2. Загальні принципи здійснення адаптацій і модифікацій навчально-виховного процесу.....	44
2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному процесі.....	49
2.4. Особливості розроблення індивідуального навчального плану і програми.....	51
2.5. Оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі.....	55
Тема 3. Технологія особистісно зорієнтованого навчання в інклюзивному класі.....	60
3.1. Особистісно зорієнтований підхід в інклюзивному процесі.....	60
3.2. Рекомендації для педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.....	63
3.3. Соціально-педагогічна діяльність фахівців початкової школи з родами дітей, які мають особливі освітні потреби.....	64

3.4. Напрями та форми роботи із з родиною учня з особливостями психофізичного розвитку.....	70
3.5. Моделювання в початковій школі комфортного соціально-виховного середовища для дітей з різними стартовими можливостями.....	72
РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	78
2.1. Семінарські заняття	
Тема 1. Правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні.....	78
Тема 2. Досвід інклюзивної освіти за рубежом та його використання в Україні.....	81
Тема 3. Проблеми організації педагогічного процесу в інклюзивному класі.....	83
Тема 4. Індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами.....	85
Тема 5. Соціально-педагогічні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями й батьками учнів з особливими потребами.....	87
Тема 6. Соціальне виховання учнів в умовах інклюзивної початкової освіти.....	89
2.2. Самостійна робота студентів.....	92
2.3. Тестові завдання.....	95
2.4. Завдання для підсумкового контролю.....	109
Рекомендована література.....	114
Короткий термінологічний словник.....	118
Додатки.....	121

ВСТУП

У сучасних умовах модернізації освіти України стратегічним завданням визнано впровадження інклюзивного навчання. Це відображено в нормативно-правових документах: Наказі Міністерства освіти і науки України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» (2005), Концепції розвитку інклюзивної освіти (2010), Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2011), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013) та інших.

У нашій країні ці питання актуалізувались лише в останнє десятиліття, водночас в країнах Західної Європи, США та Канади вже накопичено чималий досвід роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. З метою подолання стереотипів у ставленні до людей з обмеженими функціональними можливостями в 1975 році було прийнято Декларацію ООН «Про права інвалідів»¹.

У «Конвенції ООН про права дитини» (1989 р.) значна увага приділена дітям з особливими потребами, зокрема, ст. 6 закріплює право дитини на життя і здоровий розвиток; ст. 23 містить положення, згідно якого дитина, котра неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні, повинна вести повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють формуванню впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства².

Заходи, які вживались щодо розвитку прав інвалідів на міжнародному рівні, виявились важливим стимулом для розвитку національного та регіонального правового забезпечення. Низка держав почала впроваджувати більш гуманні норми, що регулюють права інвалідів. Наприклад, у 1990 р. в США прийнято Закон «Про інвалідів» (the American Disability Act), у 1991 р. в Україні – Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», у

¹ Декларация о правах инвалидов: Принята Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 3447 от 09.12.1975. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/declarat/disabled.htm>

² Конвенция о правах ребенка: Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20.11.1989 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml

1995 р. в Росії – Федеральний закон «Про соціальний захист інвалідів у Російській Федерації» тощо. Наприкінці ХХ сторіччя спостерігається формування регіональних систем захисту прав людей з інвалідністю, зокрема в Західній Європі, Канаді та США. Проводиться системна політики щодо таких людей з метою заборони всіх форм їх дискримінації, включаючи й освіту. Не випадково Генеральна Асамблея ООН проголосила 1993–2003 рр. Десятиліттям інвалідів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні під егідою ООН.

В основу стратегії інклюзивної освіти покладено концепцію цілісного підходу до навчання й виховання, що передбачає реалізацію прав і можливостей кожної людини, передусім, – це рівний доступ до здобуття якісної освіти. Принцип доступності є одним із пріоритетних у забезпеченні рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Він ілюструє не лише медичні засади щодо людей з психофізичними порушеннями, а насамперед – надання їм належної підтримки задля успішної адаптації в навколишньому світі, адаптацію соціального середовища з метою задоволення різнобічних потреб людей з обмеженими можливостями, в т.ч. освітніх.

Отже, важливе завдання вітчизняної системи освіти в умовах європейського інтегрування – це задоволення освітніх потреб кожного індивіда, в тому числі з порушеннями психофізичного розвитку за місцем проживання, тобто без відриву від родини, друзів, звичного соціального оточення. Ці питання покликана вирішити новітня система організації навчання й виховання осіб з обмеженими можливостями здоров'я, що ґрунтується на принципі забезпечення їх основного права навчатися в загальноосвітньому закладі з відповідним психолого-педагогічним супроводом та кореційно-реабілітаційною підтримкою.

Офіційна позиція світової спільноти щодо недопустимості дискримінації дітей і молоді з інвалідністю щодо здобуття якісної освіти в межах загальноосвітньої чи вищої школи базується на динаміці ставлення в суспільстві до таких людей ще з епохи античності. Так, законодавство давньогрецької Спарти передбачало обов'язкове виявлення дітей із фізичними вадами й відокремлення їх від «здорових», дбаючи в такий спосіб про фізично повноцінне громадянське суспільство. «Нехай в силі буде той закон, що жодної

каліки-дитини годувати не варто» – такі свідчення тогочасного ставлення до інвалідів залишив римський філософ Аристотель. Неповноцінність людей із порушенням психофізичного розвитку було визнано в основах Римського права. «Ми вбиваємо калік і топимо дітей, які народжуються слабкими й потворними. Ми вчиняємо так не через гнів, а керуючись правилами розуму: відділяти неприродне від здорового», – стверджував знаменитий Сенека³. Саме римський суд, встановивши інститут опікунства над людьми з певними вадами, став у подальшому взірцем для становлення нормативних положень щодо фізично чи психічно неповносправних.

Негуманні норми Римського права були основою для розроблення законодавства в більшості європейських країн того часу, що тривало майже до ХХ сторіччя, тобто так звана повноцінна більшість могла розраховувати на державний захист своїх прав і використання можливостей для їх реалізації. Водночас права меншості громадян, котрі мали психофізичні відхилення у своєму розвитку, жорстко обмежувалися.

Іншої думки був український філософ Г. Сковорода, котрий про «хворих» людей у «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» стверджує про важливість пізнати свій внутрішній світ, жити в любові з оточуючими, а також акцентує, що всі мають однакові можливості бути щасливим: «Премилосердна природа всім без винятку душам відкрила шлях до щастя...». Або ж: «Невже гадаєш, що премилосердна й дбала матір наша природа зачинила їм двері до щастя, ставши для них мачухою?»⁴. Саме це запитання сьогодні є актуальним для фахівців, причетних до навчання, виховання, соціальної реабілітації дітей з обмеженими психофізичними можливостями.

На сьогодні в Україні 1.076.345 дітей, котрі потребують корекції психофізичного розвитку. Це становить 12,2% від загальної кількості дітей у країні. Тому в суспільстві повинна сформуватися нова культурно-освітня парадигма, що базується на повазі до дітей фізично чи інтелектуально неповносправних. Надзвичайно

³ Антология педагогической мысли христианского средневековья: В 2-х т. – М., 1994. – С. 69.

⁴ Сковорода Г. Твори: у 2 т. Т.1 : Поезії. Байки. Трактати. Діалоги / Г. Сковорода. – 2-е вид., випр. – К. : Обереги, 2005. – С. 325–335; 497–498.

важливою є проблема їхнього навчання. Широкого розвитку набуває інклюзивна модель освіти, яка передбачає спільне навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами у звичайному дитячому садку чи школі разом зі своїми ровесниками.

Як засвідчує досвід інших держав, учні з функціональними обмеженнями, котрі відвідують загальноосвітні навчальні заклади, отримують якіснішу освіту. Вони більш комунікабельні, відкриті для спілкування, краще пристосовані до життя у суспільстві, ніж ті, які отримують освіту вдома або у спеціальних закладах.

У зв'язку з упровадженням в Україні інклюзивного навчання, постала проблема підготовки кваліфікованих фахівців до роботи в інклюзивному навчально-розвивальному середовищі. Цьому слугує введення до нормативної частини змісту вищої педагогічної освіти навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта». Пропонований посібник є науково-методичним супроводом у процесі викладання курсу «Інклюзивна освіта» для студентів спеціальності «Початкова освіта». Його викладання ґрунтується на матеріалах сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень інклюзивного процесу та має метою вдосконалення професійної майстерності студентів майбутніх учителів початкових класів у навчанні й вихованні дітей з особливими освітніми потребами.

Мета вивчення курсу – засвоєння студентами теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад початкової інклюзивної освіти.

Завданнями курсу є: сформувані в студентів цілісне уявлення про сутність і головні завдання інклюзивної освіти в Україні; розвинути навички здійснення індивідуального підходу в навчанні й вихованні дітей з особливими потребами; забезпечити опанування майбутніми вчителями початкових класів методами міжособистісної взаємодії з батьками дітей з особливими потребами, сформувані навички диференційованого викладання та оцінювання в умовах інклюзивного навчання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта» студенти повинні *знати*: теоретико-методологічні та нормативно-правові засади впровадження інклюзивної освіти в Україні; особливості навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами; досвід зарубіжних країн із упровадження інклюзивного навчання в початковій школі; основні положення

щодо організації педагогічного процесу в початковій школі в умовах інклюзивного навчання; методики викладання та диференційованого оцінювання навчальних досягнень і розвитку дітей з особливими освітніми потребами; технології налагодження педагогічної співпраці з батьками учнів із особливими освітніми потребами, шкільним психологом, соціальним педагогом, медичним працівником та іншими; типові проблеми й труднощі, що виникають в процесі впровадження інклюзивної початкової освіти в Україні.

Вивчення курсу передбачає оволодіння майбутніми учителями початкових класів низкою *вмінь*: розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку; використовувати ефективні соціально-педагогічні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями й батьками учнів з особливими потребами; застосовувати адаптивні методики викладання й стандартизованого оцінювання в інклюзивному процесі; налагоджувати педагогічне співробітництво з батьками школярів, котрі потребують інклюзивного навчання; запобігати упередженому ставленню однолітків і педагогів школи до дітей з особливими потребами, створювати морально-психологічний комфорт в класі на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, гуманності, милосердя, співробітництва.

У посібнику подано лекційний матеріал з курсу «Інклюзивна освіта», запропоновано розширені плани семінарських занять для майбутніх учителів початкових класів, завдання для самостійної роботи, поточного тестового та підсумкового контролю знань. Автором частково використано матеріали сучасних нормативно-правових документів з окресленої проблеми та типової програми А. Колупаєвої «Основи інклюзивної освіти» (К., 2012).

Основні поняття з інклюзивної освіти містяться в короткому термінологічному словнику. У додатках представлено нормативно-правове забезпечення інклюзивного процесу.

Книга може бути корисною учителям загальноосвітніх шкіл, соціальним педагогам, практичним психологам, слухачам курсів підвищення кваліфікації педагогів початкової школи, магістрам і аспірантам.

Програма навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта»

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2,0	Галузь знань <i>0101 Педагогічна освіта</i> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <i>7.01010201</i> <i>«Початкова освіта»</i> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): Початкова освіта: ПОП, ПОХ, ПОМ, ПОІ, ПОА, ПОДО	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		5-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 72		9-й	9-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних: лекцій – 2,0, практичних – 2,0 самостійної роботи студента – 10,8	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Спеціаліст	6 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	2 год.
		Лабораторні	
		__ год.	__ год.
		Самостійна робота	
		54 год.	64 год.
		Індивідуальні завдання: __ год.	
Вид контролю: Залік			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 25 %, 75 %; для заочної форми навчання – 11 %, 89 %.

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни

У зв'язку з упровадженням в Україні інклюзивної освіти постала проблема підготовки кваліфікованих фахівців до роботи в інклюзивному навчальному середовищі. Цьому слугує введення до нормативної частини змісту вищої педагогічної освіти навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта».

Викладання цього курсу ґрунтується на матеріалах сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень інклюзивного процесу і має метою вдосконалення професійної майстерності студентів майбутніх учителів початкових класів у навчанні й вихованні дітей з особливими освітніми потребами.

Мета – засвоєння студентами теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад початкової інклюзивної освіти.

Завдання:

– сформуванню в студентів цілісне уявлення про сутність та головні завдання інклюзивної освіти в Україні;

– розвинути навички здійснення індивідуального підходу в навчанні й вихованні вихованні дітей з особливими потребами;

– забезпечити опанування майбутніми вчителями початкових класів методами міжособистісної взаємодії з батьками дітей з особливими потребами,

– сформуванню навички диференційованого викладання та оцінювання в умовах інклюзивного навчання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

теоретико-методологічні та нормативно-правові засади впровадження інклюзивної освіти в Україні;

особливості навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами;

досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивного навчання в початковій школі;

основні положення щодо організації педагогічного процесу в початковій школі в умовах інклюзивного навчання;

методики викладання та диференційованого оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей з особливими освітніми потребами;

технології налагодження педагогічної співпраці з батьками учнів із особливими освітніми потребами, шкільним психологом, соціальним педагогом, медичним працівником та іншими;

типові проблеми й труднощі, що виникають в процесі впровадження інклюзивної початкової освіти в Україні.

вміти:

розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку;

використовувати ефективні соціально-педагогічні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями й батьками учнів з особливими потребами;

застосовувати адаптивні методики викладання й стандартизованого оцінювання в інклюзивному процесі;

налагоджувати педагогічне співробітництво з батьками школярів, котрі потребують інклюзивного навчання;

запобігати упередженому ставленню однолітків і педагогів школи до дітей з особливими потребами, створювати морально-психологічний комфорт в класі на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, гуманності, милосердя, співробітництва.

1. 3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Нормативно-правові засади впровадження інклюзивної освіти в Україні

Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: сутність, головні завдання і принципи.

Вступ до навчального курсу. Сутність інклюзивної освіти. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання. Головні завдання та принципи розвитку інклюзивної освіти. Проблеми стихійного інтегрування дітей з особливими потребами в освітній простір України. Досвід упровадження інклюзивної освіти за рубежом.

Тема 2. Особливості впровадження інклюзивного початкового навчання в українських школах.

Характеристика спеціальної освіти в Україні та шляхи модернізації освітньої галузі. Класифікація порушень психофізичного розвитку дітей та особливості їх навчання й виховання. Проблеми організації педагогічного процесу в інклюзивному класі. Рекомендації для вчителів початкової школи, котрі працюють в умовах інклюзії.

Змістовий модуль 2. Організаційно-методичні основи впровадження інклюзивного початкового навчання

Тема 1. Технологія особистісно зорієнтованого навчання в інклюзивному класі.

Педагогічні засади особистісно зорієнтованої взаємодії в інклюзивному процесі. Сутність педагогіки дитиноцентризму. Психолого-медико-педагогічна консультація і її значення у визначенні навчальної перспективи дитини.

Основні етапи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Типові потреби міжособистісної взаємодії в системах «батьки-діти», «батьки-вчителі», «учні-учні» та ін.

Тема 2. Індивідуальне та стандартизоване оцінювання в інклюзивному процесі.

Сутність і завдання індивідуального й стандартизованого оцінювання учнів. Психологічні особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами. Аналіз якісних показників індивідуального оцінювання. Розроблення змісту портфолію. Тести та застереження щодо їх застосування в інклюзивному класі. Методи стимулювання пізнавальної активності учнів в умовах інклюзії.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьо го	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	ла б	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Нормативно-правові засади впровадження інклюзивної освіти в Україні												
Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: сутність, головні завдання і принципи	18	2	2			14	16	2				14
Тема 2. Особливості впровадження інклюзивного початкового навчання в українських школах	20	2	4			14	21	2				19
Разом за змістовим модулем 1	38	4	6			28	37	4				33
Змістовий модуль 2. Організаційно-методичні основи впровадження інклюзивного початкового навчання												
Тема 1. Технологія особистісно зорієнтованого навчання в інклюзивному класі	18	2	4			12	19	2				17
Тема 2. Індивідуальне	16		2			14	16		2			14

та стандартизоване оцінювання в інклюзивному процесі												
Разом за змістовим модулем 2	34	2	6			26	34	2	2			31
Усього годин	72	6	1 2			54	72	6	2			64

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні	2
2	Досвід упровадження інклюзивної освіти за рубежем.	2

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Проблеми організації педагогічного процесу в інклюзивному класі.	2
2	Індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами	2
3	Соціально-педагогічні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями й батьками учнів з особливими потребами.	2
4	Соціальне виховання учнів в умовах інклюзивної початкової освіти	2

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		

8.1. Самостійна робота (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Нормативно-правова база інклюзивного навчання.	4
2	Роль педагога у здійсненні ефективної інклюзивної	2

	практики.	
3	Сутність і відмінність термінологічних трактувань: «аномальні діти» – «діти з особливими освітніми потребами».	4
4	Проблема готовності до шкільного навчання дитини з особливими освітніми потребами.	6
5	Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії. Сучасне методичне забезпечення інклюзивного процесу	4
6	Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.	4
7	Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.	4
8	Диференційоване викладання в інклюзивному класі. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).	6
9	Портфоліо як технологія якісного оцінювання навчальних досягнень. Облікове портфоліо вчителя інклюзивного класу початкової школи. Портфоліо учня інклюзивного класу.	6
10	Розроблення індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів ндивідуального навчального плану.	6
11	Корекційно-розвивальна робота та її значення в навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Сутність педагогічного співробітництва вчителів, вихователів та батьків учнів. Командний підхід у навчально-виховному процесі.	4
12	Проблема налагодження гуманних, партнерських стосунків між усіма учнями в інклюзивному класі. Соціальне виховання молодших школярів та шляхи подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами.	4

Разом	54
-------	----

8.2. Самостійна робота (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Нормативно-правова база інклюзивного навчання.	4
2	Роль педагога в здійсненні ефективної інклюзивної практики.	5
3	Сутність і відмінність термінологічних трактувань: «аномальні діти» – «діти з особливими освітніми потребами».	4
4	Проблема готовності до шкільного навчання дитини з особливими освітніми потребами.	6
5	Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії. Сучасне методичне забезпечення інклюзивного процесу	6
6	Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.	4
7	Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.	4
8	Диференційоване викладання в інклюзивному класі. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).	6
9	Портфоліо як технологія якісного оцінювання навчальних досягнень. Облікове портфоліо вчителя інклюзивного класу початкової школи. Портфоліо учня інклюзивного класу.	6
10	Розроблення індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів ндивідуального навчального плану.	11
11	Корекційно-розвивальна робота та її значення в навчанні дітей з особливими освітніми потребами.	4

	Сутність педагогічного співробітництва вчителів, вихователів та батьків учнів. Командний підхід у навчально-виховному процесі.	
12	Проблема налагодження гуманних, партнерських стосунків між усіма учнями в інклюзивному класі. Соціальне виховання молодших школярів та шляхи подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами.	4
	Всього	64

9. Індивідуальні завдання

1. Розвиток інклюзивної освіти в Швеції.
2. Розвиток інклюзивної освіти в Бельгії.
3. Розвиток інклюзивної освіти в Італії.
4. Розвиток інклюзивної освіти в Німеччині.
5. Розвиток інклюзивної освіти в Австрії.
6. Розвиток інклюзивної освіти в США.
7. Розвиток інклюзивної освіти в Канаді.
8. Розвиток інклюзивної освіти в Австралії.
9. Розвиток інклюзивної освіти в Голландії.

10. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, метод проблемного викладення матеріалу, евристичний метод, самостійна робота пошукового характеру, методи інтерактивного навчання, обговорення напередодні переглянутих художніх вітчизняних та зарубіжних фільмів з окреслених тем.

11. Методи контролю

Тестові завдання, усні відповіді, контрольна робота, плани-конспекти занять, педагогічні есе, реферативні повідомлення, залік.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота				Ра- зом	Залік
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2			
T1	T2	T3	T4	50	50
10	10	10	20		

T1, T2 ... T4 – теми змістових модулів.

**Орієнтовна оцінка різних видів навчальної діяльності студентів
(у балах) з навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта»**

Види робіт	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Самостійне опрацювання теми	1-5	1-5
Підготовка матеріалів для самостійної пошукової роботи	1-5	1-5
Підготовка реферату, повідомлення	1-5	1-5
Розроблення творчого проекту	1-5	1-10
Розв'язання педагогічної задачі, написання есе	1-5	1-5
Індивідуальне науково-дослідницьке завдання	1-10	1-10
Підсумковий тестовий контроль	1-15	1-10
Разом	1-50	1-50
Залік	1-50	1-50
Разом	100	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0-25	Ф	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--	---

13. Методичне забезпечення

1. Плани-конспекти лекцій.
2. Методичні рекомендації до проведення і семінарських практичних занять.
3. Методичні розробки практичних занять.
4. Нормативні документи Міністерства освіти і науки України.
5. Роздатковий матеріал до практичних занять.
6. Завдання для поточного та підсумкового контролю знань студентів. (Тести, ІндЗ).
7. Медіотека. (Мультимедійні презентації лекцій, виховних заходів, уроків).
8. Художні фільми з окреслених проблем: біографічний фільм режисера Міка Джексона «Темпл Грандін» (2010, США) про дівчину з аутизмом, котра успішно соціалізувалась у суспільстві і стала відомою вченою в галузі сільськогосподарської промисловості; художній фільм режисера Ролана Бикова «Чучело» (1983, СРСР), в головних ролях Крістіна Орбакайте, Юрій Нікулін, Олена Санаєва та ін.; трейлер «Перед класом» (2008, США) про хлопця, який, страждаючи на синдром Туретта, зумів успішно оволодіти професією вчителя і стати одним із кращих в країні.
9. Нормативна програма навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти».
10. Робоча програма навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта».

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Тема 1. Інклюзивна освіта: сутність, головні завдання і принципи впровадження

Основні поняття: *інтеграція, інклюзивна освіта, інклюзія, принципи інклюзії, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивний процес, корекція, корекційна робота, корекційна педагогіка.*

1.1. Еволюція суспільних уявлень у ставленні до осіб з психофізичними порушеннями

Опис моделей соціальної політики в напрямі роботи з дітьми, які мають обмеження психофізичного розвитку, вперше був зроблений американцем К. Денсоном. Подальші дослідження проблеми здійснювалися в Канаді та країнах Західної Європи.

Медична модель (існувала до початку 60-х років ХХ ст.) передбачала формування суспільного світогляду про те, що людина з особливостями розвитку є передусім хворою та потребує певного лікування, відокремленого перебування й здобуття освіти тощо. Згідно з цією моделлю особи з функціональними обмеженнями сприймалися як неповноцінні об'єкти, які потребували опіки й стимулювали до благочинності.

Пізніше, в 70-х роках ХХ ст., виникла *соціальна модель*, у межах якої інвалідність розуміється як обмеження здатності людини соціально функціонувати та реалізуватися у суспільстві. Ця модель передбачає вирішення проблем, пов'язаних із інвалідністю, через створення системи соціальних служб, обов'язком яких має бути надання допомоги людям з функціональними обмеженнями. Ця модель є близькою до медичної. Соціальна модель започаткувала злам у суспільній свідомості щодо дітей з функціональними обмеженнями, відповідно розпочався процес їхнього інтегрування в середовище однолітків.

Політико-правова модель розглядає особливості психофізичного розвитку людини у контексті захисту її прав нарівні з іншими щодо участі в суспільному житті, акцентується на обов'язку держави та суспільства сприяти усуненню соціальної несправедливості, не допускати дискримінації. Відповідно й найголовнішим обов'язком держави щодо інвалідів має бути забезпечення соціальної захищеності, створення належних умов для індивідуального розвитку, реалізації творчих і виробничих можливостей і здібностей у відповідних державних програмах, надання їм соціальної допомоги в усіх видах діяльності, усунення перешкод у реалізації прав на охорону здоров'я, праці, освіти, житлових та інших соціально-економічних прав [15].

Поряд з медичною, соціальною та політико-правовою моделями інвалідності, О. Холостова виокремлює *культурну модель* як «культурний плюралізм» [2]. Концепція культурного плюралізму ґрунтується на ідеї унікальності кожної особистості, її права на самореалізацію та самовираження. У цьому сенсі культурний розвиток суспільства залежить від культурного потенціалу конкретної особистості, яка є активним суб'єктом культури, творець і носій її цінностей. Нове бачення проблеми передбачає належне ставлення до людей з інвалідністю, незалежності їхнього життя, визнанням їх соціальної значущості як повноцінних громадян.

Водночас питання незалежного життя людей з особливостями психофізичного розвитку вирішені недостатньо. Саме у теперішніх соціокультурних умовах загострюється проблема соціального інтегрування дітей з інвалідністю.

Розглядаючи інвалідність як складне соціальне явище, що включає взаємовідносини між індивідом з функціональними обмеженнями, соціальним контекстом, в якому певна ситуація має місце, і значенням, яке їй приділяється, вважаємо, що ці проблеми можуть бути вирішеними в тому контексті, в якому суспільство готове змінити свої стереотипи у поведінці і прийняти людей, котрі мають певні відхилення, у повноцінне соціальне життя.

Інтегрування в суспільство – це процес поновлення втрачених зв'язків людини з суспільством, що забезпечує його введення до основних сфер життєдіяльності: навчання, праця, побут, дозвілля [15].

➤ **Інтеграція** – включення дитини з вадами психофізичного розвитку в середовище здорових людей у процесі навчання, виховання, праці, проведення вільного часу.

Коли йдеться про інтеграцію соціальну, то це процес і стан поєднання складових частин соціуму, передусім, індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему: а) процес і стан поєднання різних за якістю соціальних елементів у функціонально єдиний організм, систему, цілісність утворення; б) процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилась, тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається з системою й набуває ознак структурного, складового елемента [Там само].

Отож, метою соціально-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами є інтеграція у суспільство.

Базовими *етичними принципами* соціально-педагогічної діяльності з цією категорією учнів є: співчуття, милосердне, позитивне ставлення до кожної особистості; вирівнювання можливостей у різних сферах життя; свобода вибору видів соціально-педагогічної допомоги.

Відповідно завданнями такої роботи є:

- адаптація і соціалізація особистості;
- задоволення соціальних і освітніх потреб дитини з інвалідністю;
- педагогізація її життєвого простору;
- нормалізація життя родини, в якій живе учень з особливими освітніми потребами.

Соціальна допомога визначеній категорії учнів включає інформаційно-консультаційну допомогу сім'ї з правових питань, соціально-психологічне консультування, допомогу в догляді за дитиною, забезпечення ліками й продуктами харчування, організацію життєдіяльності й дозвілля особистості тощо. Соціальні послуги здійснюються шляхом індивідуальної роботи.

Соціально-педагогічна допомога спрямована на реалізацію і впровадження певних форм і методів навчально-виховної роботи, взаємодії індивіда і соціокультурного середовища. Відповідно педагогічні працівники (соціальний педагог, психолог, вчитель та інші) надають допомогу окремій особі та його сім'ї у розв'язанні соціально зумовлених педагогічних і психологічних проблем; виступають партнерами у мобілізації джерел соціально-педагогічної

і психологічної підтримки; є посередниками між членами родини та іншими соціальними інститутами у вирішенні конфліктних ситуацій.

Зміст соціально-педагогічної допомоги дітям з інвалідністю становить соціально-педагогічна профілактика, соціально-педагогічний патронаж, соціально-психологічна реабілітація [15].

Соціально-педагогічна профілактика – це система превентивних дій, спрямованих на попередження соціальних наслідків інвалідності: соціальної відокремленості та ізольованості школяра.

Соціальне обслуговування – це мобілізація джерел соціально-педагогічної та психологічної підтримки з метою задоволення особливих потреб дітей, молоді і сім'ї.

Соціально-психологічна реабілітація – цілісний, динамічний і безперервний процес розвитку особистості, її самоактуалізації та самореалізації (реабілітація (лат. rehabilitation – відновлення); розглядається як відновлення втрачених функцій, компенсація певних її можливостей, повернення до активного життя.

У навчально-виховному процесі школи реабілітація спрямована на формування в учнів якостей, які б допомогли їм оптимально пристосуватися до соціального середовища. Важливим завданням педагогів є створення рівних стартових можливостей для всіх школярів, незалежно від їх психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу в опануванні знаннями. Адже кожна людина має право на життя, навчання, виховання і працевлаштування разом зі своїми ровесниками.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. провідною моделлю сучасної суспільно-соціальної діяльності щодо осіб з обмеженими можливостями, зокрема, неповносправних дітей, визначено *інклюзію*, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи, а уявлення та стиль поведінки, притаманний традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв і думок [11, с. 10].

➤ *Головний принцип інклюзії: «Рівні можливості для кожного».*

Інклюзивний підхід в освіті передбачає створення в суспільстві

умов для задоволення особливих потреб кожної особистості. Важливо, щоб ці особливості не сприймалися «як явище виняткове, приречене», оскільки наявність того чи іншого порушення не зумовлює маргінальності життєвого шляху людини. В основі інклюзивної моделі суспільної поведінки – автономна участь у суспільній діяльності, створення системи соціальних зв'язків, прийняття суспільством кожної особистості.

1.2. Сутність та особливості інклюзивної освіти

Сьогодні в суспільстві існує тенденція до поступового викорінення понять «інвалід», «інвалідність» та використання таких дефініцій, як: «учні з особливими потребами», «діти з обмеженими фізичними можливостями», «учні з інвалідністю» тощо. Ці поняття наразі не є закріпленими на законодавчому рівні, але вони широко вживаються в сучасних нормативних документах про освіту. Тому необхідно теоретично обґрунтувати їхню сутність.

Слово «інвалід» походить з латинської мови і означає «важко поранений», «слабкий», «безсилий». З англійської – «invalid» – «хворий», «непридатний», «неповноцінний», «непрацездатний» [14]. Визначення цього поняття вперше подано в Декларації ООН «Про права інвалідів» (1975 р.) – «особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого і/або соціального життя через вроджене або набуте порушення фізичних чи розумових здібностей» [3].

Пізніше, в 2006 році, було прийнято міжнародно-правові акти обов'язкового характеру: Конвенцію про права інвалідів та Факультативний протокол до неї [12].

У суспільній свідомості слово «інвалід» здебільшого асоціюється з такими поняттями, як: «маргінал», «соціальний аутсайдер», «неповноцінна людина», «дефектна людина». Такі змістові характеристики певним чином відображають негативну установку в державі до осіб з інвалідністю як неповноцінних громадян. У соціальній педагогіці поняття «інвалід» використовується для характеристики особи, котра через обмеження життєдіяльності з причин фізичних, сенсорних або розумових недоліків потребує соціальної допомоги, підтримки та захисту [7].

Традиційно при визначенні інвалідності фахівці враховують природу первинного дефекту (стану чи хвороби), час настання

інвалідності, вікові та статеві особливості психофізичного розвитку, міру працездатності або непрацездатності особи. Відповідно визначають такі *групи інвалідів*:

- за віком (діти-інваліди, молоді інваліди, дорослі інваліди, інваліди похилого віку);
- за походженням інвалідності (інваліди від народження або інваліди дитинства, інваліди праці, інваліди війни, інваліди за загальним захворюванням);
- за видами захворювання та обмежень (особи з розумовими обмеженнями, особи з сенсорними та фізичними обмеженнями, тобто з порушенням зору та сліпі, зі слабким слухом і глухі, з обмеженнями мовлення, глухонімі, з порушеннями опорно-рухового апарату, хворі на дитячий церебральний параліч);
- особи із внутрішніми захворюваннями, особи з нервово-психічними захворюваннями [1].

Такий підхід до розуміння проблеми інвалідності характеризує особливості у свідомості й поведінці цих категорій людей, що дає підстави для розроблення стратегій для надання їм відповідної соціальної допомоги. Соціально-психологічна чи педагогічна підтримка має метою, передусім, визначення системи роботи для людей із функціональними обмеженнями, яка б уможливила зменшення (чи усунення) певних відмінностей шляхом певного впливу на фізичні, психологічні, освітні та соціально-культурні інтеграційні процеси.

Сучасні міжнародні тенденції соціальної політики й реформування освіти засвідчують найбільш прийнятне використання терміна «особа з обмеженими можливостями», оскільки основна увага зосереджується саме на людині, а не на її можливостях.

Поняття «людина з функціональними обмеженнями» є найбільш уживаним в Україні. Проблема полягає у ставленні суспільства до таких людей. Не випадково Дж. Джойнер наголошує, що семантика слова «disabled» – недієздатний – змушує людей формувати відповідну соціальну установку стосовно таких людей, що накладає відбиток і на них самих. Учений пропонує називати їх протилежним словом «abled people» або «people with abilities», тобто людьми, які мають здібності, оскільки це може мати важливе значення у визначенні потреб таких людей і шляхів допомоги їм

[16].

У сучасному світі актуалізується проблема гуманності у взаємовідносинах між людьми, що значною мірою стосується й ставлення до людей з обмеженими функціональними можливостями.

Основним принципом, що поєднав самозахист і саморепрезентацію людей з інвалідністю, став принцип *імпауерменту* («improverment») або «надання можливостей», в основу якого була закладена ідея про те, що «...саме соціальні умови та соціально зумовлене ставлення через механізми сегрегації, ізоляції та вигнання перетворюють людину в інваліда» [Там само].

Соціальна активність людей із різними психофізичними обмеженнями, спрямована на самоствердження та поліпшення умов існування, змусила широке коло науковців, громадськість, державних діячів звернутися до пошуку найбільш ефективних форм і методів вирішення проблем людей з психофізичними вадами, побудови принципово інших, нових, науково обґрунтованих моделей інвалідності. Це актуалізувало проблему стандартизації підходів до інвалідності, вироблення особистісно орієнтованої концепції, яка б найбільш повно відображала права та інтереси як окремої особи, так і суспільні інтереси загалом.

Значна кількість школярів має відмінні від середніх показники, відповідно, з педагогічного, соціального, психологічного чи медичного погляду вони характеризуються як такі, що мають особливі потреби. Найбільш поширене й прийнятне визначення «особливих освітніх потреб» подано в Міжнародній класифікації стандартів освіти (International Standart Classification of Education): «Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)» [11, с. 12].

Розглянемо сутність поняття «*учні з особливими потребами*» (рис. 1).

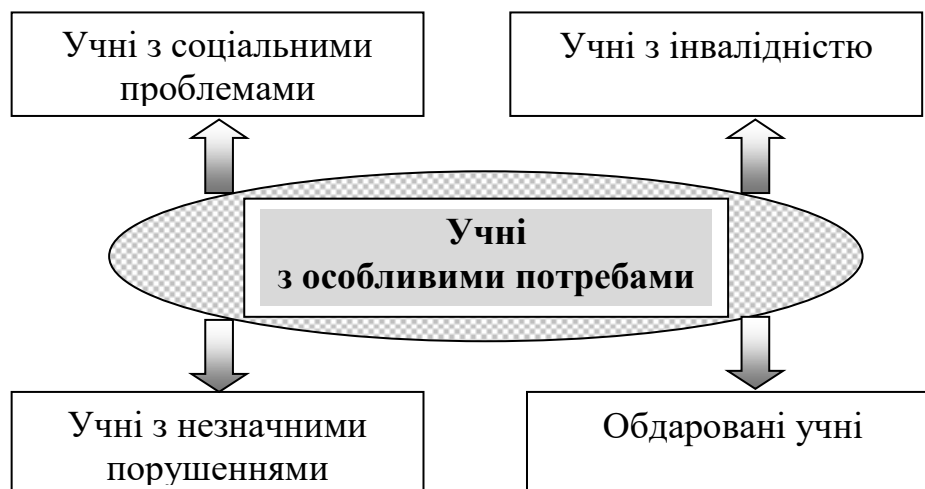

Рис. 1. Категорії учнів з особливими потребами

Зазвичай до цієї категорії дітей відносять тих, потреби яких залежать від певної фізичної чи розумової недостатності чи (або) труднощів, пов'язаних із навчанням: учні із затримкою інтелектуального розвитку чи (та) психічного розвитку (ЗПР), порушеннями слуху, зору, вадами мовлення, гіперактивні діти, аутисти та інші.

- *Учні з порушеннями (вадами) психофізичного розвитку* – учні, котрі мають фізичні (або) психічні порушення, що відображаються на їх психічному розвитку і перешкоджають засвоєнню соціокультурного досвіду без спеціально створених умов.

Водночас учні з особливими потребами – це не лише ті, які мають різні психофізичні відхилення у своєму розвитку. Вони також можуть мати проблеми зі встановлення соціальних контактів, взаємодії в групі.

У сучасній соціально-педагогічній науці до цієї категорії учнів відносять і обдарованих, талановитих, адже вони характеризуються високим розвитком здібностей, мають неабиякий інтелектуальний потенціал і можуть досягнути вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності, що є цінними для суспільства. Відтак обдарована дитина потребує до себе особливої уваги з боку вчителів

і батьків, оскільки їй властиві особливості у сфері мислення і навчальній діяльності, активність, працьовитість тощо.

Згідно з «Планом заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. №1482-р, в Україні здійснюється активний пошук і впровадження ефективних шляхів соціальної взаємодії дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку, із їхніми здоровими однолітками. Цій проблемі присвячено як фундаментальні праці науковців, так і окремі дослідження. Проте і науковці, і практики далеко не однозначні в трактуваннях інтеграції та інклюзії.

➤ ***Інклюзія** – це процес, що дає можливість залучати усіх учнів до участі у діючих культурно-освітніх програмах.*

Однією з основних причин поширення інклюзії є здебільшого неадекватне ставлення батьків до закладів корекційної освіти: воно або упереджено негативне, або виражається у нерозумінні його необхідності. Деякі батьки, будучи обізнаними зі світовими тенденціями, наполягають на праві дитини перебувати у звичайному загальноосвітньому закладі нарівні з однолітками. Водночас вони не завжди розуміють сутність інклюзивної освіти. Справжня інтеграція та інклюзія передбачає обов'язковий психолого-педагогічний супровід дитини фахівцями (корекційний педагог, практичний психолог, соціальний працівник, учитель-логопед, лікар). Без них перебування дитини у масовому загальноосвітньому закладі набуває стихійності, формальності, яка не лише не приносить користі, а є шкідливою для учня з особливими освітніми потребами, адже без відповідної корекційної допомоги його психофізичний розвиток лише ускладнюється.

➤ ***Інклюзивна освіта** – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, і передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного*

розвитку в умовах загальноосвітнього закладу з обов'язковим фаховим психолого-педагогічним супроводом.

Або ж:

- **Інклюзивна освіта** – це навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи з метою їх соціальної адаптації в суспільстві.

1.3. Мета, завдання та принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні

Право дітей із функціональними обмеженнями на інтеграцію у суспільство – основний принцип міжнародних стандартів, а забезпечення їм доступу до якісної освіти є основою реальної інтеграції. Нині проводиться послідовна політика переходу від медичної до соціальної моделі роботи з дітьми з інвалідністю шляхом створення умов для їх інтеграції у загальноосвітній простір.

Значним кроком у цьому напрямі стало розроблення Концепції розвитку інклюзивної освіти (2010) та набуття нею чинності. У Концепції висвітлено основні *принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні*:

- науковість (визначення теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів його впровадження, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення позитивного результату, проведення незалежної експертизи);
- системність (забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, наступності між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта);
- варіативність, корекційна спрямованість (організація особистісно зорієнтованого навчального процесу у комплексі з корекційно-розвитковою роботою для задоволення соціально-освітніх потреб, створення умов для соціально-трудової реабілітації, інтеграції в суспільство дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у тому числі дітей з інвалідністю);
- індивідуалізація (здійснення особистісно зорієнтованого індивідуального, диференційованого підходу);

- соціальна відповідальність сім'ї (виховання, навчання і розвиток дитини; створення належних умов для розвитку її природних здібностей, участь у навчально-реабілітаційному процесі);
- міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (координація дій різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами).

Реалізація Концепції повинна сприяти:

- забезпеченню права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якості освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання; створенню належних умов для функціонування і розвитку інклюзивної освіти в Україні, забезпеченню достатнього обсягу фінансування для впровадження інклюзивного навчання;
- зміні освітньої парадигми, удосконаленню навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки і практики;
- забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності та підпорядкування, відповідно до потреб дітей;
- підготовці достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їх професійної майстерності;
- забезпеченню навчальних закладів, що впроваджують інклюзивне навчання, транспортними засобами, відповідними навчально-методичними, наочними, дидактичними матеріалами, сучасними засобами реабілітації індивідуального та колективного призначення (Додаток 1).

1.4. Значення психолого-медико-педагогічних консультацій у розв'язанні проблем інклюзії

Першими проблеми і труднощі у розвитку дитини помічають батьки, лікарі-педіатри, вихователі дошкільних закладів, учителі. Тому дуже важливо, щоб вони, не зволікаючи, вчасно зверталися до фахівців. Консультацію щодо раннього розвитку дитини, створення сприятливих для неї умов, а за необхідності – й допомогу, можна одержати у психолого-медико-педагогічних консультаціях (ПМПК). Для цього батьки можуть відвідати ПМПК з власної ініціативи для

отримання педагогічної, психологічної чи медичної допомоги. І чим швидше дитина її одержить, тим легшою буде структура її дефекту, тим краще вона розвиватиметься.

Важливим є консультування батьків щодо потреби відвідання спеціалістів ПМПК. Це допоможе визначити, що спричинило труднощі чи вади у розвитку учня, призвело до проблем шкільного навчання; а також які умови створити у сім'ї, школі; визначитися з корекційною допомогою або вибором спеціального навчального закладу.

Приймати рішення про навчальний заклад для дитини з психофізичними вадами мають батьки разом із фахівцями ПМПК. При цьому необхідно враховувати такі чинники:

- вік дитини;
- категорію аномального розвитку (нозологія);
- конкретний клінічний діагноз;
- наявність супутніх відхилень;
- стан соматичного здоров'я;
- інтелектуальний рівень;
- особливості психічного і фізичного розвитку;
- потреби і можливості дитини.

Отже, навчальний заклад рекомендують із урахуванням виключно індивідуальних особливостей розвитку дитини і потреб родини. Безсумнівно, якщо у дитини вада психофізичного розвитку не є різко вираженою, варто обрати інклюзивний варіант загальноосвітнього навчального закладу (за наявності у школі відповідних фахівців).

➤ **Корекція** – система педагогічних і медичних заходів, спрямованих на послаблення і (або) подолання вад психофізичного розвитку в дітей у процесі навчання та виховання з метою максимально можливого розвитку їхньої особистості. У вузькому розумінні цей термін означає поліпшення, виправлення вади (від лат. *correction*).

1.5. Компетентність учителів як запорука ефективності інклюзивного початкового навчання

Якщо корекційні педагоги, практичні психологи, соціальні педагоги, які спеціалізуються на корекційній роботі, є компетентними щодо роботи з учнями з особливими освітніми потребами, то вчителі загальноосвітніх закладів часто не мають належної психологічної чи методичної готовності до роботи в інклюзивному класі. Тому у загальноосвітніх навчальних закладах повинна здійснюватися спеціальна підготовка педагогічного персоналу.

Наказом Міністерства освіти і науки України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» від 2 грудня 2005 р. № 691 передбачено включення у навчальні плани вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації, що готують фахівців за напрямком «Педагогічна освіта», дисципліни «Основи корекційної педагогіки», яка забезпечить професійну готовність до інклюзивного навчання. Досвід інших країн переконливо доводить, що для тих фахівців, які вже працюють у навчальних закладах, ефективними шляхами такої підготовки є курси підвищення кваліфікації, теоретичні та практичні семінари, тренінги.

Змістом такої освіти мають бути основи корекційної педагогіки і психології з певними методичними аспектами. Зокрема, вчителі повинні бути компетентними у таких питаннях:

- підходи держави і суспільства до організації освіти дітей, які мають вади психофізичного розвитку;
- основні поняття корекційної педагогіки і спеціальної психології;
- особливості і закономірності розвитку різних категорій осіб з психофізичними вадами;
- комплексне психолого-педагогічне вивчення учнів;
- диференційовані та індивідуальні механізми і прийоми корекційного навчання кожної із категорії дітей;
- зміст та методи роботи з родинами вихованців.

З метою реалізації інклюзивної освіти вчителі повинні вміти:

- здійснювати моніторинг розвитку учнів, котрі мають труднощі у засвоєнні знань, різних видів діяльності та адекватно оцінювати причини, якими спричинено ці труднощі;

- своєчасно виявляти відхилення у розвитку дитини та під керівництвом корекційного педагога брати участь у здійсненні правильного психолого-педагогічного супроводу дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до вихованців з вадами психофізичного розвитку;
- формувати готовність здорових учнів до позитивної спільної взаємодії з однолітками, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- проводити роботу з батьками щодо надання їм корисної інформації про осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

Поза всяким сумнівом, компетентність учителя є однією з умов ефективності інклюзивної освіти.

➤ ***Корекційна робота** – це діяльність, спрямована на поліпшення процесів розвитку і соціалізації учня, послаблення або подолання її психофізичних вад у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку її особистості та підготовки до самостійного життя.*

1.6. Організація роботи з дітьми, котрі мають особливі освітні потреби

Сьогодні, коли кількість дітей, що мають обмежені можливості здоров'я, збільшується, актуальним стає пошук нових форм надання їм психолого-педагогічної допомоги. Держава надає можливість таким учням відвідувати навчальний заклад будь-якого типу за наявності у ньому відповідних умов для корекційної роботи.

Серед них можуть бути діти зі складними діагнозами: дитячий церебральний параліч, м'язова дистрофія, рахіт, дисфункція мозку тощо. Тому у загальноосвітньому навчальному закладі доцільно створити необхідні умови для організації навчання дітей, котрі мають обмежені можливості здоров'я:

- організувати корекційну групу для дітей з важкими порушеннями мовлення, відкрити логопедичний кабінет;
- сформувати програмно-методичну й матеріально-технічну базу;
- обладнати окремі приміщення для проведення корекційної роботи (кабінети практичного психолога, вчителя-логопеда,

вчителя-дефектолога, соціального педагога, сенсорну кімнату тощо).

Ураховуючи можливості загальноосвітнього навчального закладу, доцільно визначити основні завдання спільної діяльності педагогів і спеціалістів у наданні допомоги учням, які мають обмежені можливості здоров'я:

- розвиток особистості кожної дитини з урахуванням її індивідуальних фізичних і розумових можливостей;
- здійснення повноцінної соціальної адаптації у класі однолітків;
- проведення корекційно-педагогічної, психологічної роботи;
- надання моральної допомоги і підтримки батькам (законним представникам) дитини, їх консультивання з питань її виховання у родині.

Вирішити поставлені завдання можна лише спільними зусиллями колективу загальноосвітнього закладу, родини, поліклініки не стихійно, а цілеспрямовано й планомірно.

Для цього у навчальному закладі має бути створено групу психолого-педагогічного супроводу учнів, що мають обмежені можливості здоров'я. Ця група є структурним підрозділом закладу. До неї входять заступник директора з навчально-виховної роботи, медичні працівники загальноосвітнього закладу, практичний психолог, учитель-логопед, учитель-дефектолог, вчителі (в класах яких навчаються діти з особливими потребами), вчитель з фізичної культури. Метою роботи групи є об'єднання зусиль освітньої установи, дитячої поліклініки і батьків у створенні оптимальних умов для цих дітей під час їх перебування у загальноосвітньому закладі.

Зміст роботи з учнями з особливостями психофізичного розвитку визначають освітні програми (комплексні і парціальні), які реалізуються у загальноосвітньому закладі. У процесі освітньої роботи фахівці здійснюють індивідуальний підхід до дітей з урахуванням їхнього діагнозу. З огляду на це, фахівці розробляють рекомендації щодо роботи з дітьми для всіх педагогів закладу.

Надзвичайно важливо забезпечити співпрацю групи психолого-педагогічного супроводу учнів, які мають обмежені можливості здоров'я, з їхніми батьками. Для цього проводять індивідуальні й тематичні консультиції, батьківські збори, тренінги, круглі столи з обміну досвідом. У ході цих заходів батьки:

- отримують необхідну інформацію про реалізацію програми комплексної реабілітації, створення для дитини доброзичливої атмосфери, правильну організацію розпорядку дня і харчування, занять у домашніх умовах;
- ознайомлюються з основами педагогіки і дитячої психології.

Цю роботу здійснюють відповідно до розробленого перспективного плану.

Група психолого-педагогічного супроводу учнів, які мають обмежені можливості здоров'я, координує діяльність усіх учасників корекційного процесу. Це дає педагогам змогу:

- колегіально визначати загальні завдання корекційно-розвивальної роботи;
- простежувати динаміку розвитку дітей шляхом проходження психолого-медико-педагогічної комісії (двічі на рік) з метою визначення подальшого освітнього маршруту;
- здійснювати індивідуальну роботу з учнями з урахуванням особливостей їхніх діагнозів;
- забезпечувати наступність з виконання індивідуальної програми розвитку вихованця в роботі різних фахівців.

Досвід засвідчує, що спеціально організований корекційний освітній процес, взаємозв'язок у роботі низки фахівців дає позитивні результати, зокрема допомагає підвищити рівень інтелектуального розвитку школяра та розвиває особистісні якості, що дають змогу учням з особливостями психофізичного розвитку адаптуватися у соціумі.

У початковій школі для надання допомоги вчителю, який працює в інклюзивному класі, з 1 вересня 2012 року може вводитись додаткова посада вихователя (асистента вчителя) для роботи з учнями з особливими освітніми потребами з розрахунку 0,5 ставки на клас, у якому навчаються такі діти (Лист МОНмолодьспорт № 1/9-694 від 28.09.12 року «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням»).

Оскільки в сучасному законодавчому полі не визначено умови та розміри оплати праці асистента вчителя згідно зі згаданим вище документом рекомендується вводити посади вихователів у загальноосвітні навчальні заклади з інклюзивним навчанням. Відповідно посадові обов'язки вихователя загальноосвітнього

навчального закладу з інклюзивним навчанням розробляються та затверджуються директором цього закладу на підставі орієнтовних функціональних обов'язків вихователя (асистента вчителя).

Педагогічне навантаження вихователя загальноосвітнього навчального закладу становить 30 годин, ставка заробітної плати такому працівникові виплачується саме за 30 годин педагогічної роботи на тиждень. Посадовий оклад вихователя загальноосвітнього навчального закладу встановлюється на рівні: спеціаліста без категорії – 8-9 тарифного розряду, другої категорії – 10 тарифного розряду, першої категорії – 11 тарифного розряду, вищої категорії – 12 тарифного розряду.

Асистент вчителя (вихователь) в інклюзивному класі як педагогічний працівник має право на встановлення надбавки за вислугу років при наявності відповідного стажу, отримання надбавки за престижність праці, 56-денну тривалість щорічної основної відпустки, отримання допомоги на оздоровлення при наданні щорічної основної відпустки, щорічну винагороду за сумлінну працю, має право на призначення пенсії за вислугу років за наявності спеціального стажу, підлягає атестації, за результатами якої визначаються відповідність працівника займаній посаді, рівень кваліфікації, присвоюються категорії, педагогічні звання (Лист МОНмолодьспорт № 1/9-694 від 28.09.12 року «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням»).

1.7. Гуманізація взаємин в інклюзивному процесі

Учні з особливими освітніми потребами, насамперед, є учнями, тому потребують належного ставлення до себе. Педагоги чи однокласники не повинні говорити про них, використовуючи терміни, якими користуються медичні працівники. Ярлик інвалідності – це медичний діагноз.

Коли ми розуміємо значення слів і те, як неправильно вони використовуються, то усвідомлюємо, що це неприйнятна мова. Називаючи людей з особливими потребами за їхнім медичним діагнозом, ми знецінюємо їх як людей. А знецінюючи інших – знецінюємо й себе. Пропонуємо перелік найбільш уживаних слів і понять (табл. 1) [11].

Таблиця 1

Перелік найбільш уживаних слів і понять в інклюзивному процесі

<i>Використовуйте слова і поняття, які не створюють стереотипи</i>	<i>Уникайте слів понять, які створюють стереотипи</i>
Людина (дитина), яка має інвалідність Людина з інвалідністю Людина з обмеженими можливостями	<i>Хворий</i> <i>Каліка</i> <i>Неповноцінний</i> <i>Дефективний</i>
Людина (дитина), яка використовує інвалідний візок Людина (дитина), яка пересувається на інвалідному візку	<i>Дитина, прикута до інвалідного візка</i>
Вроджена з обмеженими	<i>Вроджений дефект</i>
Дитина, яка має ДЦП (дитячий церебральний параліч)	<i>Страждає на ДЦП</i>
Людина, яка перенесла поліомієліт Має інвалідність внаслідок поліомієліту	<i>Страждає від поліомієліту</i> <i>Страждає від наслідків поліомієліту</i>
Дитина із затримкою в розвитку Дитина, яка повільно навчається	<i>«Гальмо»</i> <i>Відсталий</i> <i>Розумово неповноцінний</i>
Людина (дитина) із синдромом Дауна	<i>«Даун», «Монголоїд», Даунята</i>
Людина з епілепсією Дитина, яка має епілептичні напади	<i>Епілептик</i> <i>Припадочний</i>
Душевнхвора людина Людина з психіатричними проблемами Людина з душевним або емоційним розладом	<i>Божевільний</i> <i>Псих</i>
Людина, яка має проблеми зору Людина, яка не бачить Людина, яка погано бачить Людина зі зниженим зором	<i>Сліпий, мов кріт (ніколи)</i> <i>Зовсім сліпий</i>

Людина з порушенням слуху	Глухий, як пень
Людина зі зниженим слухом	(ніколи)
Людина, яка не чує, яка погано чує	Глухонімий
Людина із залишками слуху	

Окремі слова зі стовпчика «Уникайте» не викликають жодних питань. Очевидно, що, назвавши учня «гальмом» або «дефективним», ми ображаємо його.

Чому ці вирази не рекомендують уживати?

Наведені в таблиці слова і вирази мимовільно провокують негативні асоціації й зміцнюють стереотипи, які дискримінують та ізолюють людей з особливими потребами від суспільства. «Жертва...», «прикутий...» – асоціюються з образом нещасливої та безпорадної людини. Це не може не травмувати учня, позбавляє його можливості вірити у власні сили.

Слово «інвалід» викликає різноманітні почуття, але, загалом, більшість людей вважає його прийнятним, оскільки це поняття вживають на офіційному рівні, то ж стало й загальноновживаним. Але в педагогічному процесі маємо прагнути до гуманізації взаємин між учителем та учнями, в т.ч. з особливими освітніми можливостями, тому варто долати суспільні стереотипи й працювати над підвищенням культури педагогічного спілкування. Пам'ятаймо про педагогіку добра (І. Зязюн), концепцію людиноцентризму (В. Кремень), педагогіку дитиноцентризму (О. Квас), педагогічну етику (Г. Васянович) та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О., Едель С. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми обмеженими функціональними можливостями: Методичні рекомендації // За ред. А. Й. Капської. – К: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001.
2. Борщевська Л. В. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами / Л. В. Борщевська, А. В. Зіброва, І. Б. Іванова. – К., 1999. – 94 с.
3. Декларация о правах инвалидов: Принята Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 3447 от 09.12.1975. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/declarat/disabled.htm>
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К., 2004. – 152 с.
5. Елен Р. Данієлс та ін. Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів / Елен Р. Данієлс, Кей Стаффорд – Львів : Товариство «Надія», 2000. – 256 с.

6. Ервін Е. та ін. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах / Е. Ервін, Д. Кугельмас. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – К., 2000.
7. Зайнятість молоді з функціональними обмеженнями / Яременко О., Бондарчук К., Комарова Н. та ін. – Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003.
8. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник. – К. : ФО-П Придатченко П.М., 2007. – 336 с.
9. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навчальний курс та науково-методичний посібник / Т. В. Сак – К.: СПД-ФО Парашин І.С., 2011. – 101 с.
10. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А Колупаєва – К. : Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
11. Колупаєва А.А. та ін. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко О.М., О.І. Білозерська та ін. – К. : А.С. К., 2012. – 308 с.
12. Конвенція о правах инвалидов и Факультативный протокол к ней: Принята резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 61/106 от 13.12.2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/disabled.shtml
13. Конвенция о правах ребенка: Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20.11.1989 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
14. Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами: Державна доповідь. – К., 2002. – (Міністерство праці та соціальної політики України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство освіти і науки України та ін).
15. Соціальна педагогіка : підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ebooktime.net/book_156.html
16. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями : навч.-метод. посіб. для соц. працівн. і соц. педагог. / за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003.

Тема 2. Особливості реалізації інклюзивного початкового навчання в українських школах

Ключові слова: *інклюзивне навчання, інклюзивна школа, інклюзивний клас, спеціальний клас, адаптація та модифікація навчального процесу, індивідуальний навчальний план, інклюзивний процес, оцінювання дітей з особливими освітніми потребами, критерії оцінювання.*

2.1. Інклюзивна школа та школа з спеціальними класами

Упровадження інклюзивної освіти в українських загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється засобами інклюзивного навчання.

➤ ***Інклюзивне навчання** – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти учням з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх школах з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку.*

Реалізація інклюзивного навчання в умовах початкової школи потребує розв'язання низки завдань:

- 1) організувати навчально-виховний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей;
- 2) розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для учнів із особливими освітніми потребами;
- 3) створити морально-психологічний комфорт у шкільному середовищі та поза його межами;
- 4) забезпечити співпрацю фахівців, котрі працюють з учнем із психофізичними вадами, та його батьків.

Це можливо здійснити в інклюзивній школі.

➤ ***Інклюзивна школа** – навчальний заклад, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема передбачає адаптацію навчальних програм і планів, фізичного середовища, методів і форм навчання, співпрацю з батьками й фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних*

потреб дітей, створення морально-психологічного комфорту в шкільному середовищі.

«Школам необхідно знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, включаючи тих, які мають фізичні чи розумові розлади. Проблема, яка стоїть перед інклюзивною школою, полягає в розробленні особистісно зорієнтованих педагогічних методів, які б забезпечили успішне навчання всіх, у тому числі й дітей з розумовими чи фізичними розладами. Основний принцип створення інклюзивної школи – всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не дивлячись на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпу навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, запровадження організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами» (Саламанкська декларація і рамки дій з освіти осіб з особливими потребами, Іспанія, 1994).

Якість навчально-виховного процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються потенційні можливості навчання й розвитку кожного школяра, його індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких внесе істотні зміни в її ставлення до життя.

Більшість учнів із особливостями психофізичного розвитку може навчатися у загальноосвітніх школах за умови реалізації інклюзивної моделі освіти. Важливим є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожного учня з тим, щоб він відчував себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя.

Відтак сьогодні важко адаптувати багато шкіл до вимог інклюзивної освіти, тому на етапі її впровадження існують школи з окремими спеціальними класами (Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, див. додаток 2).

- **Спеціальні класи** – це окремі класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання учнів, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах.

Відповідно до згаданого вище Положення, рішення про створення таких класів приймається засновниками (власниками) загальноосвітніх навчальних закладів за наявності відповідного контингенту учнів, навчально-матеріальної бази, кадрового забезпечення та погодження з відповідним органом управління освітою та органом державної санітарно-епідеміологічної служби.

Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до спеціальних класів здійснюється на підставі письмової заяви батьків (опікунів), направлення відповідного органу управління освітою, висновку психолого-медико-педагогічної консультації з рекомендаціями щодо організації навчально-виховного процесу, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю, висновку сурдолога (для дітей з порушеннями мовлення), а також подаються документи, передбачені для учнів загальноосвітнього навчального закладу.

Спеціальні класи у загальноосвітній школі комплектуються відповідно до особливостей психофізичного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дітей з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю. Для учнів, які мають складні вади розвитку (діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, діти з раннім дитячим аутизмом, сліпоглухі), можуть створюватися окремі класи.

Термін навчання й наповнюваність класів для учнів з особливими освітніми потребами у школах встановлюються відповідно до існуючих Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Важливо, що за умов відновлення здоров'я, досягнення стабільних успіхів у навчанні учні інклюзивних класів за висновком відповідної психолого-медико-педагогічної консультації та згодою батьків або осіб, які їх замінюють, переводяться для навчання у звичайні класи.

Спеціальні класи працюють за навчальними програмами, підручниками і посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки для використання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах. У разі необхідності та з урахуванням стану здоров'я, особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних класах можуть використовуватися рекомендовані навчальні програми та підручники загальноосвітніх навчальних закладів.

У випадках, коли учні через складні вади розвитку упродовж місяця не можуть засвоїти програму з окремих предметів (рівень державного освітнього стандарту для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку), педагогічна рада загальноосвітнього навчального закладу за рекомендацією відповідної психолого-медико-педагогічної консультації приймає рішення про переведення таких учнів на навчання за індивідуальними навчальними планами та програмами.

2.2. Загальні принципи здійснення адаптацій і модифікацій навчально-виховного процесу

Сутність процесів адаптації та модифікації

У навчально-виховному процесі заради забезпечення його ефективності для учнів з особливими потребами необхідною є додаткова (а іноді й спеціальна) підтримка у навчанні, яка допоможе їм брати повноцінну участь у заняттях і реалізовувати свій потенціал. Універсальних рецептів не існує, особливо коли йдеться про учнів з порушеннями у розвитку.

Щоб досягти успіху та задовольнити різноманітні потреби учнів, зумовлені здібностями, рівнем розвитку, інтересами та іншими відмінностями, педагогам необхідно адаптувати методи навчання, шкільне середовище, матеріали тощо. Педагоги, котрі досягають успіху в навчанні дітей з особливими освітніми потребами, застосовують різноманітні форми й методи навчання, які

змінюються залежно спеціальних потреб учня. Ці зміни чи пристосування відбуваються через адаптації або модифікації.

- *Адаптація* – змінює характер навчання, не змінюючи зміст або понятійну сутність навчального завдання. Наприклад, під час виконання завдання з математики учням потрібно розсортувати палички для лічби. Однак більш ніж у половини учнів виникають труднощі в організації матеріалів на робочому місці. Вчитель повинен здійснити адаптацію (обійти перешкоду), надавши учням допомогу: він може використати картонну основу з бічними обмежувачами, які не дають паличкам скочуватися зі столу, що й допомагає вихованцям зосередитися на виконанні завдання. Або ж, приміром, використати палички більшого розміру для окремої категорії школярів.

- *Модифікації навчання* – модифікації змінюють характер навчання, а також зміст або понятійну складність навчального завдання. Наприклад, у тематичному блоці, присвяченому екосистемам, передбачена екскурсія до найближчої річки з відповідними спостереженнями, польовими записами та письмовим звітом. Однак, вчителька виявила, що частина учнів пише дуже повільно (необхідна умова – опанування навичками самостійного вивчення), або недостатньо володіє навичками спостереження. Оскільки вона прагне, щоб заняття мотивувало дітей, то вирішує модифікувати ту його частину, що пов'язана з веденням і написанням звітів: учні матимуть вибір – або вести польові записи, або робити замальовки. До цього варто задучити учителя-асистента. Коли діти повернуться до класу, вони матимуть вибір: або написати звіт за результатами спостереження, або зробити текстівки та опис ілюстрацій, які намалював асистент учителя.

- *Підкріплення/доповнення навчання* – додаткові заняття/завдання можуть бути необхідними, щоб дати учням змогу засвоїти/вивчити навчальний матеріал. Наприклад, вивчаючи тему «Транспорт», учні стикаються з поняттям «швидкісний пасажирський потяг». Однак більш ніж половина учнів ніколи не виїжджала за межі того району (села), де вони живуть. Вчитель розуміє, що відсутність таких знань (необхідна умова когнітивного навчання) може завадити учням зрозуміти матеріал, і тому вирішує поповнити цю прогалину додатковим підкріпленням. Перед тим, як читати історію, в якій йдеться про потяг, вихованці розглядають

світлини швидкісних пасажирських потягів. Крім створення базових уявлень, таке підкріплення полегшує розуміння і тим учням, які мають базові з теми.

Адаптація навчального процесу

Багато педагогів здійснюють адаптацію навчання, вважаючи, що саме така практика і є продуктивним навчанням. Наприклад, учитель може записувати ключові слова крейдою на дошці, зображувати ці слова: вивісити на стіні графік роботи у класі, щоб допомогти учням організувати свій час; або надати учням кілька вербальних підказок під час переходу до іншого виду діяльності тощо. Хоча загальна адаптація навчання може суттєво допомогти учням з порушеннями розвитку брати участь у роботі, їм можуть знадобитися більш індивідуалізовані адаптації та модифікації.

Адаптація дає вчителю змогу використовувати різноманітні методи навчання, врахувати вікові потреби учнів, їхні інтереси та запити, а також особливості психофізичного розвитку. Адже саме адаптація покликана допомогти окремим дітям компенсувати їхні фізичні, інтелектуальні або поведінкові відмінності й труднощі.

Види адаптацій. Під час вибору того чи іншого виду адаптації, що має сприяти участі учня в навчальному процесі, варто бути обачним. Не рекомендують використовувати адаптацію, якщо вона не потрібна. Вибір виду адаптації має відбуватися на основі аналізу тих попередніх умов (тобто наявності в учнів певних навичок і вмінь), які необхідні для успішного застосування цього методу навчання.

В інклюзивному процесі адаптації потребують такі сфери:

- *Фізичне середовище* (побудова пандусу; пристосування туалетних приміщень; розширення дверей; збільшення інтенсивності освітлення в класних кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в класі, де навчається слабчуча дитина, забезпечення її слуховим апаратом; створення відокремленого блоку в приміщенні школи для учнів початкової ланки тощо).
- *Навчання* – зміна процесу навчання, методів ознайомлення з новим матеріалом, диференціації та індивідуалізації навчання, урізноманітнення форм організації пізнавальної діяльності учнів та ін.).

- *Навчальний план і праграма:* видозміна завдань, прийнятних для усвідомлення кожним учнем; визначення змісту, який він спроможний засвоїти, інтегрування окремих навчальних предметів тощо.

У навчально-виховному процесі вчителі аналізують відповідність вимог навчальної програми та методів, що використовуються на уроках, актуальним і потенційним можливостям дитини. У такий спосіб досягається ефективність організації навчальної діяльності учнів із особливостями психофізичного розвитку.

- *Матеріали* – адаптація полягає у пристосуванні навчальних інструментів і матеріалів (книг, іграшок, аркушів із завданнями, маніпулятивних предметів тощо) до індивідуальних потреб учнів.

Вибір видів адаптації з урахуванням потреб конкретних учнів

Адаптації та модифікації здійснюються з урахуванням особливих потреб дитини, включаючи:

- *Поведінку.* Адаптація спрямована на вирішення проблем, що пов'язані з мотивацією та виконанням встановлених правил. Наприклад, учень із порушенням, пов'язаним із дефіцитом уваги, може потребувати більше можливостей для руху. Тому вчитель робить адаптацію з урахуванням цієї потреби, надаючи учневі короткочасні перерви. Або ж учень з особливостями розумового розвитку, можливо, не засвоїв порядок переходу до ігор на свіжому повітрі. Вчитель враховує цю потребу і виготовляє ламіновану картку з підказками, на якій у вигляді малюнків послідовно зображені необхідні дії.

- *Організаційні навички.* Адаптація допомагає дітям зосередити увагу на завданні, що виконується. Наприклад, учень, який має труднощі у навчанні, читаючи вголос, губить рядок, що читає. Вчитель виконує адаптацію з урахуванням цієї потреби, дозволяючи учневі користуватися лінійкою, яка кладеться під речення, яке він читає. Або ж дитині з порушенням зорового сприйняття важко зосередити увагу на робочих аркушах, що містять багато інформації. У такому випадку педагог здійснює адаптацію з урахуванням цієї потреби, зменшуючи обсяг інформації в робочих

аркушах, і, за необхідності, поділяє сторінку на розділи, використовує виділення різних розділів на сторінці.

- *Сенсорні потреби.* Адаптація шляхом надання учневі допоміжних засобів (слуховий апарат, окуляри, техніка для комунікації), устаткування і допомоги для того, щоб компенсувати сенсорні порушення. Наприклад, учневі з порушенням слуху відводять робоче місце ближче до вчителя, подалі від вентиляторів і шумних місць (вікон, дверей тощо). Учня з церебральним паралічем, якому важко говорити, вчать користуватися спеціальним електронним пристроєм, який синтезує голос. Його однокласників також привчають спілкуватися з дитиною з допомогою цього допоміжного пристрою.

У деяких випадках певні види адаптації задовольняють загальні потреби учнів з порушеннями розвитку. Так, наприклад, під час навчання дітей, які мають порушення слуху, важливо уникати ситуацій, коли опиняєшся спиною до учня, коли за спиною горить яскраве світло, коли артикуляційний апарат не видно; під час роботи з учнем із травматичним ураженням мозку з характерним зниженням витривалості та підвищеною втомлюваністю, педагогу, коли це необхідно, варто робити учневі перерви для відпочинку.

Вчителю необхідно докласти зусилля, щоб залучити батьків до процесу пошуку ідей стосовно адаптації. Сім'ї дітей з особливостями розвитку часто мають значний досвід здійснення адаптації у себе вдома. Крім участі у створенні індивідуального навчального плану, члени родини можуть пропонувати свої ідеї впродовж усього навчального року. Наприклад, розпитати членів сім'ї про всі види адаптацій, які вони використовують удома; залучити їх до обговорення, яку допомогу вони можуть надати дитині у процесі вивчення чогось нового. Крім того, коли створюється для учня адаптація, рекомендується обговорити з батьками про її можливе здійснення в домашніх умовах.

Використання модифікацій

При застосуванні різних видів адаптації зміст навчання залишається незмінним, а при застосуванні модифікацій він, зазвичай, змінюється. В окремих випадках використання модифікацій може виявитися необхідним для того, щоб надати

конкретній дитині можливість брати участь у шкільних заняттях. Модифікації можуть бути виконані різними шляхами:

- *Скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти.* Учень може брати участь лише в окремих частинах уроку і/або опанувати лише частину змісту навчального матеріалу. Іноді вимоги уроку перевищують можливості цього учня, однак від нього все ж вимагається часткова участь у роботі на уроці. Наприклад, учня з особливостями розумового розвитку можна залучити до читання спрощеного викладу теми, тоді як його однокласникам необхідно прочитати повністю розділ у підручнику.

- *Зниження вимог до участі в роботі.* Учень може виконувати лише частину завдань. У цьому випадку від школяра може вимагатися засвоєння всього матеріалу, або лише його частини. Наприклад, дитину з особливостями фізичного розвитку, які впливають на швидкість її письма, можна попросити виконати лише 10 пунктів замість 20, як це вимагається від решти дітей у класі. Учневі з дисграфією варто дозволити продиктувати історію помічникові вчителя і, таким чином, обійти вимогу, пов'язану з охайністю письма.

Будь-які види модифікацій необхідно обговорювати з родиною дитини, оскільки у більшості випадків модифікація змінить те, що вона має знати і вміти робити.

2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному процесі

Навчання в інклюзивних класах допомагає дітям з особливими потребами адаптуватися до типових життєвих ситуацій, позбутися почуття ізоляції, відчуження, сприяє подоланню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, вчить учнівський колектив спілкуватися та працювати разом, формує почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а, насамперед, – прийняття та визнання.

Позитивні аспекти залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл:

- діти почуваються більш потрібними, бажаними, самостійними;
- змінюються поведінка, ставлення до навчання та оточуючих;
- адаптуються в колективі, у них з'являються нові друзі,

зникає відчуття ізольованості;

- відбуваються прогресивні зміни в розвитку;
- істотно вдосконалюють свої навчальні вміння й навички, намагаються краще читати, писати, малювати (це простежується в учнівських роботах);
- наслідують у ровесників соціальний досвід комунікації; усі учні в класі сприймають один одного як рівних;
- здорові учні стають добрішими, милосерднішими; забезпечується співпраця, емпатія;
- педагоги мають додаткові можливості вдосконалити й розвинути свою педагогічну майстерність, толерантність і творчість.

Для успішного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку інклюзивна школа реалізує програму психолого-педагогічного супроводу із залученням кваліфікованих логопедів, дефектологів, психологів, соціальних педагогів, асистентів учителів та інших фахівців.

Психолого-педагогічний супровід розглядається як цілісна діяльність, командна взаємодія (вчителів, асистентів учителя, батьків, практичного психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та інших фахівців), що включає:

1. Систематичне дослідження психолого-педагогічного статусу дитини (відповідність тих вимог, які ставить перед нею школа, особливостям розвитку школяра), динаміки її психічного розвитку.
2. Створення соціально-педагогічних умов для розвитку особистості учнів та їх успішного навчання.
3. Надання допомоги дітям, які мають проблеми в розвитку й навчанні.

Педагогічний супровід навчання та виховання дітей з особливими потребами ґрунтується на наступних засадах:

- доступність усіх форм навчання та освітніх послуг;
- запровадження спеціальних технологій та адаптивних технічних засобів навчання;
- індивідуалізація та адаптація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей дитини;
- поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку дитини з особливими потребами;
- створення сприятливих умов для соціалізації,

самовизначення та самореалізації школярів;

- професійна орієнтація, підготовка до вибору майбутньої професії.

Психологічний супровід молодших школярів з особливими потребами передбачає:

1. Психологічне діагностування учнів (первинне діагностування на етапі вступу дитини до школи з метою вивчення сильних і слабких сторін розвитку особистості, виявлення і вирішення проблем, що виникають у процесі інтеграції її в освітній простір, проведення діагностичного мінімуму на різних етапах навчання дитини у школі з метою вивчення динаміки її розвитку та подолання можливих труднощів під час кризових періодів).
2. Надання психологічної підтримки педагогам (створення на основі отриманих даних індивідуальних карт учнів, розробка індивідуальних навчальних планів і програм, здійснення адаптацій і модифікацій для дітей з особливостями психофізичного розвитку).
3. Психологічну допомогу батькам.

2.4. Особливості розроблення індивідуального навчального плану і програми

Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до робочого навчального плану школи, за навчальними програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими МОН України.

Індивідуальна програма розвитку учня з особливими освітніми потребами розробляється на один рік, водночас двічі на рік (за потреби й частіше) переглядається з метою її коригування. Приміром, коли у школяра виникають труднощі у засвоєнні визначеного змісту навчального матеріалу чи навпаки – виникає необхідність перейти до наступного рівня складності виконання завдань.

Для учнів з особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні порушення та зі складними вадами розвитку (вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку), на основі робочого навчального плану школи розробляється індивідуальний навчальний

план з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації та на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (Інструктивно-методичний лист «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання», розроблений з метою реалізації Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872).

- **Індивідуальний навчальний план (ІНП)** – це документ, який містить детальну інформацію про дитину й освітні послуги, які вона має отримувати; містить перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин. У плані враховуються додаткові години на індивідуальні і групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.

ІНП розробляється групою педагогів і фахівців з метою створення комплексної програми роботи з учнем і, водночас, визначення послуг, які надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками складання індивідуального навчального плану, оскільки вони найкраще знають особливості розвитку своїх дітей. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації/модифікації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчального процесу. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 3 до 8 годин на тиждень (кількість годин визначають відповідні психолого-медико-педагогічні консультації).

Під час створення ІНП основна увага звертається на розробку конкретних навчальних стратегій і підходів, а також створення системи додаткових послуг, які дадуть дитині змогу успішно навчатися у звичайному класі. Зазвичай, в індивідуальному навчальному плані містяться такі *компоненти*:

1. Інформація про дитину загального характеру: ім'я, вік, адреса, телефон, імена батьків, порушення розвитку, дата зарахування дитини до школи, термін дії ІНП.

2. Поточний рівень знань і вмінь дитини: наводяться відомості про рівень її розвитку, зафіксовані під час спостережень і досліджень: вміння, сильні якості, стиль навчання (особливо якщо один зі стилів домінує), що дитина не вміє робити, у чому їй потрібна допомога тощо. У плані має бути зазначено, що турбує батьків; наведена інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до успішного навчання у звичайному класі. Всі ці відомості повинні бути максимально точними, оскільки слугують підґрунтям для подальшої навчальної роботи.

3. Цілі і завдання – допомагають учневі опанувати певні знання і вміння та відповідати поточному рівневі його розвитку. У визначенні цих цілей і завдань беруть участь всі особи, причетні до роботи з дитиною.

Ціль – це завжди уявне відображення бажаного результату. Вони можуть стосуватися стратегій виховання, процесу формування знань, умінь, навичок поведінки і мають бути чітко сформульовані, висловлені через позитивні твердження, а також реальними й зрозумілими. Цілі визначаються в усіх сферах, де спостерігаються відставання у розвитку (інтелектуальний, соціальний і емоційний розвиток, мовленнєві навички тощо).

Завдання розуміють як певні проміжні кроки на шляху до досягнення окресленої цілі, тобто її конкретизація.

4. Спеціальні та додаткові послуги. В навчальному плані мають бути передбачені заняття з відповідними фахівцями (дефектологом, логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами), які надають необхідні спеціальні й додаткові послуги учневі з особливими освітніми потребами.

Вчителі та фахівці співпрацюють над інтегруванням додаткових послуг у навчальному процесі. Іноді учень потребує більш інтенсивних або особливих послуг, які можуть надаватися лише у відповідному середовищі (наприклад, заняття з використанням спеціальної апаратури тощо). В цьому випадку доцільно налагодити співпрацю з відповідним закладом, який може надавати такі послуги.

5. Адаптації/модифікації. При розробленні плану необхідно звернути увагу, передусім, на необхідне облаштування середовища; використання належних навчальних методів, матеріалів та обладнання з урахуванням сенсорних та інших потреб дитини.

Зазвичай індивідуальний навчальний план розробляється на один рік. Однак члени групи, причетні до його створення (батьки, адміністратор, вчитель та ін.), можуть у будь-який момент запропонувати провести збори, щоб модифікувати план або скласти новий. Це може виявитися необхідним, наприклад, якщо: дитина досягла поставленої мети; у неї виникають труднощі при досягненні визначених цілей; надійшло прохання збільшити кількість відповідних послуг; учня переводять до іншої школи чи в нього спостерігаються проблеми з поведінкою тощо.

Традиційно розробку ІНП починають одразу після приходу дитини з особливими освітніми потребами до класу, а термін дії плану закінчується через рік. Водночас варто варіювати цей процес, пристосовуючи його до загального шкільного навчання.

6. Інформація про прогрес школяра в навчанні й розвитку. Невід'ємною складовою процесу розроблення ІНП є оцінювання і збирання відомостей про навчальні досягнення учня. При цьому можуть збиратися зразки його робіт, результати спостережень, контрольні листки, описи поведінки, результати порівнянь з типовим рівнем розвитку, результати тестів тощо.

Через певний відрізок часу вчитель початкових класів та інші фахівці оцінюють успіхи дитини, визначають, наскільки ефективним є навчальний план, діляться інформацією з батьками. За потреби члени групи з розробки ІНП можуть ініціювати проведення зборів ще до закінчення терміну дії плану. Відомості про прогрес учня (із зазначенням відповідних дат) записуються безпосередньо в індивідуальний навчальний план.

Розподіл кількості тижневих годин за предметами є орієнтовним. Залежно від медичного діагнозу школяра, навчальні предмети можуть інтегруватися: образотворче мистецтво – музика; музика – ритміка – ЛФК; музика – ритміка – ЛФК – фізкультура і т.д. Дуже важливим є збереження сумарної кількості годин, а саме: 1–4 кл. – 10 год на тиждень.

Індивідуальні навчальні плани можуть бути складені в довільній формі. При щоденних зусиллях учителів щодо реалізації

окреслених цілей і завдань, ретельному документуванні всіх відомостей, можна прогнозувати успішне навчання і розвиток молодших школярів.

- *Індивідуальна навчальна програма учня з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням – це документ, який розробляється на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією. Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного окремо взятого предмета, а також зміст розділів і тем.*

При складанні індивідуальної навчальної програми в інклюзивному процесі педагоги передусім аналізують відповідність вимог навчальної програми і методів, що використовуються на уроці, актуальним і потенційним можливостям дитини з особливими освітніми потребами з тим, щоб оптимізувати навчально-виховний процес у початковій школі.

2.5. Оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень школярів у системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом МОН України від 13.04.2011 № 329.

Дітям з особливими освітніми потребами слід надавати постійну підтримку, починаючи з мінімальної допомоги на заняттях у звичайних класах до додаткових навчальних допоміжних програм у рамках школи і розширювати її в разі необхідності до надання допомоги спеціальними педагогами та іншими зовнішніми фахівцями. Важливим у цьому напрямі є особливості оцінювання навчальних досягнень дітей, характерні ознаки командної роботи та залучення учнів з особливостями психофізичного розвитку до позаурочної виховної діяльності.

Результативність формування в педагогічних працівників ставлення до інклюзії як до закономірного та прогресивного етапу в розвитку системи освіти значною мірою залежить від послідовної й

чіткої позиції директора школи. Зокрема, йдеться про його систематичну підтримку інноваційної діяльності вчителя, сприяння його самоосвіті й самовдосконаленню; поліпшення умов роботи педагога в інклюзивному класі, створення можливостей для здійснення індивідуального навчання; розроблення довгострокових планів і визначення перспективних тенденцій щодо впровадження й поширення інклюзивної освіти; матеріально-технічне й навчально-дидактичне забезпечення інклюзивного процесу.

Контроль, перевірка й оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності є невід'ємними елементами навчально-виховного процесу, без яких неможлива повноцінна взаємодія між педагогом і учнем. Тому учителям, вихователям та асистентам доцільно урізноманітнити й розширити перелік *критеріїв оцінювання досягнень дітей з особливими потребами*. Зокрема, поряд із традиційними, орієнтованими на об'єктивні кількісно-якісні показники виконання роботи, завдання, доцільно брати до уваги й суб'єктивні: старанність дитини, її готовність до роботи над удосконаленням завдання, мотивацію, добрі наміри тощо. Важливо бачити у своїх вихованців навіть незначні успіхи в оволодінні основами наук і постійно фіксувати це з допомогою вербальних і невербальних засобів.

Належна підтримка, справедлива оцінка найменших досягнень дитини з особливими потребами та шанобливе ставлення до всіх учнів слугуватиме не лише виробленню у кожного ціннісного ставлення до себе, а й, безперечно, вплине на якість виконання завдання. Атмосфера приязні, визнання з боку значущого дорослого опосередковує систему міжособистісних взаємин між однокласниками, сприяє розвиткові симпатії та прихильності.

Оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному процесі здійснюється, передусім, з опертям на такі дидактичні принципи, як: диференційованість та індивідуалізація, що зумовлені поліморфністю проявів порушень навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами.

В узагальненому вигляді типи порушень структури навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами можна представити таким чином.

Порушення, що пов'язані з дефіцитним розвитком функції регуляції навчально-пізнавальної діяльності. Це, насамперед, стани

відсутності уваги з гіпер- чи гіпоактивністю, недорозвиненістю мотиваційної та емоційно-вольової сфер, розладами працездатності різного походження. Як правило, ці діти неспроможні працювати на уроці разом з усім класом і спроможні засвоїти навчальний матеріал лише в процесі індивідуальної роботи, коли вчитель бере на себе функцію організації контролю їхньої діяльності.

Порушення є наслідком зниженого інтелектуального розвитку учнів при порівняно збереженому рівні їх навчуваності. Діти можуть успішно засвоювати навчальний матеріал, якщо він подається невеликими частинами, здатні користуватися допомогою, дуже чутливі до заохочення, похвали. Ці чинники значно підвищують їхню продуктивність і стимулюють процес учіння.

Низка порушень навчально-пізнавальної діяльності пов'язана з недостатнім інтелектуальним розвитком, зумовленим зниженою навчуваністю. Вони виявляються в консервативності мислення, внаслідок чого учні дуже обмежено користуються допомогою, мають труднощі в оперуванні наявним у них досвідом. Ці діти засвоюють програмовий матеріал з великими труднощами.

Зорієнтованість контролю навчальних досягнень на структуру порушень навчально-пізнавальної діяльності дає можливість добирати відповідні засоби індивідуалізації, які допоможуть виявити навіть найменші досягнення кожного учня. Це може бути незначна допомога, застосування поелементного і поопераційного контролю, прийомів, які полегшують відтворення змісту навчального матеріалу тощо.

Система оцінювання навчальних досягнень учнів з особливостями психофізичного розвитку повинна бути стимулювальною.

У процесі оцінювання індивідуальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами часто використовують такий метод оцінювання, як портфоліо.

- **Портфоліо** – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати й організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують їхній поступ в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення власної самооцінки.

Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо.

Процес складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами носить диференційований характер, розробляється на основі аналізу проблеми розвитку учня та його освітніх потреб. Приміром, якщо учень з особливими освітніми потребами має сенсорні порушення при збереженому інтелекті і потребує створення відповідних адаптацій навчальних матеріалів і корекційних занять з учителем-дефектологом, для нього розробляється та частина програми, що стосується надання цих послуг та розроблення відповідних адаптацій. За потреби адаптується навчальна програма, але розроблення індивідуального навчального плану є недоцільним. Разом із тим, якщо в класі навчаються діти з особливими освітніми потребами однієї нозології, для кожного окремо розробляється та частина індивідуальної програми розвитку, яка стосується їхніх відмінностей і потреб, а навчальна програма може бути спільною.

Учням з особливими освітніми потребами, у тому числі з розумовою відсталістю, які навчалися в інклюзивному класі, видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були. У додатку до свідоцтва про базову загальну середню освіту або атестата про повну загальну середню освіту вказуються лише ті предмети, які вивчав учень у школі. Для осіб, звільнених від державної підсумкової атестації, у додаток до свідоцтва про відповідний рівень освіти виставляються річні бали і робиться запис «звільнений» (Інструктивно-методичний лист «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання», розроблений з метою реалізації Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872).

У процесі організації інклюзивної освіти іноді складно залучити батьків дітей з особливими потребами до співпраці. Це пояснюється тим, що такі родини упродовж тривалого часу не одержували матеріальної допомоги, моральної підтримки з боку громадських установ чи держави. Відтак, педагоги стикаються із пасивною позицією родини у навчанні й вихованні дітей, недовірою.

Потрібен час для формування нової системи цінностей і позитивних установок. Спочатку потрібно прийняти будь-яку позицію та поведінку батьків, з розумінням поставитися до їхніх почуттів, бути терплячими та поступово переводити взаємини у площину партнерства, яке передбачає діалог, аргументацію, обговорення, рівність усіх сторін. Варто бути готовим до сприйняття іншої бачення проблеми; у складних ситуаціях вибрати той варіант, який буде корисним для дитини та її психічного і фізичного здоров'я.

Оскільки учні з особливими потребами часто мають багато специфічних бажань, важливо, щоб над їх задоволенням працювала група фахівців різного профілю. Одна людина не може займатися питаннями когнітивного, моторного, соціального, комунікативного розвитку дитини, її лікуванням, харчуванням тощо. Це може зробити лише група відповідних фахівців, які активно співпрацюють та обмінюються знаннями й інформацією. Звичайно, членами цієї групи мають бути батьки, оскільки вони відіграють у житті дітей надзвичайно важливу роль. Адже якісні навчальні програми можуть бути створені лише за умови активної співпраці педагогів, батьків і фахівців. Командна робота є запорукою успіху в реалізації інклюзивної програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інструктивно-методичний лист МОНмолодьспорт №1/9-384 дсі 18/05/2012 р. «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/
2. Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010 р.) // Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН №912 від 01.10.2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189
3. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.
4. Луговський А. та ін. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей / А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Луцьк : Колесо, 2008. – С. 49–60.
5. Пантюк Т. І. та ін. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене / Т.І. Пантюк, О.В. Невмержицька, М.П. Пантюк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324 с.
6. Синьов В. М., Коберник Г. М. Основи дефектології : навч. посібник / В.М. Синьов, Г.М. Коберник. – К. : Вища шк., 1994. – 143 с.

7. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.

Тема 3. ТЕХНОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Ключові слова: діти з особливостями психофізичного розвитку, особистісно зорієнтоване навчання й виховання, педагогічна співпраця, соціально-педагогічна діяльність в інклюзивному процесі, інклюзивний клас, пропедевтична робота, соціально-виховне середовище початкової школи.

3.1. Особистісно зорієнтований підхід в інклюзивному процесі

Упровадження інклюзивного навчання ґрунтується на застосуванні особистісно орієнтованих методів навчання та виховання. Особистісно орієнтований підхід до організації педагогічного процесу ґрунтується на принципах західної гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, врахування її індивідуальності тощо (І. Бех) [1, с. 5].

- ***Особистісно зорієнтоване навчання** – це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність: об'єктивний досвід кожного спочатку розкивається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І. Якиманська).*

Кожна людина упродовж свого життя налагоджує найрізноманітніші соціальні взаємини, оскільки вони є невід'ємною складовою нашого буття. Більшість дітей налагоджує дружні стосунки з ровесниками природним шляхом. Однак деяким з них, зокрема, з особливостями психофізичного розвитку, доводиться у цьому допомагати (шляхом створення відповідних можливостей). Учні легше вступають у соціальні та дружні стосунки в середовищі, де такі взаємини заохочуються. Це означає, що педагоги постійно мають створювати ситуації для розвитку позитивних соціальних взаємин учнів, формування й розвитку в них особистісних цінностей. Завдяки контактам із друзями діти розвиваються емоційно та соціально, вчаться жити у злагоді з людьми, у них

формується самоповага. Дружба дає школярам відчуття приналежності, а також пробуджує палітру позитивних почуттів. Незважаючи на особливості у фізичному чи психічному розвитку, педагог повинен сприймати всіх учнів класу як особистостей, організовувати навчання й виховання на засадах суб'єкт-суб'єктного підходу, формувати в них досвід повноцінного духовного саморозвитку і можливості цінувати своє життя і життя інших.

В інклюзивному класі важливо сприяти налагодженню належних взаємин між дітьми природним шляхом. Не варто насильно спонукати їх до дружби, оскільки такі взаємини мають розвиватися природно. Не потрібно приділяти цьому питанню надмірної уваги, занадто наполягати на необхідності взаємодії дітей з особливими потребами та учнів із типовим розвитком. Такими діями можна закріпити у свідомості останніх ідею, що дітям з особливими потребами необхідно допомагати, а не ідею, що слід налагоджувати рівноправні взаємовигідні соціальні взаємини.

Варто вчити дітей з повагою ставитися до товаришів і дотримуватися норм поведінки під час взаємодії. Наприклад, комусь можуть бути неприємні часті торкання. Інколи діти можуть ставитися до товаришів з особливими потребами як до великих ляльок або домашніх тварин. Слід вчити дітей поважати гідність однокласників з особливими потребами.

Доцільно демонструвати дітям позитивну соціальну поведінку. Якщо вчитель (вихователь) та інші дорослі у класі ставитимуться до всіх з повагою, учні діятимуть аналогічно. Якщо ж вони бачитимуть грубе або неухажне ставлення дорослих один до одного та до вихованців, ймовірно, що вони наслідуватимуть це під час взаємодії з однолітками. Адже вчинки говорять більше за слова. Будь-які дії вчителя у класі не лишаються непоміченими і впливають на дітей. Цілком очевидно, що одним із важливих чинників, що впливає на ефективність інклюзивного процесу, є авторитет педагога, за яким «визначається право на прийняття відповідальних рішень у ситуації, значущій для даного школяра особисто, так і для класу в цілому» [1, с. 133].

- **Особистісно зорієнтоване навчання й виховання в інклюзивному процесі спрямоване на виявлення суб'єктного досвіду кожного учня та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, життєвому самовизначенні й самореалізації.**

Важливо заохочувати дітей до співробітництва і взаємного обміну послугами. Учні мають зрозуміти, що у всіх людей є певні таланти, що всі можуть бути корисні один одному. Це має бути взаємний, а не одnobічний процес. Діти з особливими потребами мають не лише отримувати допомогу, а й надавати її іншим. Учням важливо зрозуміти, що допомога має бути доречною. Вчителі та вихователі інклюзивних класів часто стикаються з проблемою, коли діти з типовим розвитком намагаються все робити замість своїх товаришів з особливими потребами. Їхнє бажання зрозуміле, але така надмірна допомога може призвести до нездорової залежності та нерівності у партнерських стосунках. Високі очікування щодо дітей з особливими потребами сприяють рівним стосункам і взаємній повазі дітей. Необхідно уважно стежити за поведінкою та сигналами дітей з особливими потребами. У багатьох випадках вони не потребують допомоги своїх товаришів або навіть не бажають її.

Водночас доцільно навчати дітей співчувати, наголошуючи на ідеї соціальної справедливості. Більшість учнів добре розуміє, що є справедливим, а що ні. Вчителі та вихователі *не повинні* говорити учням, що дітей з особливими потребами необхідно жаліти, оскільки такі стосунки не можуть бути рівними. Необхідно зосереджувати увагу на тому, що у всіх дітей з особливими потребами є власні інтереси, здібності й таланти, якими вони можуть поділитися з іншими. Це сприяє налагодженню рівноправних дружніх взаємин. Педагоги мають заохочувати соціальні взаємини, побудовані на справедливості, а не на надмірній співчутливості, жалості.

3.2. Рекомендації для педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами

Учителям початкових класів:

- турботливо ставитися до дітей з обмеженими можливостями здоров'я, показуючи приклад ставлення до таких дітей іншим учням, створювати умови для їх успішного навчання та розвитку в загальноосвітньому закладі;
- планувати і здійснювати індивідуальний підхід у всіх видах діяльності з урахуванням діагнозу дітей з обмеженими можливостями здоров'я;
- співпрацювати з учнями з обмеженими можливостями здоров'я у практичних справах (трудові доручення, догляд за тваринами, рослинами тощо), сприяючи розвитку їх пізнавальної активності, допомагати через спільну діяльність засвоювати нові способи і прийоми дії;
- розвивати дрібну, артикуляційну і загальну моторику за допомогою пальчикової, артикуляційної гімнастики, чистомовок, масажу, загальнорозвивальних вправ, ігор і завдань.

Учителю-логопеду:

- виявляти увагу до учнів, створювати умови для відмінного самопочуття й активності;
- здійснювати комплексний мовленнєвий розвиток, включаючи у роботу з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я ігри та завдання на розвиток усіх компонентів мовлення (фонематичні процеси, лексичний і граматичний лад, зв'язне мовлення);
- розвивати слухову функцію (загальну, артикуляційну, дрібну моторику);
- здійснювати розвиток розумової діяльності й емоційно-особистісної сфери.

Практичному психологу:

- приділяти особливу увагу психічному самопочуттю дітей з особливими освітніми потребами, збереженню їхнього психічного здоров'я;
- підвищувати їхню активність та самостійність через індивідуальні і групові заняття, спрямовані на розвиток навичок комунікативності;

- здійснювати інтелектуальний, соціально-психологічний й емоційно-вольовий розвиток дітей.
Учителю фізичної культури:
- здійснювати диференційований підхід під час підготовки до занять (планувати індивідуальну роботу);
- створювати умови для комфортного самопочуття дітей, що мають обмежені можливості здоров'я, попереджувати їх втомлюваність;
- розвивати загальну рухову активність школярів;
- розвивати різні види самостійної рухової діяльності з урахуванням рухових можливостей дітей, що мають обмежені можливості здоров'я;
- розвивати фізичні якості й рухові здібності: швидкість реакції, спритність, гнучкість, силу, витривалість, координацію;
- формувати базові вміння і навички у різних іграх і вправах, елементи техніки виконання всіх основних видів рухів.

3.3. Соціально-педагогічна діяльність фахівців початкової школи з родинами дітей, які мають особливі освітні потреби

Тривалий час спеціальна психологічна і педагогічна допомога спрямовувалася винятково на учня з вадами психофізичного розвитку. І лише упродовж останніх років у центрі уваги спеціалістів постала сім'я, в якій така дитина виховується. Наукові дослідження, результати практичної діяльності підтверджують, що психолого-педагогічного супроводу потребує вся сім'я як єдине цілісне утворення.

Проблеми сім'ї, яка виховує дитину з вадами психофізичного розвитку

Для розвитку дитини з психофізичними порушеннями дуже важливою є участь у корекційно-педагогічному процесі її родини.

➤ **Корекційна освіта** – освіта у спеціальних закладах (школи, класи, реабілітаційні центри), яка надається фахівцями і містить навчальну, виховувальну й корекційну складові.

Ефективність корекційної роботи значно зростає, якщо члени сім'ї розуміють сутність проблеми дитини, активно і вміло

сприяють спеціалістам, які надають допомогу. Проте у багатьох сім'ях ставлення до дитини з інвалідністю є неадекватним. Зокрема, практика такої роботи засвідчує, що перша реакція батьків на появу у сім'ї дитини з певною вадою є негативною. Часто батькам ще у пологовому будинку пропонують відмовитися від неї, аргументуючи, що на лікування потрібно буде витратити додаткові кошти і що це може зробити держава. Тривалий час батьки таких дітей стикаються лише з осудом або жалістю з боку оточуючих, зокрема і спеціалістів. На жаль, часто батьки не одержують спеціальної допомоги чи хоча б підтримки. Тому такими поширеними є випадки, коли навіть ті батьки, які спочатку були позитивно налаштовані на розв'язання проблем малюка, котрий має деякі вади у психофізичному розвитку, згодом стають песимістами і в усіх бідах звинувачують саме його. А це, знову ж таки, негативно відображається на розвитку, принижує зростаючу особистість.

Досить часто батьки болюче реагують на визнання їхньої дитини такою, що має вади психофізичного розвитку; не завжди погоджуються із направленням її до спеціального навчального закладу, наполягають на перебуванні вдома шляхом індивідуальної форми навчання, штучно ізолюючи від спілкування з однолітками і соціуму. Найбільш поширеними є такі помилки у сімейному вихованні дітей з особливими освітніми потребами:

- надмірна опіка дитини, ставлення до неї як до важко хворої, виконання за неї всіх справ, принесення себе у жертву їй;
- відсутність уваги і необхідного виховання, ставлення до дефекту як до тимчасового явища;
- пред'явлення дитині вимог як до здорової – без урахування її проблем і можливостей;
- презирливе ставлення до дитини, приниження її, сприймання як сімейного тягаря і ганьби;
- небажання радитися зі спеціалістами, виконувати їхні рекомендації, навчати дитину в закладі корекційної освіти.

Неправильне ставлення до дитини призводить до ускладнень у її розвитку, «звуження» навколишнього світу, виникнення у неї психологічних комплексів і негативних рис характеру, внаслідок чого особистість дуже страждає.

Доволі часто батьки, соромлячись діагнозу своєї дитини, попри рекомендації спеціалістів віддають її до звичайного

загальноосвітнього навчального закладу – спрацьовують українські «принципи»: «Що люди скажуть?», «Щоб як у людей». У навчальному закладі, в якому немає умов навчати дитину з вадами психофізичного розвитку, вона зазнає ще більших переживань, через що у неї виникає відраза до будь-яких занять, страх перед педагогами і однолітками. Зауважимо, що при цьому весь психофізичний розвиток дитини ускладнюється, а наявні відхилення не коригуються.

На жаль, сім'ї, в яких виховуються такі діти, досить часто нехтують рекомендаціями спеціалістів щодо закладу, який відповідає можливостям їхніх дітей. Батьки не несуть жодної відповідальності за неправильно прийняте рішення, за моральні і фізичні страждання дитини з особливими потребами у непристосованому для неї закладі. І хоча окремі нормативні акти передбачають таку відповідальність, все ж механізми її встановлення не працюють.

Отже, повноцінне включення дитини з вадами психофізичного розвитку у соціальне середовище потребує насамперед адекватного ставлення до неї її сім'ї [2, с. 104]. Сформувати його можуть спеціалісти: корекційні та соціальні педагоги, психологи, медики, педагоги.

Мета, завдання і принципи роботи з родинами учнів

Основною метою роботи із сім'ями, які виховують дитину з вадами психофізичного розвитку, є надання батькам кваліфікованої допомоги.

Працюючи з батьками, педагоги ставлять собою такі завдання:

- допомогти сформувати адекватні взаєностосунки між батьками, іншими членами сім'ї та дитиною з вадами психофізичного розвитку; допомогти дорослим створити комфортну для такої дитини сімейну атмосферу;
- розширити інформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи у різних аспектах життя;
- створити умови для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини;
- навчити батьків прийомам організації навчальної діяльності вихованця;
- підвищити рівень психічного здоров'я самих батьків.

Робота вчителя з сім'єю в інклюзивному класі повинна ґрунтуватися на таких принципах:

- партнерство з батьками – педагог сприймає батьків не як об'єкт свого впливу, а як рівноправних партнерів у вихованні дитини, проведенні з нею корекційної роботи. Завдяки цьому долаються дистанція між учасниками освітнього процесу і недовіра, що часто виникає у батьків до спеціалістів, вони починають прагнути підтримки, допомоги вчителя-дефектолога, прислуховуються до нього, виконують рекомендації;

- комплексний підхід до організації корекційно-педагогічного процесу – у роботі із сім'єю мають брати участь різні спеціалісти навчального закладу: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, практичний психолог, соціальний педагог, лікар. За необхідності слід залучати фахівців психолого-медико-педагогічної консультації (далі – ПМПК), дитячої поліклініки. Саме комплексний підхід забезпечує подолання різних проблем, що виникають у сім'ях, і дає змогу надати дитині та її батькам різнобічну допомогу;

- єдність діагностики і корекції – спеціалісти навчального закладу мають продовжити обстеження дитини, розпочате в ПМПК, визначити шляхи корекційної роботи з дитиною, скласти індивідуальну програму розвитку дитини із визначенням місця сім'ї у цьому процесі; спеціалісти мають вивчати родину в цілому, коригуючи ставлення до дитини;

- позитивна характеристика дитини – передусім слід концентрувати увагу батьків на позитивних, збережених якостях їхньої дитини, перспективних можливостях її розвитку, лише після цього говорити про вади і труднощі. Це допомагає підтримати віру батьків у розвиток дитини, спонукає їх організовувати навчальну діяльність, формувати адекватні стосунки з дитиною;

- урахування стану, думки, досвіду батьків – під час вибору змісту, форм і методів роботи з сім'ями педагог враховує: здоров'є батьків, їхній психологічний стан, їхні можливості, моральні установки, досвід, ставлення до проблем дитини; сімейні стосунки; уміння членів сім'ї розв'язувати проблеми; соціальні зв'язки; приналежність до певного соціального класу;

- повага до батька і матері – у стосунках з батьками має домінувати повага, розуміння їхніх турбот. Це виявляється у формах звернення до батьків, у висловлюванні прохань і порад, у

довірливому тоні розмови, у неприпустимості настанов і дорікань на адресу батьків, у збереженні відомих педагогу сімейних таємниць.

Психолого-педагогічне вивчення сім'ї

Однією з важливих умов успішної співпраці із сім'ями є їх вивчення [2, с. 107]. Спеціалістам навчальних закладів необхідно знати інформацію про: склад сім'ї; її соціальний статус; культурний та освітній рівень батьків; становище дитини у сім'ї; взаємини батьків зі спеціалістами навчального закладу та батьками інших дітей класу; педагогічну компетентність батьків у вихованні дитини з вадами психофізичного розвитку; готовність батьків співпрацювати зі спеціалістами навчального закладу та їх безпосередню практичну участь у процесі корекційної роботи.

Ефективними методами дослідження сім'ї є:

- аналіз відповідної документації навчального закладу – вивчення медичних карток дітей, особливих справ, характеристик, відомостей про результати роботи практичного психолога, соціального педагога, вчителя-логопеда, вчителя-дефектолога з дітьми та їхніми сім'ями. Аналіз такої інформації дає змогу зробити висновок про склад сім'ї, причини відхилень у розвитку дитини, ступінь її інтелектуального і психофізичного розвитку, умови життя родини;
- спостереження за стосунками дітей з батьками, реакцією батьків на одержані від вчителя-логопеда, вчителя-дефектолога, вчителя, домашні завдання, успіхи та невдачі дитини у розвитку і набутті досвіду;
- бесіда з дитиною – запитання дітям слід спрямовувати на з'ясування ставлення батьків до виконання з дитиною одержаних від спеціалістів домашніх завдань, психологічну атмосферу у сім'ї. Зокрема, варто запропонувати учням відповісти на такі запитання:
 - Хто допомагає тобі вдома виконувати завдання?
 - Як мама і тато допомагають тобі виконувати завдання, отримані у школі?
 - Чи допомагають тобі батьки вдома правильно говорити (пересуватися, виконувати якусь роботу тощо)?
 - Як мама і тато ставляться до того, що ти не завжди правильно говориш (недобре бачиш, не все вмієш робити, не дуже добре пересуваєшся)?

- Чим тобі подобається займатися вдома (малювати, грати, читати, дивитися телевізор)?

- Хто з батьків з тобою грає (малює, читає)?

- Як ваша сім'я проводить вихідні дні? Що ви робите?

• *анкетування батьків* – можна використовувати різні за змістом і характером анкети. Насамперед слід запропонувати батькам заповнити анкету, яка дасть змогу одержати найбільш повні відомості про дитину, а надалі – ті анкети, які дадуть інформацію про сім'ю у цілому, інтереси та труднощі дитини тощо. Досвід засвідчує, що результати анкетування дають змогу спланувати роботу з дитиною та її сім'єю з урахуванням особливостей сімейних стосунків;

• обмін думками між вчителем-класоводом і вчителем-дефектологом, практичним психологом, вчителем-логопедом, соціальним педагогом, лікарями з метою вироблення оптимального змісту та форм співпраці спеціалістів з батьками дітей в умовах комплексної роботи навчального закладу.

Одним із істотних чинників, який педагоги мають визначати, щоб надалі робити правильний вибір змісту і форм роботи з батьками, є готовність батьків до співпраці зі спеціалістами навчального закладу. Визначення і оцінка рівня їхньої готовності до співпраці здійснюються за такими параметрами:

• адекватність оцінки батьками й іншими дорослими членами сім'ї (що не менш важливо) стану розвитку дитини у цей період її життя;

• рівень ініціативності батьків щодо співпраці зі спеціалістами навчального закладу;

• визнання провідної ролі спеціалістів і продуктивне використання як психолого-педагогічних, так і медичних рекомендацій.

Під час опрацювання результатів дослідження враховують:

- мікросоціальні умови навчання дитини;
- загальний культурний рівень і освіту батьків;
- характер сімейних стосунків;
- адекватність оцінки батьками стану своєї дитини;
- рівень готовності батьків до повноцінної співпраці зі спеціальною установою у цілому та окремими фахівцями у процесі

корекційно-розвиткової роботи, розуміння її важливості й необхідності;

- рівень ініціативності членів сім'ї у співпраці з фахівцями;
- продуктивність використання батьками рекомендацій, наданих вчителями, практичним психологом, вчителем-логопедом, вчителем-дефектологом, лікарем.

3.4. Напрями та форми роботи з родиною учня з особливими освітніми потребами:

- залучення батьків до корекційно-виховного процесу – переконання батьків, що їхня дитина потребує спеціальної допомоги, додаткової уваги, особливого підходу; формування віри, що лише за допомогою родини вона зможе подолати труднощі у психофізичному розвитку;

- формування задоволеності батьків процесом розвитку дитини – демонстрування досягнень у розвитку учня, навіть мінімальних;

- розкриття перед батьками творчих підходів до навчання та виховання – формування певних дефектологічних знань і вмінь; навчання батьків корекційним прийомам роботи з дитиною вдома.

Форми та зміст роботи з батьками визначають диференційовано – залежно від рівня готовності батьків до співпраці. Наведемо деякі форми роботи з батьками дітей, які потребують психофізичної корекції.

Індивідуальне консультування

Індивідуальні консультації проводять за запрошенням фахівця або на прохання батьків раз на тиждень у певний день. Консультувати батьків варто з *таких питань*:

- повідомлення про результати психолого-педагогічного обстеження дитини, особливості її розвитку, розкриття її сильних і слабких сторін – на початку навчального року;

- показ прийомів корекційної роботи з дитиною;
- інформування про успіхи учня та ті проблеми, на які потрібно звернути увагу вдома, та різні аспекти його розвитку, навчання й виховання.

Одним із завдань індивідуального консультування є навчання батьків способам співпраці з дитиною (ігри, читання, спілкування), яка не буде ефективною, якщо у ній не братимуть участь члени сім'ї.

Групові форми роботи з батьками дітей з інвалідністю зазвичай проводять у спеціальних групах. До таких групових форм роботи відносять:

- дні відкритих дверей;
- анкетування;
- батьківські збори;
- тематичні консультації;
- інформаційно-методичні виставки;
- відкриті заняття;
- спільний перегляд відеоматеріалів з певної проблеми.

Роботу з батьками дітей з особливими потребами доцільно вибудовувати поетапно і починати не з традиційних батьківських зборів, а з дня відкритих дверей. Адже навіть якщо батьки знають про те, що у навчальному закладі впроваджено інклюзивну форму навчання, відповідно працює вчитель-логопед, вчитель-дефектолог, соціальний педагог, практичний психолог, вони не завжди уявляють, чим займаються ці спеціалісти. У день відкритих дверей, який доцільно проводити у травні після комплектування класів ПМПК, батьки зможуть відвідати не лише класні кімнати, а й медичний кабінет, де їх ознайомлять з програмою корекції та оздоровлення дітей, спортивну залу, кабінети вчителя-логопеда, вчителя-дефектолога, практичного психолога, соціального педагога. Кожен фахівець коротко ознайомлює батьків зі своїми завданнями у комплексній роботі з дітьми, значенням сім'ї у цьому процесі.

Важливою груповою формою роботи є **батьківські збори**. Протягом року необхідно проводити декілька (від трьох до п'яти) батьківських зборів, тематику яких планують залежно від клінічного діагнозу і віку дітей.

Перші збори варто провести на початку навчального року. Спеціалісти у доступній формі мають пояснити сутність напрямів корекційно-розвиткової роботи, ознайомити з популярною літературою з корекційної педагогіки і психології. Спеціалісти також мають ознайомити батьків із цілями і завданнями різних занять (логопедичних, психологічних, занять з вчителем-дефектологом), методами роботи з учнями, поінформувати про особливості їх поведінки, які можуть супроводжувати корекційну роботу. Спеціалісти мають зруйнувати ілюзію, досить поширену серед батьків, про можливість магічного, миттєвого вирішення всіх

проблем навчання, виховання й розвитку дитини лише внаслідок відвідування нею корекційно-розвивальних занять. Необхідно сформулювати адекватні очікування батьків відносно результатів навчання, наголосити, що які б значні позитивні зміни у розвитку не відбувалися на заняттях зі спеціалістами, вони стануть значущими для дитини лише за умови їх перенесення у реальну життєву ситуацію. Жодна позитивна динаміка у процесі корекційного впливу не досягне запланованого ефекту, якщо зміни у психічному розвитку не знаходять розуміння, відгуку, оцінки батьків у домашніх умовах. Отже, завданням перших зборів є не лише початкове ознайомлення з основами корекційної педагогіки, а й формування бажання батьків співпрацювати зі спеціалістами різного профілю і, безумовно, з учителем початкових класів та його асистентом.

Другі батьківські збори проводять у кінці вересня за наслідками розгорнутого обстеження учнів спеціалістами школи – вчителем-дефектологом, вчителем-логопедом, практичним психологом та ін. На цих зборах батьків інформують про знання й уміння своїх дітей з різних видів діяльності, а також ознайомлюються з вимогами програми загальноосвітнього закладу. Фахівці, які працюють з учнем з особливими освітніми потребами, надають рекомендації з організації щоденних занять удома.

Треті батьківські збори проводять у грудні – січні, коли батьків ознайомлюють з підсумками навчання і корекційно-розвиткової роботи з дітьми за півріччя. Ці збори можуть мати форму ділової гри, круглого столу, батьківської вітальні тощо.

Четверті батьківські збори проводять у травні за підсумками інклюзивного навчання. На них батьки отримують рекомендації щодо закріплення у літній період отриманих упродовж навчального року знань, умінь і навичок.

3.5. Моделювання в початковій школі комфортного соціально-виховного середовища для дітей з різними стартовими можливостями

Концепція розвитку інклюзивної освіти спрямовує діяльність у сфері інклюзивної освіти як суспільства у цілому, і кожного навчального закладу, у якому перебувають діти з особливими освітніми потребами. Насамперед необхідно побудувати цілісну систему, яка забезпечуватиме оптимальні умови для адаптації,

соціалізації, освіти та повноцінного розвитку всіх вихованців, створити єдине комфортне морально-психологічне середовище.

➤ *Соціально-виховне середовище початкової школи – це сукупність чинників і умов життєдіяльності особистості учня, що цілеспрямовано впливають на його свідомість і поведінку з метою формування інтелектуальних умінь, соціально значущих цінностей, особистісних якостей, переконань, духовних орієнтацій тощо.*

Проектування належного соціально-виховного середовища є організаційно-методичною засадою ефективного впровадження інклюзивної освіти в початковій школі.

Визначаємо такі складові сформованості цього середовища:

– *соціально-психологічна* (врахування індивідуально-психологічних особливостей розвитку й стереотипів поведінки, притаманних особистості в процесі взаємодії в соціумі, пропагування морально-етичних норм в соціально-комунікативній діяльності особистості з групою, адекватного ставлення до позитивних чи негативних явищ у поведінці оточуючих, педагогічне спрямування на корекцію девіацій, формування толерантної взаємодії однокласників з дитиною з особливими освітніми потребами тощо);

– *інформаційна* (наявність сучасного нормативно-правового та навчально-методичного супроводу інклюзивного процесу);

– *культурно-освітня* (педагогічна компетентність учасників навчально-виховного процесу в інклюзивній школі, що охоплює зміст, форми, методи, засоби, інноваційні технології тощо);

– *матеріально-технічна* (наявність сучасних мультимедійних засобів, аудіо-, відеопродукції визначеного змісту, адаптація фізичного середовища школи, врахування елементів естетики в інтер'єрі навчального закладу тощо).

Відтак, *труднощі у моделюванні соціально-виховного середовища* в інклюзивному класі зумовлені також збільшенням кількості учнів із особливо вразливих груп: *економічно вразливі* (дохід учня чи його сім'ї є нижчим прожиткового мінімуму, безробіття членів родини, родини багатодітних сімей тощо); *соціально вразливі* (діти з неблагополучних родин, незаконнопопослушні, байдужі, агресивні чи песимістичні особи); *академічно чи інтелектуально вразливі* (учні із затримкою психічного чи когнітивного розвитку, котрі часто мають

проблеми зі вставлення соціальних контактів). Такі учні часто мають проблеми адаптаційного характеру в середовищі школи, водночас вони більшою мірою схильні до порушень дисципліни в класі, вияву соціальної агресії, жорстокості чи надмірної байдужості.

До групи ризику сьогодні відносять і тих, що стали свідками воєнних дій на сході України. Не лише дорослі, а й діти, отримали різного роду травми (фізичні, психологічні чи соціальні). Це стосується тих, що перебувають у гарячих точках країни, родин переселенців із зони бойових дій або тих, чії батьки брали участь чи загинули там. У цих учнів спостерігається підвищене почуття страху, безпорадності, депресії, а також схильність до стресової поведінки в суспільстві. Водночас унаслідок міграційних процесів загострилась проблема адаптації *дітей із родин переселенців* до шкільного життя в іншому регіоні країни, зокрема в інклюзивних класах.

Інтегровані колективи можуть допомогти дитині з особливими освітніми потребами досягнути індивідуально високих показників особистісного розвитку, усвідомити самоцінність цього розвитку для життєдіяльності дитини, функціональної значущості в процесі її інтеграції у соціальне середовище. З іншого боку, такі колективи забезпечать для здорових дітей можливість дбайливо ставиться до природного потенціалу, розкривати нетрадиційні шляхи особистісних досягнень в опануванні знань, умінь і навичок, досвіду соціокультурної поведінки.

Педагоги, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, мають стати партнерами для кожної учні, сформувати у них навички спілкування, вміння організувати своє дозвілля, підтримувати діалог. Обов'язковою умовою та запорукою успіху є створення комфортних умов для проведення уроків, позитивної емоційної атмосфери.

Педагоги у жодному разі не повинні вголос висловлювати свої негативні думки про дітей з особливими освітніми потребами. Не можна в спілкуванні виявляти особистісну неприязнь, «чіпляти ярлики», використовувати медичні терміни при батьках, інших дорослих, дітях. Учні повинні не просто співчувати хворому товаришу, а вміти допомагати йому, коли це необхідно; виявляти гуманність і милосердя Проте слід мати на увазі, що надання допомоги має бути доречним, своєчасним. Надмірна допомога може

образити дитину з особливими освітніми потребами. Для роботи з такими учнями за умови їх інтеграції у загальноосвітні навчальні заклади потрібні висококваліфіковані педагоги. Тому ключовим чинником сприяння інклюзивної освіти має бути відповідна підготовка та перепідготовка спеціалістів.

Результати досліджень багатьох науковців засвідчують, що розумовий, емоційний і соціальний розвиток дітей з психофізичними вадами прямо залежить від позитивного ставлення до них, їх розуміння і прийняття педагогами, батьками і здоровими дітьми. Сприятливе соціально-виховне середовище є однією із вихідних умов успішного вирішення проблем інклюзивної освіти. Тому формування такого середовища – одне із завдань психолого-педагогічного супроводу учнів, які потребують корекції психофізичного розвитку. Педагоги мають передусім популяризувати позитивне ставлення здорових вихованців до дітей з інвалідністю, емпатію, прийоми адекватної взаємодії. Ця робота може здійснюватися за допомогою таких методів, як бесіда, розгляд проблемних ситуацій, перегляд спеціально відібраних відеосюжетів, обговорення реалій сучасного буття та інших.

Для прикладу наведемо «**Казку про Цвірінька**», яку варто обговорити, з метою формування в учнів позитивного сприймання ними дитини з порушенням опорно-рухового апарату.

Жили-були два горобчика Цвірінько і Пір'їнка. Пір'їнка була старшою і дуже добре літала, а Цвірінько ще не вмів літати. Гралися горобчики горішком, якого принесла мама замість м'ячика: Пір'їнка кидала горішок, а Цвірінько ловив, а потім навпаки. Проте одного разу Пір'їнка занадто високо кинула горішка, Цвірінько потягнувся, щоб його впіймати, і випав із гнізда, оскільки не вмів літати, та полетів грудкою вниз з височезної осики.

Сороки на своєму хвості швидко рознесли вістку лісом, і невдовзі до Цвірінька прилетіла мама. Вона викликала лікаря на допомогу Айболита. Той уважно обстежив хворого:

– Зламана ніжка, необхідно накласти шину.

– Так, так, звичайно лікарю, – захвилювалася мама Цвірінька.

Лікар наклав шину, навіть змайстрував милиці для горобчика:

– Цвірінько, тобі дуже пощастило, що ти впав у купу з листям і лише зламав ніжку, а міг би втратити й життя.

Цвірінько ж мав іншу думку:

– Ліпше втратити життя, ніж бути на милицях.

Він вважав, що з нього усі глузуватимуть, і був правий.

Звірята усього лісу почали глузувати з Цвірінька, коли він з'явився у лісову школу. Навіть сестричка Пір'янка від нього відвернулася, коли всі глузували.

- Ха-ха-ха! – лунало навкруги.
- У Цвірінька шини і він на милицях!

Звірята навіть прізвисько вигадали: «Кривоніжка». Це дуже ображало Цвірінька. Горобчикові було важко, адже він залишився зовсім сам, і ніхто йому не допомагав сісти за стіл чи встати з-за нього, ніхто не хотів допомогти відкрити двері, одягнутися. Навпаки, намагались його принизити і відібрати одну милицю, щоб поглузувати. Цвірінькові було дуже сумно, і коли він залишався на одинці, то дуже гірко плакав, тішила його лише надія, що скоро шини знімуть і все стане гаразд.

Проте не так сталось, як гадалось. І коли, нарешті, він дочекався візиту лікаря, його чекала невтішна звістка. Виявилось, що він настільки пошкодив ніжку, що не зможе ніколи ходити. Дізнавшись про це горобчик, дуже гірко заплакав і сказав, що більше ніколи не піде у школу. Це почула Пір'інка:

- Ти, що це надумав?
- А навіщо ходити у школу? Мене там тільки ображають...
- Цвірінько, не роби дурниць, я зрозуміла, що була неправа, я більше нікому не дозволю тебе ображати. А хочеш, я навчу тебе літати і так тобі буде легше пересуватися?
- Хочу, але боюся...А ти справді не залишиш мене?
- Справді. А ти не бійся, просто повір у свої сили.

Відтоді Пір'інка стала підтримувати братика і не дозволяла нікому його ображати. Цвірінько повірив у себе і навчився літати. А лісові звірята побачивши, як він вправно літає, перестала з нього глузувати, а багато хто заприятелював з ним.

Аналогічно для обговорення можна запропонувати казку Г. Андерсена «Гидке каченя»:

У качки вилупилися каченята. Одне з них було пізнім, та ї зовні не вдалося. Стара качка налякала мати, що це індиченя, не інакше, але плавав він краще, ніж інші каченята. Всі мешканці пташиного двора нападали на гидке каченя, навіть пташниця відитовхувала від корму. Мати спочатку заступалася, але потім теж пішла проти потворного сина. Одного разу каченя не витримало і втікло у болото, де жили дикі гуси, знайомство з якими закінчилося сумно: хоча два молодих гусака і запропонували дивовижному каченяті дружити, їх тут же вбили мисливці (мисливський собака пробіг повз каченяти – «мабуть, я такий бридкий, що навіть собаці огидно з'їсти мене!» – подумало каченя). Вночі воно дісталось хатинки, в якій жили старенька, кіт і курка. Жінка дала йому притулок, зосліпу

прийнявши за жирну качку, але кіт і курка, які вважали себе господарями оселі, цькували нового співмешканця, бо він не вмів нести яйця і муркотіти. Коли каченя захотіло плавати, курка заявила, що це все від дурості, і виродок пішов жити на озеро, де всі як і раніше сміялися над ним. Одного разу він побачив лебедів і полюбив їхню красу так, як ніколи нічого не любив.

Взимку каченя замерзло і селянин приніс його додому, відігрів, але від переляку пташеня наробило шкоди і втікло. Всю зиму воно просиділо в очереті. Навесні злетівши, воно побачило, що пливуть лебеді. Каченя вирішило віддатися на погибель прекрасним птахам, і тут воно побачило своє відображення у воді: каченя також стало лебедем! Про це щастя воно і не мріяло, коли було гидким каченям.

Після прослуховування казки її варто обговорити з учнями, повідомляючи їм, що у клас прийде дитина з відповідною проблемою зі здоров'ям, і налаштовуючи на її позитивне сприймання. Оскільки діти – це віддзеркалення сім'ї, то відповідну роботу слід провести і з батьками здорових дітей, формуючи у них позитивне ставлення до перебування у класі учня з особливостями психофізичного розвитку.

Отже, інклюзивна освіта – це реалії нашого життя. Однак її ефективність залежить від низки чинників, головними з яких є комплексний медико-психолого-педагогічний супровід її реалізації, індивідуальний та диференційований підхід до організації навчання, виховання та розвитку учнів, формування позитивного соціально-виховного середовища початкової школи та педагогічна співпраця з батьками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.
3. Будник О. Педагогіка здоров'язбереження в сучасній початковій школі / О. Будник // Гірська школа Українських Карпат, 2014. – № 11. – С. 30–33.
4. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.
5. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.

РОЗДІЛ ІІ

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Семінарські заняття

Тема 1. Правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні

План

1. Сутність інклюзивної освіти.
2. Мета і завдання інклюзивного навчання.
3. Принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні.
4. Аналіз основних нормативних документів, на основі яких здійснюється упровадження інклюзії в початкових школах України.

Практичні завдання

Опрацювати:

- ⇒ Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252–258.
- ⇒ Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради, 2001. – № 30. – С. 142–150.
- ⇒ Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 2006. – № 2–3. – С. 36–42.
- ⇒ «План заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року», затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. №1482-р;
- ⇒ «Концепцію розвитку інклюзивної освіти» в Україні» (від 01.10.2010 р.);
- ⇒ Постанову Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011р. № 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»;
- ⇒ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» від 2 грудня 2005 р. № 691.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

інклюзія, інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, інклюзивні класи, діти з особливими освітніми потребами, принципи інклюзивної освіти, інклюзивний процес, диференційоване навчання, індивідуальний підхід, гуманізація навчально-виховного процесу.

Контрольні питання:

1. Як називають учнів, котрі потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку?
2. В чому сутність інклюзивної освіти?
3. Які її позитивні та негативні тенденції щодо розвитку в Україні?
4. Які категорії дітей належать до тих, яких називають «з особливими потребами»?
5. Які нормативні документи регулюють інклюзивний процес?
6. Коли і з якою метою була прийнята «Концепцію розвитку інклюзивної освіти» в Україні?
7. Охарактеризуйте основні принципи інклюзивної освіти.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Обґрунтуйте актуальність впровадження інклюзії в Україні в руслі євроінтегрування до світового освітнього простору.
2. Дайте змістову характеристику інклюзивному навчанню.
3. Користуючись науково-педагогічною літературою, доведіть положення про те, що: інклюзивна освіта – особистісно орієнтований та індивідуалізований стиль навчання.

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте такі слова:

Люди не народжуються, а стають тими, ким вони є.
(Гельвецій)

Якщо ти віднайдеши у своєму серці турботу про когось іншого, ти досягнеш успіху (Мая Ангелу)

Викладіть свої міркування стосовно викладених думок. Як вони пов'язані з темою, що вивчається?

Творчий рівень:

Питання та ситуації для роздумів

1. У чому сутність і відмінність термінологічних трактувань: «аномальні діти» – «діти з особливими освітніми потребами».
2. Пояснити сутність понять «інклюзивне навчання» та «інтегроване навчання» (згідно з пропонованими нормативно-правовими документами).
3. У сучасних умовах спостерігається тенденція закриття спеціальних шкіл та інтернатів для дітей, що потребують корекції розумового, психічного чи фізичного розвитку. Альтернативою виступає інклюзивне навчання. У чому вбачаєте позитивні сторони цього процесу?
4. Чи існують проблеми стихійного інтегрування дітей з особливими потребами в освітній простір України? Які, на Вашу думку, шляхи вирішення цих проблем?

Література

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010р.) // Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН №912 від 01.10.2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189
2. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А.А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.
3. Луговський А. та ін. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей / А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Луцьк : Колесо, 2008. – С.49–60.
4. Пантюк Т.І. та ін. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене / Т.І. Пантюк, О.В. Невмержицька, М.П. Пантюк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324 с.
5. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.

Тема 2. Досвід інклюзивної освіти за рубежом та його використання в Україні

План

1. Реалізація головних принципів інклюзії у провідних країнах Європи.
2. Досвід упровадження інклюзивної освіти в країнах Америки та США.
3. Особливості інклюзивного навчання в зарубіжній початковій школі.
4. Функції координатора з роботи з учнями з особливими освітніми потребами чи асистента учителя в інклюзивному навчанні.
5. Соціально-психологічна адаптація педагогічної громадськості до інклюзивного процесу за рубежом.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

Адаптація в умовах інклюзії, асистент вчителя з інклюзивного навчання, координатор з роботи з учнями з особливими освітніми потребами, пропедевтика, упереджене негативне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Контрольні питання:

1. Розкрийте провідні положення організації інклюзивної освіти в країнах Європи та Америки.
2. У чому вбачаєте сутність пропедевтичної роботи з подолання упередженого негативного сприймання учнів з особливими освітніми потребами в зарубіжній школі?
3. Які особливості інклюзивного навчання молодших школярів за рубежом?
4. Назвіть функції координатора з роботи з учнями з особливими освітніми потребами в зарубіжній школі.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. За матеріалами педагогічних періодичних видань проаналізувати проблеми адаптації дітей, їхніх батьків та педагога до навчально-

виховного процесу початкової школи в умовах інклюзивної освіти.

Літопис цікавих думок

Висловіть своє ставлення до думки Ф. Достоєвського:

«Співчуття є найголовніший і, може, єдиний закон буття людського».

Як духовно-моральні якості людини пов'язані з ефективністю організації інклюзивного навчання в початкових школах?

Творчий рівень:

Питання для роздумів

1. В якій країні вперше було впроваджено інклюзивне навчання і чому?
2. Чи доцільним є інклюзивне навчання в дошкільних навчальних закладах?
3. Чи вважаєте доцільним навчання дітей з особливими освітніми потребами за індивідуальною програмою? Чому? Як це питання вирішується в зарубіжній початковій школі? Перелічіть країни і приведіть приклади позитивного досвіду, вартого впровадження в сучасній Україні.

Теми реферативних повідомлень

Досвід інклюзивної освіти в Швеції.

Шляхи упровадження інклюзивної освіти в Бельгії.

Особливості інклюзивної освіти в Італії.

Специфіка реалізації інклюзивної освіти в Німеччині.

Розвиток інклюзивної освіти в Австрії.

Особливості інклюзивної освіти в Голландії.

Розвиток інклюзивної освіти в США.

Прогресивний досвід упровадження інклюзивної освіти в Канаді.

Література

1. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.

2. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А.А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.
3. Пантюк Т. І. та ін. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене / Т.І. Пантюк, О.В. Невмержицька, М.П. Пантюк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324 с.
4. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.
5. Інтернет-ресурс: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Inkluzivna_oscivta/80.html

Тема 3. Проблеми організації педагогічного процесу в інклюзивному класі

План

1. Характеристика спеціальної освіти в Україні та шляхи модернізації освітньої галузі.
2. Класифікація порушень психофізичного розвитку дітей та особливості їх навчання й виховання.
3. Проблеми організації педагогічного процесу в інклюзивному класі.
4. Рекомендації для вчителів початкової школи, котрі працюють в умовах інклюзії.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

Спеціальна освіта, корекційна педагогіка, корекційна освіта, соціально-педагогічна діяльність учителя, порушення психофізичного розвитку дітей, вчитель в інклюзивному процесі.

Контрольні питання:

1. В чому вбачаєте ресурсні можливості спеціальної освіти?
2. Як класифікують порушення психофізичного розвитку у дітей?
3. Що включає система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими освітніми потребами?
4. Які особливості навчання учнів залежно від їх порушень у психофізичному розвитку?

5. Які головні труднощі в роботі вчителя в умовах інклюзивного початкового навчання?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Скласти основні рекомендації для молодого вчителя, який буде працювати в інклюзивному класі.
2. Опрацювати Інструктивно-методичний лист МОНмолодьспорт №1/9-384 dsl 18/05/2012 р. «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання».

Літопис цікавих думок

Як ви розумієте такі слова К.Д. Ушинського:

Основною метою виховання людини може бути тільки сама людина, бо все інше в цьому світі... існує для людини..., в людині мету виховання становить душа, для якої метою виховання є дати їй вічну, по змозі, повну, широку, що всю її поглинає, діяльність.

(Матеріали до третього тома “Педагогічної антропології”)

Творчий рівень:

Ситуації для обговорення

1. Багато батьків вважають доцільнішим для своєї дитини з особливими освітніми потребами навчання вдома (гувернерство). Чому, на Вашу думку, вони надають переваги саме індивідуальному навчанню дитиним?
2. Що, на Вашу думку, може слугувати дієвим виховним чинником ефективної соціально-психологічної адаптації учня з особливими освітніми потребами в середовищі початкової школи?

Література

1. Інструктивно-методичний лист МОНмолодьспорт №1/9-384 dsl 18/05/2012 р. «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання».
2. Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010р.) // Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН №912 від 01.10.2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189
3. Пошукові інтернет-ресурси.

4. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.
5. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.
6. Пантюк Т. І. та ін. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене / Т.І. Пантюк, О.В. Невмержицька, М.П. Пантюк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324 с.
7. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.

Тема 4. Індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами

План

1. Індивідуалізація та диференціація в інклюзивному процесі. Особливості складання індивідуальних планів і програм для дітей з особливими освітніми потребами.
2. Сутність і завдання індивідуального й стандартизованого оцінювання учнів.
3. Психологічні особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.
4. Аналіз якісних показників індивідуального оцінювання.
5. Розроблення змісту портфолію. Тести та застереження щодо їх застосування в інклюзивному класі.
6. Методи стимулювання пізнавальної активності учнів в умовах інклюзії.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

Індивідуалізація та диференціація в інклюзивному класі, індивідуальні плани, індивідуальні навчальні програми для дітей з особливими освітніми потребами, індивідуальне та стандартизоване оцінювання, пізнавальні інтереси, мотивація в умовах інклюзії, навчальні досягнення учнів з особливостями психофізичного розвитку.

Контрольні питання:

1. Що таке індивідуальний навчальний план? Які його складові компоненти?
2. Що першочергово враховують у процесі складання індивідуальних планів і програм для дітей з особливими освітніми потребами?
3. У чому сутність стандартизованого та індивідуального оцінювання в інклюзивному класі?
4. Які критерії оцінювання дітей з особливостями психофізичного розвитку?
5. Як оцінюють дітей з розумовою відсталістю?
6. В чому особливості безбального оцінювання учнів?
7. В чому виявляється оцінювання учнів з допомогою портфоліо? Які бувають портфоліо? Що таке портфоліо вчителя інклюзивного класу?
8. Які, на Вашу думку, найбільш дієві педагогічні засоби стимулювання навчання учнів з особливими освітніми потребами?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. На основі аналізу навчально-методичної літератури, періодичних педагогічних видань з окресленої проблеми виокремте типи портфоліо та охарактеризуйте їх.
2. Ознайомтеся з типовою програмою навчання дитини з особливими освітніми потребами в початковій школі.

Творчий рівень:

Питання для обговорення

1. Які інноваційні форми індивідуальної роботи та оцінювання дітей з особливими освітніми потребами Вам відомі?
2. Обґрунтуйте змістові характеристики різних типів портфоліо – портфоліо документів, портфоліо досягнень і рефлексивний портфоліо.
3. Яка пропедевтична робота повинна проводитися вчителем початкових класів щодо виявлення соціально-психологічної готовності дитини з особливостями психофізичного розвитку до навчання в школі?

Література

1. Інструктивно-методичний лист МОНмолодьспорт №1/9-384 dsl 18/05/2012 р. «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання».
2. Пошукові інтернет-ресурси.
3. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія. – К. : Педагогічна думка, 2007.
4. Пантюк Т. І., Невмержицька О. В., Пантюк М. П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324с.
5. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.

Тема 5. Соціально-педагогічні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями й батьками учнів з особливими потребами

План

1. Педагогічні засади особистісно зорієнтованої взаємодії в інклюзивному процесі.
2. Сутність педагогіки дитиноцентризму.
3. Психолого-медико-педагогічна консультація та її значення у визначенні навчальної перспективи дитини.
4. Основні етапи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання учнів із порушеннями психофізичного розвитку.
5. Мета, завдання і принципи роботи з родинами учнів.
6. Типові проблеми міжособистісної взаємодії в системах «батьки-діти», «батьки-вчителі», «учні-учні» та ін.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

педагогіка дитиноцентризму, особистісно зорієнтована взаємодія в інклюзивному процесі, педагогічна консультація в умовах інклюзії, навчальні перспективи учня з особливостями психофізичного

розвитку, принципи педагогічної співпраці з родинами учнів, мета та завдання психолого-медико-педагогічної роботи.

Контрольні питання:

1. В чому сутність педагогіки дитиноцентризму?
2. Як ви розумієте зміст соціально-педагогічної взаємодії в інклюзивному процесі?
3. Яка мета та завдання педагогічної співпраці школи з батьками дитини з особливими освітніми потребами?
4. Наведіть принципи роботи з родинами учнів з особливими освітніми потребами.
5. Які етапи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку?

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. Опрацюйте книгу І.А. Зязюна «Педагогіка добра: ідеали і реалії» (2000) та поясніть ключові положення вченого щодо моделювання комфортного соціально-виховного середовища в інклюзивному класі.
2. Складіть орієнтовний план роботи вчителя з батьками дитини з особливими освітніми потребами.

Літопис цікавих думок

Дайте свої коментарі з приводу відповідності приведеного вислову темі практичного заняття: «Гуманним будь, і хай твоя гуманність пливе з криниці чистої любові» (Іван Франко). В чому вбачаєте актуальність цих слів сьогодні? В чому повинна виявлятися гуманність у ставленні до учнів з особливими освітніми потребами?

Творчий рівень:

Питання для обговорення

1. Які, на вашу думку, основні аспекти налагодження педагогічної співпраці школи з родинами учнів в умовах інклюзії?
2. У чому вбачаєте проблеми сучасної міжособистісної взаємодії в системах «батьки-діти», «батьки-вчителі», «учні-учні» стосовно окресленої теми.

3. Які напрями та форми роботи із сім'ями вважаєте найбільш прогресивними в сучасних умовах?
4. Обґрунтуйте доцільність залучення дітей з особливими освітніми потребами до участі в гуртках художньо-естетичного спрямування.

Теми рефератів:

Компетентність вчителів як запорука ефективності інклюзивної початкової освіти.

Проблеми сім'ї, яка виховує дитину з вадами психофізичного розвитку.

Література

1. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.
2. Будник О. Педагогіка здоров'язбереження в сучасній початковій школі / О. Будник // Гірська школа Українських Карпат, 2014. – № 11. – С. 30–33.
3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посібник / І.А. Зязюн ; Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. – К. : МАУП, 2000. – 308 с.
4. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.
5. Путівник для батьків дітей з особливими потребами : навчально-методичний посібник у 9 книгах / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К. : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX» – 2010. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
6. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с.

Тема 6. Соціальне виховання учнів в умовах інклюзивної початкової освіти

План

1. Сутність понять суспільного та соціального виховання учнів.
2. Створення у навчальному закладі комфортного середовища для дітей з різними стартовими можливостями.

3. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу.
4. Формування позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.
5. Коректна соціально-педагогічна термінологія навчання дітей з особливими освітніми потребами.
6. Основні етапи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять:

Суспільне виховання, соціальне виховання, соціально-виховне середовище, адаптації та модифікації навчально-виховного процесу, психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, толерантна взаємодія педагога та учня.

Контрольні питання:

1. В чому сутність понять «суспільне виховання» та «соціальне виховання»?
2. Що включає психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку?
3. Які критерії сформованості комфортного соціально-виховного середовища навчального закладу? У чому його значення в інклюзивному навчанні?
4. В чому полягає сутність застосування різного роду адаптації та модифікацій в інклюзивному процесі?
5. Наведіть приклади коректної соціально-педагогічна термінологія навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Частково-пошуковий рівень:

Завдання для самостійного пошуку

1. На основі самостійно опрацьованої літератури, схарактеризуйте основні компоненти індивідуального навчального плану дитини з особливостями психофізичного розвитку.
2. Складіть педагогічний словник з теми.

Літопис цікавих думок

У чому актуальність висловів В.О. Сухомлинського щодо інклюзивної освіти в сучасній школі:

«Роки дитинства – це насамперед виховання серця»;

«Дати дітям радість праці, радість успіху у навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні...»?

Як прегукуються ці вислови з «педагогікою добра» вітчизняних вчених-гуманістів Г.Зязюна, Г.Сагач; «педагогікою людинотворчості, культуротворчості» В. Кременя, В. Андрущенко та ін.?

Творчий рівень:

Питання для обговорення

1. В чому вбачаєте позитивні моменти залучення дітей з особливими потребами до навчання в шкільному колективі?
2. Які головні принципи, на яких базується навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами?
3. Яким чином здійснюється взаємодія школи та психолого-медико-педагогічної консультації в інклюзивному процесі?

Література

1. Будник О. Проблема формування соціального здоров'я особистості у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / О. Будник // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту : матеріали V Міжнародних та XIX Всеукраїнських педагогічних читань в м. Донецьку, 11–12 жовтня 2012 року. – У 4-х т. – Т. 3. – Донецьк: Витоки, 2012. – С. 13–17.
2. Будник О. Соціокультурне виховання учнів як складова соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів / О. Будник // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Вип. L. – Івано-Франківськ : Плай, 2013. – С. 85–91.
3. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.

4. Будник О. Оновлення змісту виховання в початковій школі засобами народного гумору / О. Будник // Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів : навчально-методичний посібник / за ред. О. Будник. – Київ–Івано-Франківськ, 2009. – С. 377–392.
5. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007.

2.2. Самостійна робота студентів

Самостійна робота організовується через систему домашніх завдань, що враховується при підсумковому контролі навчальних досягнень студентів з курсу «Інклюзивна освіта».

Завдання, запропоновані для самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, розраховані для індивідуального чи групового (2–5 осіб) виконання.

Види завдань для самостійної роботи студентів з проблем інклюзивного навчання молодших школярів:

- реферування наукової літератури;
- пошук наукової літератури з досліджуваної проблеми;
- конспектування нормативно-правових документів з інклюзивної освіти;
- опрацювання матеріалу за рекомендованою навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного;
- вивчення й аналіз науково-педагогічних періодичних видань, інтернет-матеріалів за темою;
- вирішення соціально-педагогічних ситуацій, що мають місце в сучасній шкільній практиці;
- написання есе;
- перегляд художніх фільмів на соціально-педагогічні теми з їх наступним обговоренням;
- виконання практичної роботи;
- аналіз індивідуальних навчальних планів і програм в інклюзивному процесі;
- створення ситуаційних вправ;
- підготовка до ділових ігор, дискусій за відповідними

питаннями;

вивчення кращого вітчизняного педагогічного досвіду з упровадження інклюзивного навчання в початковій школі.

Питання для самостійного вивчення:

- Нормативно-правова база інклюзивного навчання.
- Роль педагога у здійсненні ефективної інклюзивної практики.
- Сутність і відмінність термінологічних трактувань: «аномальні діти» – «діти з особливими освітніми потребами».
- Проблема готовності до шкільного навчання дитини з особливими освітніми потребами.
- Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії. Сучасне методичне забезпечення інклюзивного процесу
- Громадські батьківські організації та їх значення у впровадженні інклюзивної освіти.
- Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.
- Диференційоване викладання в інклюзивному класі. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).
- Портфоліо як технологія якісного оцінювання навчальних досягнень. Облікове портфоліо вчителя інклюзивного класу початкової школи. Портфоліо учня інклюзивного класу.
- Розроблення індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.
- Корекційно-розвивальна робота та її значення в навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Сутність педагогічного співробітництва вчителів, вихователів та батьків учнів. Командний підхід у навчально-виховному процесі.
- Проблема налагодження гуманних, партнерських стосунків між

2.3. Тестові завдання

В-1л-1

1. Основними принципами розвитку інклюзивної освіти в Україні є:
А) доступність, наочність, наступність, природовідповідність, індивідуалізація;

Б) корекційна робота, соціальна відповідальність сім'ї, волонтерство, індивідуалізація, диференціація, соціокультурна спрямованість;

В) варіативність, корекційна спрямованість, науковість, системність, індивідуалізація, соціальна відповідальність сім'ї, міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство.

2. Інклюзивна освіта – це:

А) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту за місцем проживання в спеціалізованому навчальному закладі, або за місцем, яке вибрали для дитини її батьки;

Б) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, і передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах школи з обов'язковим фаховим психолого-педагогічним супроводом;

В) освіта, що має метою індивідуалізацію та диференціацію навчально-виховного процесу в школі та співпрацю з батьками.

3. Діти з порушеннями психофізичного розвитку – це:

А) діти, які мають фізичні або психічні порушення, що відображаються на усьому психічному розвитку дитини і перешкоджають засвоєнню нею соціокультурного досвіду без спеціально створених умов;

Б) діти, котрі мають певні освітні потреби і потребують особливого ставлення до них з боку оточуючих;

В) діти, які від народження мають певні травми, які негативно впливають на процеси їх життєдіяльності.

4. Реалізація Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні повинна сприяти:

А) забезпеченню права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якості освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання;

Б) створенню належних умов для розвитку всіх учнів початкової школи, незалежно від обсягу фінансування їх освіти;

В) зміні педагогічної парадигми щодо вдосконаленню навчально-виховного процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики.

5. Головний принцип інклюзії:

А) «Соціальне виховання учнівського колективу»

Б) «Особистісно-естетичний розвиток кожного»

В) «Рівні можливості для кожного».

6. Інклюзія – це:

А) політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах;

Б) процес навчання, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах;

В) процес навчання, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах.

7. Однією із основних причин поширення інклюзії є:

А) упереджено негативне ставлення батьків до загальноосвітньої школи;

Б) нерозуміння батьками та педагогами необхідності для дитини інклюзивного процесу;

В) переважно неадекватне ставлення батьків до закладів корекційної освіти.

8. Корекція (від лат. correction) у вузькому розумінні – це:

А) повна реабілітація;

Б) поліпшення, виправлення вади;

В) покращення стану здоров'я, вилікування.

9. У мовленні вчителя не потрібно використовувати слова, що створюють стереотипи:

А) Людина, яка перенесла поліомієліт;

Б) Страждає від наслідків поліомієліту;

В) Має інвалідність внаслідок поліомієліту.

10. Корекційна робота – це:

А) робота, спрямована на поліпшення процесу засвоєння учнем з особливими освітніми потребами, подолання його психофізичних вад для налагодження комунікації в соціально-виховному середовищі школи;

Б) діяльність, що передбачає корекцію неадекватних дій учня;

В) діяльність, спрямована на поліпшення процесу соціалізації дитини, послаблення або подолання її психофізичних вад у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку її особистості та підготовки до самостійного життя.

В-1л-2

1. Діти з порушеннями психофізичного розвитку – це:

А) діти, які від народження мають певні травми, які негативно впливають на процеси їх життєдіяльності.

Б) діти, котрі мають певні освітні потреби і потребують особливого ставлення до них з боку оточуючих;

В) діти, які мають фізичні або психічні порушення, що відображаються на усьому психічному розвитку дитини і перешкоджають засвоєнню нею соціокультурного досвіду без спеціально створених умов;

2. Реалізація Концепції інклюзивної освіти в Україні повинна сприяти:

А) забезпеченню права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якості освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання;

Б) створенню належних умов для розвитку всіх учнів початкової школи, незалежно від обсягу фінансування їх освіти;

В) зміні педагогічної парадигми щодо вдосконаленню навчально-виховного процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики.

3. У мовленні вчителя потрібно використовувати слова, що не створюють стереотипи:

А) Людина (дитина), яка прикута до інвалідного візка

Б) Людина (дитина), яка використовує інвалідний візок

В) Людина (дитина), яка страждає, бо користується інвалідним візком.

4. Корекція в широкому розумінні – це:

А) система психолого-педагогічних заходів, що мають метою реабілітацію психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах початкової школи;

Б) система педагогічних і медичних заходів, спрямованих на послаблення і (або) подолання вад психофізичного розвитку у дітей в процесі навчання та виховання з метою максимально можливого розвитку їхньої особистості;

В) цілеспрямована робота, спрямована на досягнення мети в інклюзивному процесі.

5. Група психолого-педагогічного супроводу дітей, що мають обмежені можливості здоров'я, координує діяльність усіх учасників корекційного процесу. Це дає педагогам змогу (*викреслити зайве*):

А) колегіально визначати загальні завдання корекційно-розвивальної роботи;

Б) простежувати динаміку розвитку дітей за допомогою проходження психолого-медико-педагогічної комісії (двічі на рік) з метою визначення подальшого освітнього маршруту;

В) здійснювати індивідуальну роботу з дітьми з урахуванням особливостей їхніх діагнозів;

Г) реалізовувати діагностичний процес всіх учасників інклюзивного процесу;

Д) забезпечувати наступність з виконання індивідуальної програми розвитку дитини у роботі всіх фахівців.

6. Інклюзивна освіта – це:

А) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту за місцем проживання в спеціалізованому навчальному закладі, або за місцем, яке вибрали для дитини її батьки;

Б) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, і передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах школи з обов'язковим фаховим психолого-педагогічним супроводом;

В) освіта, що має метою індивідуалізацію та диференціацію навчально-виховного процесу в школі та співпрацю з батьками.

7. Справжня інтеграція та інклюзія передбачає:

А) обов'язкове психолого-педагогічне діагностування дітей з особливостями психофізичного розвитку;

Б) забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якості освіти;

В) обов'язковий психолого-педагогічний супровід дитини фахівцями (корекційний педагог, практичний психолог, соціальний працівник, учитель-логопед, лікар).

8. Серед учнів з особливими потребами можуть бути з складними діагнозами, серед яких:

А) ГРЗ, вітряна віспа, кір, жовчно-кам'яна хвороба, ВІЛ-інфекція тощо;

Б) дитячий церебральний параліч, м'язова дистрофія, рахіт, дисфункція мозку тощо;

В) віспа, вірусний гепатит, краснуха, кір тощо.

9. Корекційна робота вчителя – це...

А) діяльність, спрямована на поліпшення процесу соціалізації дитини, послаблення або подолання її психофізичних вад у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку її особистості;

Б) діяльність, що передбачає корекцію неадекватних дій учня;

В) робота, спрямована на поліпшення процесу засвоєння учнем з особливими освітніми потребами матеріалу, подолання його психофізичних вад для налагодження комунікації в соціально-виховному середовищі школи;

10. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні прийнята в:

А) 2005 році;

Б) 2010 році;

В) 2011 році.

В-2л-1

1. Адаптація в інклюзивному процесі спрямована на:

А) зміну характеру навчання, не змінюючи змісту або понятійної сутності навчального завдання;

Б) зміну характеру навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання;

В) зміну процесу викладання матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами.

2. Інклюзивна школа – це:

А) результат створення позитивного клімату в шкільному середовищі для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу учнями класу;

Б) навчальний заклад, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема передбачає адаптацію навчальних програм та планів, фізичного середовища, методів і форм навчання, залучення батьків, співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;

В) освітня установа, що забезпечує впровадження інноваційних методик навчання й виховання, позитивну адаптацію школярів в умовах відкритого соціального мікросередовища.

3. Модифікації можуть бути виконані шляхом:

А) скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти, та зниження вимог до його участі в роботі;

Б) спрощення матеріалу шляхом вилучення зі змісту освіти складних для сприймання тем;

В) налагодження педагогічної співпраці між усіма учасниками соціальної взаємодії та соціальної відповідальності.

4. Індивідуальний навчальний план розробляється зазвичай:

А) лише на одне півріччя, щоб вносити поточні корективи;

Б) на 1 рік, однак члени групи з його розроблення (батьки, адміністратор, вчитель та ін.) можуть у будь-який момент відмінити складений план і скласти новий.

В) на 1 рік, однак члени групи з його розроблення (батьки, адміністратор, вчитель та ін.) можуть у будь-який момент запропонувати провести збори, щоб модифікувати план або скласти новий.

5. Принцип всебічності перевірки й оцінювання в процесі навчання в інклюзивному класі передбачає:

А) поліморфність проявів порушень навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами;

Б) систематичне здійснення контролю впродовж всіх етапів початкового навчання;

В) визначення в учнів результативності корекції навчально-пізнавальної діяльності й власне діяльності, рівня опанування знаннями, уміннями і навичками відповідно до навчальних цілей.

6. В індивідуальному навчальному плані учня з особливими потребами:

А) мають бути передбачені заняття з відповідними фахівцями (дефектологом, логопедом, фізіотерапевтом, психологом та ін. спеціалістами);

Б) можуть бути передбачені заняття з відповідними фахівцями (дефекттологом, логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами);

В) не можуть бути передбачені заняття з відповідними фахівцями (дефектологом, логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами).

7. Підкріплення/доповнення навчання в інклюзивному класі – це:

А) додаткові заняття/завдання, які спрямовані на залучення учня до участі в позаурочній виховній роботі;

Б) додаткові заняття/завдання, які можуть бути необхідними, щоб дати учням змогу засвоїти навчальний матеріал;

В) обов'язкові заняття/завдання, які можуть бути необхідними, щоб дати учням змогу засвоїти навчальний матеріал.

8. У мовленні вчителя не потрібно використовувати слова, що створюють стереотипи:

А) Людина, яка перенесла поліомієліт;

Б) Страждає від наслідків поліомієліту;

В) Має інвалідність внаслідок поліомієліту.

9. Портфоліо – це:

А) спосіб діагностування соціально-психологічних якостей дитини протягом певного часу навчання;

Б) спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра протягом певного періоду навчання;

В) інноваційний метод викладання для дітей з особливими освітніми потребами.

10. Інклюзивна модель освіти охоплює:

А) систему освітніх послуг: адаптацію навчальної програми та плану, фізичного середовища, методів і форм навчання, використання існуючих в громаді ресурсів, залучення батьків;

Б) систему психолого-педагогічних заходів, що мають метою реабілітацію психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах початкової школи;

В) інноваційний супровід психолого-педагогічного розвитку особистості молодшого школяра.

В-2л-2

1. Модифікації навчання в інклюзивному процесі спрямовані на:

А) зміну характеру навчання, не змінюючи змісту або понятійної сутності навчального завдання;

Б) зміну характеру навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання;

В) зміну процесу викладання матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами.

2. Інклюзивна освіта – це:

А) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту за місцем проживання в спеціалізованому навчальному закладі, або за місцем, яке вибрали для дитини її батьки;

Б) навчальний заклад, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема передбачає адаптацію навчальних програм та планів, фізичного середовища, методів і форм навчання, залучення батьків, співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;

В) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, і передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах школи з обов'язковим фаховим психолого-педагогічним супроводом.

3. Адаптації та модифікації здійснюються з урахуванням:

А) побажань батьків дитини;

Б) конкретних потреб дитини;

В) рекомендацій соціального педагога школи.

4. В індивідуальному навчальному плані має бути визначена:

А) кількість і тривалість занять фахівців з дитиною;

Б) кількість уроків в класі і їх тривалість;

В) перелік навчальних дисциплін для викладання вчителем матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами.

5. Психолого-педагогічний супровід – це:

А) робота дитини з особливими освітніми потребами в команді шкільного колективу;

Б) доступність усіх форм навчання та освітніх послуг;

В) цілісна діяльність вчителів, асистентів учителя, батьків, практичного психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та інших фахівців.

6. Суб'єктивними критеріями оцінювання в інклюзивному процесі є:

- А) зовнішні характеристики вираження готовності дитини до уроку;
- Б) рівень опанування знаннями, уміннями і навичками відповідно до навчальних цілей;
- В) старанність дитини, її готовність до роботи над удосконаленням завдання, мотивацію, добрі наміри тощо.

7. Діти з особливими освітніми потребами за рівнем сформованості складових психологічної готовності до шкільного навчання:

- А) зазвичай не відстають від ровесників з нормальним розвитком;
- Б) помітно відстають від ровесників з нормальним розвитком;
- В) характеризуються повною готовністю до шкільного навчання.

8. У мовленні вчителя потрібно використовувати слова, що не створюють стереотипи:

- А) Людина (дитина), яка прикута до інвалідного візка
- Б) Людина (дитина), яка використовує інвалідний візок
- В) Людина (дитина), яка страждає, бо користується інвалідним візком.

9. Портфоліо – це:

- А) спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра протягом певного періоду навчання;
- Б) спосіб діагностування соціально-психологічних якостей дитини протягом певного часу навчання;
- В) інноваційний метод викладання для дітей з особливими освітніми потребами.

10. Адаптація фізичного середовища школи в умовах інклюзії передбачає:

- А) створення морально-психологічного комфорту в інклюзивному класі;
- Б) забезпечення інклюзивного процесу навчально-методичним та дидактичним супроводом;
- В) створення пандусів, пристосування туалетних приміщень, розширення дверей, зміна освітлення, розташування меблів в класній кімнаті тощо.

В-3л-1

1. Інклюзивне навчання – це:

А) комплексний процес упровадження освітніх інновацій у навчанні й вихованні молодших школярів із врахуванням індивідуальних особливостей їхнього розвитку;

Б) створення морально-психологічного комфорту в інклюзивному класі;

В) комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організацій їх навчання у загальноосвітніх школах з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку.

2. У мовленні вчителя потрібно уникати вживання слів, що створюють стереотипи:

А) людина з інвалідністю, людина з обмеженими можливостями;

Б) хворий, неповноцінний;

В) людина з особливими потребами.

3. В інклюзивному класі вчителю необхідно зосереджувати увагу на тому, що:

А) діти з особливими освітніми потребами мають дещо нижчий рівень інтелектуального розвитку й допомагати їм в опануванні навчального матеріалу;

Б) у всіх дітей з особливими потребами є власні інтереси, здібності й таланти, якими вони можуть поділитися з іншими;

В) всіх дітей з особливими потребами потрібно якомога більше шкодувати, жаліти, щоб вони відчули співчуття від оточуючих.

4. Робота педагога з сім'єю в інклюзивному процесі має будуватися на таких принципах:

А) партнерство з батьками, комплексний підхід до організації корекційно-педагогічного процесу, єдність діагностики і корекції, позитивна характеристика дитини, повага до батька і матері;

Б) доступність, наочність, наступність, природовідповідність, індивідуалізація;

В) корекційна робота, соціальна відповідальність сім'ї, волонтерство, індивідуалізація, диференціація, соціокультурна спрямованість.

5. Принцип партнерства з батьками учнів із особливостями психофізичного розвитку полягає в тому, що:

А) педагог сприймає батьків як суб'єкта свого впливу з метою організації колекційної роботи з учнем;

Б) вчитель діє в контексті координації дій різних відомств, соціальних інституцій для оптимізації корекційно-педагогічного процесу;

В) педагог сприймає батьків не як об'єкт свого впливу, а як рівноправних партнерів у вихованні дитини, проведенні з нею корекційної роботи;

6. Корекційна освіта – це:

А) освіта у спеціальних закладах (школи, класи, реабілітаційні центри), яка надається фахівцями і містить навчальний, виховний і корекційний складові;

Б) освіта, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітньої школи;

В) забезпечення інклюзивного процесу навчально-методичним і дидактичним супроводом.

7. До групових форм роботи з батьками дітей з вадами психофізичного розвитку відносять:

А) індивідуальне консультування, повідомлення про результати психолого-педагогічного обстеження дитини, показ прийомів корекційної роботи з дитиною; інформування про успіхи дитини та її проблеми, на які потрібно звернути увагу вдома тощо;

Б) дні відкритих дверей, анкетування, батьківські збори, тематичні консультації, інформаційно-методичні виставки, відкриті заняття тощо;

В) конференції з обміну досвідом формування певних дефектологічних знань і вмінь; навчання батьків корекційних прийомів роботи з дитиною вдома, семінари тощо.

8. Мета Концепції розвитку інклюзивної освіти:

А) визначення в учнів результативності корекції навчально-пізнавальної діяльності, рівня опанування знаннями, уміннями і навичками відповідно до навчальних цілей.

Б) створення належних умов для розвитку всіх учнів початкової школи, незалежно від обсягу фінансування їх освіти;

В) формування нової філософії освіти суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю.

9. Інтеграція – це:

А) комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання

у загальноосвітніх школах з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку;

Б) зміна характеру навчання, що передбачає оновлення змісту або понятійної складності навчального завдання

В) включення дитини з вадами психофізичного розвитку в середовище здорових людей у процесі навчання, виховання, праці, проведення вільного часу.

10. Діти з обмеженими освітніми можливостями – це:

А) діти, котрі мають затримку фізичного та (або) психічного розвитку і потребують спеціально організованого колекційного процесу в спеціальних школах;

Б) діти, котрі мають фізичні та (або) психічні порушення, що відображаються на усьому психічному розвитку дитини і перешкоджають засвоєнню навчальної інформації без спеціально створених умов;

В) діти, котрі з різних причин опинилися без батьківської опіки і мають порушення у своєму розвитку.

В-3л-2

1. Робота педагога з сім'єю в інклюзивному процесі має будуватися на таких принципах:

А) доступність, наочність, наступність, природовідповідність, індивідуалізація;

Б) партнерство з батьками, комплексний підхід до організації корекційно-педагогічного процесу, єдність діагностики і корекції, позитивна характеристика дитини, повага до батька і матері;

В) корекційна робота, соціальна відповідальність сім'ї, волонтерство, індивідуалізація, диференціація, соціокультурна спрямованість.

2. Інклюзивне навчання – це:

А) комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організацій їх навчання у загальноосвітніх школах з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку;

Б) створення морально-психологічного комфорту в інклюзивному класі;

В). комплексний процес упровадження освітніх інновацій у навчанні й вихованні молодших школярів із врахуванням індивідуальних особливостей їхнього розвитку.

3. У мовленні вчителя потрібно уникати вживання слів, що створюють стереотипи:

- А) дитина із затримкою в розвитку;
- Б) дитина, яка повільно навчається;
- В) розумово неповноцінний.

4. В інклюзивному класі вчителю неприпустимо зосереджувати увагу на тому, що:

- А) діти з особливими освітніми потребами повинні мати такі ж права у класі, як і інші учні;
- Б) у всіх дітей з особливими потребами є власні інтереси, здібності й таланти, якими вони можуть поділитися з іншими;
- В) всіх дітей з особливими потребами потрібно якомога більше шкодувати, жаліти, щоб вони відчули співчуття від оточуючих.

5. Комплексний підхід у роботі із сім'ями означає, що:

- А) в організації корекційно-педагогічного процесу мають брати участь різні спеціалісти навчального закладу: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, практичний психолог, соціальний педагог, лікар;
- Б) в організації корекційно-педагогічного процесу має органічно поєднуватися навчання з позаурочною виховною роботою учня у школі;
- В) у соціально-педагогічній діяльності враховується наступність між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта.

6. Ефективними методами дослідження сім'ї є такі:

- А) анкетування, тестування, педагогічний експеримент;
- Б) спостереження за дитиною з особливими освітніми потребам, надання їй кваліфікованої психологічної допомоги, групові бесіди з учнями класу;
- В) аналіз відповідної документації навчального закладу, анкетування батьків, спостереження за взаєминами дітей з батьками, бесіда з дитиною.

7. Інтеграція – це:

- А) комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх школах з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку;

Б) включення дитини з вадами психофізичного розвитку в середовище здорових людей у процесі навчання, виховання, праці, проведення вільного часу;

В) зміна характеру навчання, що передбачає оновлення змісту або понятійної складності навчального завдання.

8. До індивідуальних форм роботи з батьками дітей з вадами психофізичного розвитку відносять:

А) індивідуальне консультування, повідомлення про результати психолого-педагогічного обстеження дитини, показ прийомів корекційної роботи з дитиною; інформування про успіхи дитини та її проблеми, на які потрібно звернути увагу вдома тощо;

Б) дні відкритих дверей, анкетування, батьківські збори, тематичні консультації, інформаційно-методичні виставки, відкриті заняття тощо;

В) конференції з обміну досвідом формування певних дефектологічних знань і вмінь; навчання батьків корекційних прийомів роботи з дитиною вдома, міжшкільні семінари тощо.

9. Мета Концепції розвитку інклюзивної освіти:

А) визначення в учнів результативності корекції навчально-пізнавальної діяльності, рівня опанування знаннями, уміннями і навичками відповідно до навчальних цілей.

Б) визначення пріоритетів державної політики в сфері освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, в т.ч. з інвалідністю, шляхом інклюзивного навчання;

В) створення належних умов для розвитку всіх учнів початкової школи, незалежно від обсягу фінансування їх освіти.

10. В інклюзивному процесі вчителів початкових класів необхідно:

А) планувати і здійснювати індивідуальний підхід у всіх видах діяльності з урахуванням діагнозу дітей з обмеженими можливостями здоров'я;

Б) наголошувати на розвитку слухової функції дітей з обмеженими можливостями (загальну, артикуляційну, дрібну моторику);

В) забезпечувати належний руховий режим в навчальному процесі з участю всіх учнів.

2.4. Завдання для підсумкового контролю

1. Сутність інклюзивної освіти.
2. Сутність та відмінність термінологічних визначень: «аномальні діти» – «діти з особливими освітніми потребами».
3. Нормативно-правова база інклюзивного навчання.
4. Основні принципи інклюзивної освіти.
5. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
6. Досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивної освіти.
7. Освітні закони України та нормативно-правові положення стосовно навчання дітей з особливими потребами.
8. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.
9. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні. Характеристика спеціальної освіти та її ресурсні можливості.
10. Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.
11. Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.
12. Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.
13. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії.
14. Проблема формування інклюзивного середовища початкової школи.
15. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище.
16. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
17. Мультидисциплінарна навчальна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу.
18. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання.
19. Розроблення індивідуального навчального плану в інклюзивному класі.
20. Оцінювання в навчальному процесі в умовах інклюзії (зарубіжний досвід).
21. Оцінювання навчальних досягнень та розвитку учнів з особливими освітніми потребами.

22. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.
23. Технологія портфоліо, облікове портфоліо вчителя.
24. Сутність оцінювання на основі навчальної програми інклюзивного початкового навчання.
25. Тестування в умовах інклюзивного навчання.
26. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.
27. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання.
28. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).
29. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання.
30. Наукові дослідження проблем інклюзивної освіти в Україні та за рубежом.

Питання до залікового опитування

Сутність та особливості інклюзивної освіти.

Мета, завдання та принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Сутність та відмінність термінологічних визначень: «аномальні діти» – «діти з особливими освітніми потребами».

Нормативно-правова база інклюзивного навчання.

Основні принципи інклюзивної освіти.

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.

Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.

Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні.

Характеристика спеціальної освіти та її ресурсні можливості.

Значення психолого-медико-педагогічних консультацій у розв'язанні проблем інклюзії.

Компетентність вчителів як запорука ефективності інклюзивного початкового навчання.

Організація роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

Гуманізація міжособистісних взаємин в інклюзивному процесі.

Інклюзивна школа.

Загальні принципи здійснення адаптацій навчально-виховного процесу в інклюзивному процесі.

Принципи здійснення модифікацій навчально-виховного процесу початкової школи.

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному процесі.

Досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивної освіти.

Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.

Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.

Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії.

Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище.

Особистісно орієнтований підхід в інклюзивному процесі.

Рекомендації для педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Соціально-педагогічна діяльність фахівців початкової школи з родинами дітей, які мають особливі освітні потреби.

Напрями та форми роботи із з родиною учня з особливостями психофізичного розвитку.

Моделювання в початковій школі комфортного соціально-виховного середовища для дітей з різними стартовими можливостями.

Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання.

Розроблення індивідуального навчального плану в інклюзивному класі.

Оцінювання в навчальному процесі в умовах інклюзії (зарубіжний досвід).

Критерії оцінювання навчальних досягнень та розвитку учнів з особливими освітніми потребами.

Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.

Технологія портфоліо, облікове портфоліо вчителя.

Сутність оцінювання на основі навчальної програми інклюзивного початкового навчання.

Тестування в умовах інклюзивного навчання.

Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.

Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).

Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання.

Наукові дослідження проблем інклюзивної освіти в Україні та за рубежом.

Залікові питання за змістом переглянутих фільмів

(«Темпл Грандін» (2010, США), «Перед класом» (2008, США), «Історія Рона Кларка» (“The Ron Clark Story”, 2006):

1. Яка основна ідея фільму «Темпл Грандін»? Яка хвороба була в дівчини? Чи стало це на заваді опанування улюбленою професією? Як вона долала ці труднощі у взаємодії з оточуючими?
2. Дівчина, яка страждала аутизмом, стала провідною вченою в США. У чому виявлявся її аутизм і як вона вирішувала цю проблему, навчаючись у коледжі? Які якості їй були притаманні? Чи розуміли її ровесники та батьки? Чи були в неї друзі? Чи знайшла вона однодумців у майбутньому, коли стала провідною вченою?
3. Які особливості прояву хвороби були в Темпл? Чи страждала вона через відсутність взаєморозуміння із зовнішнім світом? Як до неї ставилися педагоги коледжу? Чи можна назвати її навчання в коледжі інклюзивним? Чи змогли б Ви працювати з такою ученицею, як Темпл і які форми взаємодії Ви б застосували?
4. Які «55 правил» виокремив педагог-ентузіаст Рон Кларк у роботі з «проблемними учнями» (за сюжетом американського фільму «Історія Рона Кларка»)? Як він їх використовував спілкуванні з ними? Які з цих правил Ви використаєте у своїй майбутній професії?
5. Яке завдання було в Рона Кларка у роботі з молодшими школярами? Як у цій школі було здійснено поділ учнів на класи за принципом диференціації (за сюжетом американського фільму

- «Історія Рона Кларка»)? Які педагогічні прийоми з цього фільму Ви використаєте у своїй майбутній діяльності?
6. Охарактеризуйте з погляду педагога клас, у якому почав працювати Рон Кларк (за сюжетом американського фільму «Історія Рона Кларка»)? Чому шість учителів не змогли працювати з цими учнями? В чому його успіх у роботі з підготовки учнів до іспитів?
 7. Які прийоми використовував учитель у підготовці учнів до іспитів (за сюжетом американського фільму «Історія Рона Кларка»)? Чи можна вважати їх антипедагогічними? Які педагогічні ідеї з цього фільму Ви використаєте у своїй майбутній професії?
 8. Які девіації в поведінці допускали учні, і як з ними боровся відомий учитель (за сюжетом американського фільму «Історія Рона Кларка»)? Чи можна вважати його діяльність педагогічною самопожертвою? Які з цих методів перевиховання Ви використаєте у своїй майбутній професії?
 9. Які методи педагогічної взаємодії з учнями та батьками використовував педагог (за сюжетом американського фільму «Історія Рона Кларка»)? У чому успіх Рона Кларка у підготовці найслабших у навчанні учнів до іспитів?
 10. Чому Рон Кларк вирішив працювати з «проблемними учнями» в Нью-Йорку, коли він мав уже пропозиції на роботу в іншій школі (за сюжетом американського фільму «Історія Рона Кларка»)? Чи можна вважати заслугою вчителя успішне складання учнями його класу підсумкових екзаменів?
 11. Як би Ви охарактеризували синдром Туретта і в чому він виявляється (за американським фільмом Пітера Уернер «Перед класом»)? Яка була мета в головного героя фільму Бреда і чи досягнув він її?
 12. Отримавши 24 відмови у прийнятті на роботі цілеспрямований Бред все ж таки не зупиняється на шляху до своєї мрії (за американським фільмом Пітера Уернер «Перед класом»). Завдяки яким обставинам він досягнув своєї мети і чи почувався від цього щасливим? Що варто взяти за приклад у головного героя фільму у вчительській праці?
 13. Які методичні прийоми використовував Бред у фільмі «Перед класом» у своїй педагогічній праці, щоб зламати в учнів і своїх

колег традиційні уявлення і суєвірність щодо синдрому Туретта?
Чим є корисний фільм для Вас особисто?

14. З якого фільму ця цитата: «Кожен день в цьому класі ми вчимо речі, які набагато важливіші всього, що написано в підручниках. Я вчу вас, а ви вчите мене, в разі ми вчимося любити навчатися»?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч-метод. видання / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.
3. Будник О. Б. Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі : методичний супровід навчального спецкурсу / О. Б. Будник / Педагогічний інститут; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2014. – 64 с.
4. Будник О. Оновлення змісту виховання в початковій школі засобами народного гумору / О. Будник // Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів : навчально-методичний посібник / за ред. О. Будник. – Київ–Івано-Франківськ, 2009. – С. 377–392.
5. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252–258.
6. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради, 2001, № 30. – С. 142–150.
7. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 2–3. – С. 36–42.
8. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : підручник / М.Б. Євтух. – 2-е вид., стереотип. – К. : МАУП, 2003. – 232 с.
9. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.
10. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 350 с.

11. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей / А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Л. : Колесо, 2008. – С. 49–60.
12. Пантюк Т. І., Невмержицька О. В., Пантюк М. П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / Т.І. Пантюк, О.В. Невмержицька, М.П. Пантюк. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324 с.
13. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д.Зверєвої. – К. : ЦУЛ, 2008. – 336 с.
14. Соціальна педагогіка : навч. посібник / О.В. Безпалько, І.Д. Зверєва, Т.Г.Веретенко; за ред.проф. О.В. Безпалько. – Рек. МОН. – К. : Академвидав, 2013. – 312 с.
15. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А.Й.Капської. – 5-те вид., випр. та доп. – К. : ЦУЛ, 2011. – 488 с.
16. Права інвалідів в Україні : зб. правових документів. – К. : Сфера, 1998. – 300 с.
17. Путівник для батьків дітей з особливими потребами : навчально-методичний посібник у 9 книгах / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К. : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX» – 2010. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
18. Семиченко В. Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник / В. Семиченко – К. : Вища школа, 2004. – 212 с.

Допоміжна

1. Будник О. Етновиховне середовище педагогічного навчального закладу : теоретико-методологічний аспект / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – № 5. – С. 175–184.
2. Будник О. Народні здоров'язберігаючі технології в сучасній загальноосвітній школі: реалії та перспективи / О. Будник // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Вип. XXXV. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 104–110.
3. Будник О. Педагогіка здоров'язбереження в сучасній початковій школі / О. Будник // Гірська школа Українських Карпат, 2014. – № 11. – С. 30–33.
4. Будник О. Соціально-педагогічне спрямування професійної підготовки вчителя початкової школи / О. Будник // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : збірник наукових праць. – Випуск 17. – Ч. 1. – Київ – Івано-Франківськ : Вид-во НАПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 83–91.
5. Будник О. Соціокультурне виховання учнів як складова соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів /

- О. Будник // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Вип. L. – Івано-Франківськ : Плай, 2013. – С. 85–91.
6. Будник О. Проблема формування соціального здоров'я особистості у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / О. Будник // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту : матеріали V Міжнародних та XIX Всеукраїнських педагогічних читань в м. Донецьку, 11–12 жовтня 2012 року. – У 4-х т. – Т. 3. – Донецьк : Витоки, 2012. – С. 13–17.
 7. Будник О. Соціально-педагогічний контекст творчості К. Ушинського / О. Будник // Костянтин Ушинський : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – С. 133–139.
 8. Програми для 2–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку), Частина 1. – К. : "Неопалима купина", 2006.
 9. Програми для 2–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку), Частина 2. – К. : "Неопалима купина", 2006.
 10. Програми загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі складними порушеннями розвитку (зі зниженим слухом з розумовою відсталістю). Предметно-практичне навчання. Основи здоров'я. Фізична культура. 1-4 класи. – К. : «Інкунабула», 2007. – Ч. 2. – 264 с.
 11. Сак Т. В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі // Дефектологія. – № 3. – 2010. – С. 12–16.
 12. Тарасун В. Якісний, рівневий та поелементний підходи до оцінювання знань учнів / В. Тарасун // Дефектологія. – № 4. – 2001. – С. 2–6.

Інформаційні ресурси

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010р.) // Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН №912 від 01.10.2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189.
2. Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/>
3. Архів змісту номерів журналу "Початкова школа" за 2010 – 2012 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pochatkova-shkola.net/arhivezm.htm> –
4. Богданова І. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- http://pidruchniki.ws/15840720/pedagogika/sotsialna_pedagogika_-_bogdanova_im –
5. Мушинський В. Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання в початковій школі : методичні рекомендації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita-dnepr.com/index.php/metodichni-rekomendatsiji/1492-psikhologo-pedagogichni-suprovid-inklyuzivnogo-navchannya-v-pochatkovij-shkoli>. –
 6. Сайт з інклюзивної освіти дітей з особливими потребами в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.education-inclusive.com/> –
 7. Хохліна О.П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/hohlina>
 8. Alberta Education. Elements of effective teaching practice: Differentiated instruction [Основи ефективного вчителювання: диференційоване викладання]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.learnalberta.ca/content-teacher/kes/pdf/or_ws_tea_elem_02_diffinst.pdf
 9. Інклюзивна освіта : посібник для батьків. Досвід Канади : посібну. – К.: Паливода А.В., 2012. – 120 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnz24.org.ua/inklyuzivna-osvita-shho-ce-take/>
 10. Актуальні питання інклюзивної освіти : навчальний посібник для самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації / Укладач Н. В. Заєркова. – Луганськ, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: antratsit-school19.edukit.lg.ua/.../посібник%20Актуальні%20питання%..
 11. Найда Ю. М. Основні принципи інклюзивної освіти : навчально-практичний семінар. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-27878156>
 12. Жосан О. Е. Електронний посібник як засіб навчання дітей з особливими освітніми потребами. – Режим доступу: cmsps.edukit.kr.ua/Files/downloads/електрпосібник.doc
 13. Інклюзивна освіта : стан і перспективи розвитку в Україні : Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ussf.kiev.ua/ieeditions/51/1/

Короткий термінологічний словник

Адаптація в інклюзивному навчанні – це процес, що змінює характер навчання, не змінюючи змісту або понятійної сутності навчального завдання.

Діти з особливими освітніми потребами – поняття, яке охоплює всіх учнів, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в т. ч. дітей з інвалідністю, обдарованих дітей, учнів із соціально вразливих груп (наприклад, сиріт, вихідців із неповних сімей та ін.).

Діти з порушеннями (вадами) психофізичного розвитку – діти, які мають фізичні (або) психічні порушення, що відображаються на їхньому психічному розвитку й перешкоджають засвоєнню соціокультурного досвіду без спеціально створених умов.

Індивідуальний навчальний план – це документ, який містить детальну інформацію про дитину й освітні послуги, які вона має отримувати; містить перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин. У плані враховуються додаткові години на індивідуальні і групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.

Індивідуальна навчальна програма учня з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням – це документ, який розробляється на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією. Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного окремо взятого предмета, а також зміст розділів і тем.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти учням з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх школах з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітнього закладу з обов'язковим фаховим психолого-педагогічним супроводом з метою забезпечення основного права на освіту й права навчатися за місцем проживання.

Інклюзивна школа – заклад освіти, який забезпечує інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи й форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб учнів, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Інклюзія (inclusion (англ.) – залучення) – повне залучення дітей з відмінними здібностями в усі напрями шкільної освіти, які є доступними для інших учнів.

Інтеграція освітня – передбачає надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи з метою опанування програми масової або спеціальної школи, надання їм необхідних освітніх послуг.

Курикулум – навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти.

Корекційна освіта – освіта у спеціальних закладах (школи, класи, реабілітаційні центри), яка надається фахівцями і включає навчальну, виховну й корекційну складові.

Корекційна робота – це діяльність, спрямована на поліпшення процесів розвитку і соціалізації дитини, послаблення або подолання її психофізичних вад у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку її особистості та підготовки до самостійного життя.

Корекція в інклюзивному навчанні – система педагогічних і медичних заходів, спрямованих на послаблення і (або) подолання вад психофізичного розвитку у дітей в процесі навчання й виховання заради максимально можливого розвитку їхньої особистості. У вузькому розумінні цей термін означає поліпшення, виправлення вади (від лат. correction).

Модифікація в інклюзивному процесі – це зміна характеру навчання шляхом внесення змін до змісту й понятійної складності відповідного завдання.

Особистісно зорієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність: об'єктивний досвід кожного спочатку розкивається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І. Якиманська).

Особистісно зорієнтоване навчання й виховання в інклюзивному процесі спрямоване на виявлення суб'єктного досвіду учня з особливими освітніми потребами та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, суспільному самовизначенні й самореалізації.

Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування уміння учнів ставити цілі, планувати й організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують їхній поступ в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок заради підвищення власної самооцінки.

Соціально-виховне середовище початкової школи – це сукупність чинників і умов життєдіяльності особистості учня, що цілеспрямовано впливають на її свідомість і поведінку з метою формування інтелектуальних умінь, соціально значущих цінностей, особистісних якостей, переконань, духовних орієнтацій тощо.

Спеціальні класи – це окремі класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання учнів, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах.

Тетколюбов

Додатки

Додаток 1

Пояснювальна записка до Концепції розвитку інклюзивної освіти

1. Обґрунтування необхідності прийняття Концепції

Розроблення Концепції розвитку інклюзивної освіти викликано необхідністю вирішення важливих питань щодо забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами.

Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами.

За оперативними даними, із 129 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані до загальноосвітніх навчальних закладів, 45 відсотків складають діти з інвалідністю.

Водночас, на сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітніх школах орієнтовані на дітей з типовим розвитком, і не враховують особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Невідповідність форм і методів педагогічного впливу на таких дітей може створювати передумови для формування у них негативного ставлення до навчання, девіантної поведінки.

Успішне запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Прийняття Концепції забезпечить батькам можливість усвідомленого вибору місця для здобуття дітьми з особливими потребами якісної освіти, допоможе уникнути численних проблем, що призводять до напруження і загострення міжособистісних стосунків, порушення родинних зв'язків, послаблення інституту сім'ї в цілому.

2. Мета і шляхи її досягнення

Метою розроблення Концепції є визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і

державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.

Шляхи розвитку інклюзивної освіти в Україні: удосконалення нормативно-правової бази, створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних, збереження єдиного освітнього простору, приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб дитини, сім'ї, відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

3. Правові аспекти

Правовою основою Концепції є: Конституція України, закони України „Про дошкільну освіту”, „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про реабілітацію інвалідів в Україні”, „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, „Про охорону дитинства”, Укази Президента України від 20.03.2008 № 244 „Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні”, від 18.12.2007 № 1228 „Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями”, постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 784 „Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки „Безбар'єрна Україна”, розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1482-р „Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року”.

Реалізація Концепції потребує внесення змін до чинних нормативно-правових актів в частині впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх навчальних закладах.

4. Фінансово-економічне обґрунтування

Фінансування буде здійснюватися у межах асигнувань, передбачених у Державному бюджеті на відповідний рік, та за рахунок інших джерел, не заборонених чинним законодавством.

5. Громадське обговорення

Проект Концепції було розміщено на сайті Міністерства освіти і науки для громадського обговорення, надіслано для обговорення та надання пропозицій до Міністерства освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Пропозиції та зауваження, надіслані до Міністерства під час громадського обговорення, враховано.

6. Прогнози результатів

Реалізація Концепції сприятиме удосконаленню нормативних засад, впровадженню інноваційних технологій, демократичних підходів в організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, їх психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу, забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти
і науки України
від 01.10.2010 № 912

КОНЦЕПЦІЯ розвитку інклюзивної освіти

Загальні положення

Концепція розвитку інклюзивної освіти розроблена відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері освіти, соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю.

Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами.

У Законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про

реабілітацію інвалідів в Україні» регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема, дітям з особливими освітніми потребами.

Відповідно до Конституції України та законодавства у галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини шляхом запровадження інклюзивної освіти.

Законом України „Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу” внесено зміни до Закону України „Про загальну середню освіту” в частині впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета, завдання, принципи

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання ґрунтується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Метою Концепції є:

визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами;

створення умов для удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання;

формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю.

Основні завдання:

удосконалення нормативно-правового, науково-методичного, фінансово-економічного забезпечення, орієнтованого на впровадження інклюзивного навчання;

запровадження інноваційних освітніх технологій в контексті форм інклюзивного підходу та моделей надання спеціальних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю;

формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу;

впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням потреби суспільства;

забезпечення доступу до соціального середовища та навчальних приміщень, розроблення та використання спеціального навчально-дидактичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання;

удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання;

залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до участі у навчально-реабілітаційному процесі з метою підвищення його ефективності.

Принципи розвитку інклюзивної освіти:

1. науковість (розробка теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження інклюзивного навчання, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення позитивного результату, проведення незалежної експертизи);
2. системність (забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, наступності між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта);
3. варіативність, корекційна спрямованість (організація особистісно орієнтованого навчального процесу у комплексі з корекційно-розвитковою роботою для задоволення соціально-освітніх потреб, створення умов для соціально-трудової реабілітації, інтеграції в

суспільство дітей з порушеннями психофічного розвитку, у тому числі дітей-інвалідів);

4. індивідуалізація (здійснення особистісно орієнтованого (індивідуального, диференційованого підходу));
5. соціальна відповідальність сім'ї (виховання, навчання і розвиток дитини; створення належних умов для розвитку її природних здібностей, участь у навчально-реабілітаційному процесі);
6. міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (координація дій різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами).

Шляхи впровадження

Реалізація Концепції передбачає комплексне розв'язання питань, пов'язаних з нормативно-правовим, навчально-методичним, кадровим забезпеченням інклюзивної освіти.

1. Нормативно-правове забезпечення:

розроблення Типового положення про порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах;

внесення змін до Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації.

2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання:

розроблення особистісно орієнтованих навчальних планів, програм;

розроблення методичних рекомендацій, методичних посібників щодо психолого-педагогічних особливостей організації навчання, комплексної реабілітації, створення передумов для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами дошкільного та шкільного віку в умовах інклюзії;

розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням;

забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним та інтегрованим навчанням спеціальними підручниками та наочно-дидактичними матеріалами з урахуванням контингентів учнів з особливими освітніми потребами;

реалізація корекційно-розвиткової складової особистісно орієнтованого навчального плану в умовах інклюзивного навчання, спрямованої на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, шляхом здійснення індивідуального та диференційованого підходу.

3. Інституційні зміни:

запровадження відповідними навчальними закладами для дітей дошкільного та шкільного віку, психолого-медико-педагогічними консультаціями, іншими структурами у системі освіти соціально-педагогічного патронату, системної ранньої допомоги та реабілітації дітей з порушеннями розвитку, починаючи від народження;

запровадження у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах інклюзивного навчання з урахуванням побажань батьків (осіб, які їх замінюють);

створення у складі органів управління освітою окремих структурних підрозділів з питань освіти дітей з особливими освітніми потребами;

створення кафедр корекційної освіти (лабораторій) в інститутах післядипломної педагогічної освіти та введення посади методиста з питань інклюзивного навчання;

використання інформаційно-методичного ресурсу, кадрового потенціалу спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, психолого-медико-педагогічних консультацій для фахового системного супроводу дітей, які навчаються за інклюзивною формою;

доповнення Класифікатора професій новою кваліфікацією – асистент учителя.

4. Модернізація вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів:

спеціальна підготовка і перепідготовки педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;

спеціальна підготовки консультантів обласних та районних (міських) психолого-медико-педагогічних консультацій з питань навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;

запровадження системної організаційно-методичної, консультативно-роз'яснювальної роботи серед керівників навчальних закладів, громадськості, батьків щодо забезпечення права дітей з особливими потребами на освіту.

Очікувані результати

Реалізація Концепції сприятиме:

забезпеченню права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання;

створенню належних умов для функціонування і розвитку інклюзивної освіти в Україні, забезпеченню достатнього обсягу фінансування для впровадження інклюзивного навчання;

зміні освітньої парадигми, удосконаленню навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики;

забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей;

підготовці достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їх професійної майстерності;

забезпеченню навчальних закладів, що впроваджують інклюзивне навчання, транспортними засобами, відповідними навчально-методичними, наочними, дидактичними матеріалами, сучасними засобами реабілітації індивідуального та колективного призначення.

Фінансове забезпечення

Фінансування організації інклюзивного навчання здійснюється за рахунок державного бюджету, коштів місцевих громад та коштів громадських, благодійних і міжнародних організацій.

felko.ucoz.ua

ПОЛОЖЕННЯ

про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ Міністерства освіти і науки України 09.12. 2010 № 1224)

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає організаційно-методичні засади навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Метою створення спеціальних класів у загальноосвітніх навчальних закладах є реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття загальної середньої освіти за місцем проживання, залучення сім'ї до участі у навчально-реабілітаційному процесі з урахуванням особливостей розвитку та потреб дитини, створення передумов для соціальної адаптації, подальшої інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами.

1.2. Спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах (далі – спеціальні класи) – це окремі класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах. Спеціальні класи можуть створюватися у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типу і форми власності.

1.3. Спеціально створеними умовами є безперешкодний доступ до території (навчально-дослідна, фізкультурно-спортивна зони, зона відпочинку) та приміщень загальноосвітнього навчального закладу; відповідна навчально-матеріальна база (спеціальні навчальні програми, підручники, наочно-дидактичні посібники, форми, методи навчання та виховання, засоби корекції індивідуального і колективного користування) та відповідне кадрове забезпечення.

1.4. Рішення про створення спеціальних класів приймається засновниками (власниками) загальноосвітніх навчальних закладів за наявності відповідного контингенту учнів, навчально-матеріальної бази, кадрового забезпечення та погодження з відповідним органом управління освітою та органом державної санітарно-епідеміологічної служби.

1.5. Організаційну допомогу загальноосвітнім навчальним закладам у створенні спеціальних класів, організації навчально-виховного процесу, підвищенні кваліфікаційного рівня педагогічних працівників тощо здійснюють відповідні органи управління освітою.

1.6. Консультативну допомогу щодо відкриття та комплектування спеціальних класів, змісту навчання та корекційно-розвиткової роботи з дітьми надають відповідні психолого-медико-педагогічні консультації.

1.7. Науково-методичне забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів у частині функціонування спеціальних класів, моніторинг навчальних досягнень учнів здійснюють інститути післядипломної педагогічної освіти, районні (міські) методичні кабінети.

1.8. Медичне обслуговування учнів спеціальних класів здійснюється у встановленому законодавством порядку.

1.9. Поточні питання функціонування спеціальних класів як структурної складової навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів систематично вивчаються та розглядаються на засіданнях методичних об'єднань педагогічних працівників, педагогічних рад.

II. Зарахування учнів та комплектування спеціальних класів

2.1. Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до спеціальних класів здійснюється на підставі письмової заяви батьків або осіб, які їх замінюють, направлення відповідного органу управління освітою, висновку психолого-медико-педагогічної консультації з рекомендаціями щодо організації навчально-виховного процесу, індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда (для дитини з інвалідністю), висновку сурдолога (для дітей з порушеннями мовлення), окрім зазначених, подаються документи, передбачені для учнів загальноосвітнього навчального закладу.

2.2. Спеціальні класи комплектуються відповідно до особливостей психофізичного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дітей з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю.

Для дітей, які мають складні вади розвитку (діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, діти з раннім дитячим аутизмом, сліпоглухі), можуть створюватися окремі класи.

2.3. Діти з особливими освітніми потребами зараховуються до спеціальних класів відповідно до медичних показань та протипоказань, визначених Положенням про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 №852, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22.12.2008 за № 1219/15910.

2.4. Строк навчання та наповнюваність спеціальних класів для дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах встановлюються відповідно до Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 №128, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517.

2.5. У разі відновлення здоров'я, досягнення стабільних успіхів у навчанні учні спеціальних класів за висновком відповідної психолого-медико-педагогічної консультації та згодою батьків або осіб, які їх замінюють, переводяться для навчання у звичайні класи.

III. Організація навчально-виховного процесу у спеціальних класах

3.1. Навчально-виховний процес у спеціальних класах здійснюється відповідно до робочого навчального плану, складеного на основі типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затверджених Міністерством освіти і науки.

3.2. Спеціальні класи працюють за навчальними програмами, підручниками і посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки для використання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах.

У разі необхідності та з урахуванням стану здоров'я, особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних класах можуть використовуватися рекомендовані навчальні програми та підручники загальноосвітніх навчальних закладів.

3.3. У випадках, коли учні через складні вади розвитку протягом місяця не можуть засвоїти програму з окремих предметів (рівень державного освітнього стандарту для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку), педагогічна рада загальноосвітнього навчального закладу за рекомендацією відповідної психолого-медико-педагогічної консультації приймає рішення про переведення таких учнів на навчання за індивідуальними навчальними планами та програмами.

Індивідуальні навчальні плани, програми розробляються вчителями за участю вчителя-дефектолога, інших педагогічних працівників, на основі

навчальних програм спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), рекомендованих Міністерством освіти і науки України, розглядаються педагогічною радою, погоджуються батьками (особами, які їх замінюють) і затверджуються керівником навчального закладу. Навчальні досягнення таких учнів оцінюються за обсягом матеріалу, визначеного індивідуальним навчальним планом.

3.4. Навчально-виховний процес у спеціальних класах здійснюється з урахуванням контингенту учнів за змістом, формами і методами діяльності відповідного виду спеціальної школи (школи-інтернату): для дітей з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю.

3.5. Особливістю навчально-виховного процесу у спеціальних класах є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної, корекційно-розвиткової роботи досягається шляхом застосування відповідних форм і методів навчання та забезпечення учнів сучасними навчальними та реабілітаційними засобами.

3.6. Корекційно-розвиткова робота проводиться відповідно до типових навчальних планів для спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) з урахуванням психофізичних особливостей розвитку учнів з метою корекції відхилень у їх розвитку, створення сприятливих умов для здобуття освіти відповідного рівня.

3.7. Для реалізації корекційно-розвиткової складової інваріантної частини навчального плану спеціальних класів залучаються вчителі-дефектологи, інші спеціалісти з відповідною підготовкою.

3.8. Психолого-педагогічний супровід учнів спеціальних класів здійснюють Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, навчально-методичні кабінети (центри) в Автономній Республіці Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) навчально-методичні кабінети (центри) психологічної служби системи освіти або методисти районних (міських) методичних кабінетів управлінь (відділів) освіти з психологічної служби спільно з педагогічними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів.

3.9. Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу є:

- а) актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини;
- б) формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції;

в) консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо.

3.10. Розклад уроків у спеціальних класах складається відповідно до робочого плану навчального закладу з дотриманням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Тривалість уроків та перерв визначається згідно з вимогами Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 №852, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.12.2008 за № 1219/15910.

3.11. Учні спеціальних класів залучаються до позакласної роботи (проведення гурткових занять, олімпіад, конкурсів, зустрічей з діячами науки і культури тощо). Позакласна робота проводиться з урахуванням психофізичних можливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості.

3.12. За результатами навчання випускникам спеціальних класів видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу. Знання оцінюються за обсягом навчальної програми, за якою навчався учень.

3.13. Державна підсумкова атестація учнів спеціальних класів здійснюється відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 18.02.2008 №94, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27.02.2008 за № 151/14842.

IV. Фінансове забезпечення

Фінансування загальноосвітніх навчальних закладів із спеціальними класами здійснюється засновником (власником) або уповноваженим ним органом у встановленому законодавством порядку.

V. Контроль за діяльністю спеціальних класів у загальноосвітніх навчальних закладах

Державний контроль за діяльністю спеціальних класів у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється у встановленому законодавством порядку.

Про організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році

(Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 05.06.2015 № 1/9-280)

Сучасне законодавство України в галузі освіти забезпечує правові засади подальшого розвитку системи освіти в частині створення умов для навчання, реабілітації, соціальної адаптації, інтеграції в суспільство дітей з особливими потребами, у тому числі з інвалідністю.

Нині діти з особливими потребами можуть здобувати освіту у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів: спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах (спеціальні загальноосвітні школи з продовженим днем, школи-інтернати, спеціальні навчально-виховні комплекси, об'єднання, навчально-реабілітаційні центри, далі – НРЦ), загальноосвітніх школах зі спеціальними та інклюзивними класами. Для учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад, місцеві органи управління освітою організують індивідуальне або дистанційне навчання. Право вибору навчального закладу або форми навчання належить батькам дитини.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах (далі – спеціальні навчальні заклади) з 1 вересня 2014 року запроваджено поетапне введення в дію нових навчальних планів, розроблених відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607 (далі – Державний стандарт).

Державний стандарт розроблений з урахуванням Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів" (далі – Державні санітарні норми і правила), затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 № 144, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942.

З огляду на те, що Державними санітарними нормами і правилами зменшено гранично допустиме тижневе навчальне навантаження у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах, звертаємо увагу, що згаданою вище постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607 затверджено базові навчальні плани таких закладів I

ступеня, розраховані на структуру початкової школи у складі підготовчого, 1–4 класів. Відповідно строк навчання у такій початковій школі становить 5 років (включаючи обов'язковий підготовчий клас), що забезпечує достатню кількість навчальних годин для засвоєння змісту освітніх галузей у поєднанні з проведенням корекційно-розвиткової роботи.

З урахуванням поетапного переходу спеціальних навчальних закладів на нові навчальні плани і програми (лист МОН від 25.06.2014 № 1/9-335 "Про навчальні плани та програми спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів на 2014/2015 навчальний рік") робочі навчальні плани на 2015/2016 навчальний рік для загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, складаються:

- для підготовчого, 1–3 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа), затвердженими наказом МОН України від 28.01.2014 № 80 (зі змінами, внесеними наказами МОН України від 11.02.2014 р. № 133 та від 15.07.2014 № 828);

- для 4 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 03.11.2004 р. № 849 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.09.2009 р. № 852);

- для 5–6 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 22.04.2014 № 504 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.06.2014 р. № 701);

- для 7–10 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 09.04.2015 № 416 "Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.08.2008 р. № 778";

- для 11–12 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 12.02.2015 № 134.

Усі навчальні плани приведені у відповідність до чинних Державних санітарних норм і правил.

Під час складання робочих навчальних планів для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, дозволяється перерозподіл до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Типових навчальних планів. Всередині освітньої галузі перерозподіл здійснюється за погодженням із місцевим органом управління освітою, між галузями – за погодженням із Міністерством освіти і науки України.

Навчальний процес у спеціальних навчальних закладів для дітей глухих та зі зниженим слухом організовується за програмами загальноосвітньої школи для 5–11 класів (програми розміщені на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua)). Вчителі вносять корективи до них з урахуванням індивідуальних особливостей учнів глухих та зі зниженим слухом та строку навчання у школі II та III ступеня.

У межах програм для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей (програми розміщені на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua)) для дітей із складними вадами розвитку (глухих та зі зниженим слухом у поєднанні з розумовою відсталістю) дозволяється вносити корективи з урахуванням індивідуальних особливостей даної категорії дітей.

Навчальні плани для учнів з помірною розумовою відсталістю складаються на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня для розумово відсталих дітей з українською чи російською мовою навчання з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів.

Навчання дітей з помірною розумовою відсталістю здійснюється за спеціальними навчальними програмами для спеціальних навчальних закладів для розумово відсталих дітей та (або) за індивідуальною навчальною програмою. Допускається адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів, що виявляється в зменшенні обсягу матеріалу, його спрощенні за характером і структурою, збільшення кількості годин на вивчення окремих тем та постійне повторення навчального матеріалу у поєднанні з предметно-практичною діяльністю.

Корекційно-розвитковою складовою інваріантної частини навчальних планів спеціальних навчальних закладів регламентується організація системної реабілітаційної роботи з учнями (вихованцями): розвиток слухового сприймання; розвиток зорового сприймання; розвиток мовлення; корекція пізнавальної діяльності; формування навичок просторового орієнтування; соціально-побутове орієнтування; формування компенсаторних способів діяльності; практичне використання знань, умінь і навичок (предметно-практична діяльність);

розвиток комунікативної діяльності і творчості; фізичний розвиток. Така робота передбачає вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, і потребує впровадження особистісно орієнтованих програм навчання та реабілітації за індивідуальним та диференційованим підходом.

На основі узагальнення матеріалів вивчення діяльності навчальних закладів, інформацій органів управління освітою, листів батьків, громадських організацій можна зробити висновок, що можливості здійснення комплексної реабілітації в умовах спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату) використовуються недостатньо. Режимом функціонування спеціальних навчальних закладів передбачено проведення навчально-реабілітаційного процесу у першій та другій половині дня із забезпеченням постійного фахового психолого-педагогічного супроводу. Це, насамперед, передбачає продовження активної реабілітаційної роботи в другій половині дня з використанням фахового потенціалу, досвіду роботи вихователів, які в більшості випадків є досвідченими педагогічними працівниками.

З урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учнів з порушеннями слуху типові навчальні плани для дітей глухих та зі зниженим слухом розроблені з урахуванням пріоритетів білінгвального (двомовного) навчання (інтеграція словесної мови як мови навчання з українською жестовою мовою (далі – УЖМ) як мовою опанування та інтеграція УЖМ як мови навчання з словесною мовою як мовою опанування). Такий підхід схвалюють наукові, методичні працівники, педагоги спеціальних навчальних закладів.

Двомовне навчання у спеціальних навчальних закладах для дітей глухих та зі зниженим слухом передбачає одночасне використання двох мов (словесної та УЖМ). УЖМ вивчається не лише як окремий предмет, а й використовується як засіб вивчення інших предметів. У старших класах особливо важливо забезпечувати зростання питомої ваги словесної мови з відповідним зменшенням обсягу використання УЖМ. За таких умов розширюється сфера використання словесної мови і забезпечується більш успішне формування в учнів мовленнєвих умінь. При цьому, за належної організації навчання, рівень засвоєння змісту предмета підвищується.

Не менш важливою є робота з розвитку продуктивних видів мовленнєвої діяльності – говоріння й письма. Необхідно спрямовувати увагу на розвиток умінь учнів з порушеннями слуху будувати діалоги та монологічні висловлювання за навчальним матеріалом і відповідними мовленнєвими ситуаціями.

Виконанню таких завдань сприятиме системна корекційно-розвиткова робота з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у глухих дітей та з розвитку слухового сприймання та формування вимови у дітей зі зниженим слухом із забезпеченням міжпредметних зв'язків.

Обов'язковою складовою у запровадженні двомовного навчання має стати робота з батьками учнів, громадськими організаціями тощо, спрямована на роз'яснення соціальної потреби в такій моделі навчання, її переваг, особливо у створенні передумов для подальшої соціалізації учнів та випускників з порушенням слуху.

Нагадуємо, що Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами (за нозологіями), щороку розміщується на офіційному сайті Міністерства та в Інформаційному збірнику МОН.

Права дітей з порушеннями психофізичного розвитку закріплені низкою законодавчих актів, спрямованих на забезпечення їм рівних з іншими дітьми можливостей для реалізації своїх конституційних прав, у тому числі права на освіту, та недопущення їх дискримінації.

Запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі передбачає створення відповідних умов: доступність будівель і приміщень, використання адекватних форм і методів навчально-виховної роботи, психолого-педагогічний супровід, співпраця з батьками (особами, які їх замінюють).

Нагадуємо, що відповідні методичні листи розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства і науки України в рубриці "Освіта дітей з особливими потребами".

Організація інклюзивного навчання передбачає надання дитині з особливими освітніми потребами психолого-педагогічної корекційної допомоги. Корекційно-розвиткові заняття проводяться в окремому приміщенні, простір якого слід розподілити з урахуванням потреб учнів. Зокрема, у приміщенні потрібно створити функціональні зони: навчальну, ігрову, зону релаксації, сенсорну тощо.

Відповідно до контингенту учнів з особливими освітніми потребами керівник навчального закладу визначає кількість учителів-дефектологів, асистентів учителя та, за потребою, асистентів дитини. Це відповідає пункту 3 наказу Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів" від 06.12.2010 № 1205, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 22 грудня 2010 р. за № 1308/18603, яким встановлено, що за

рахунок спеціального фонду загальноосвітні навчальні заклади можуть уводити додаткові посади.

Додаткові посади можуть уводитися рішенням сесії місцевої влади за рахунок видатків місцевого бюджету. Це врегульовано частиною першою статті 14 Закону України "Про освіту", де йдеться про повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, серед яких – встановлювати, не нижче мінімальних нормативів, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, обсяги бюджетного фінансування навчальних закладів системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечувати фінансування витрат на їхнє утримання.

У разі відсутності можливості введення додаткової посади, зокрема асистента дитини, таку функцію можуть виконувати один із батьків або особа, визначена батьками (особа, яка їх замінює) в їхній письмовій заяві. Це співвідноситься із статтею 59 Закону України "Про освіту" та статтею 12 Закону України "Про охорону дитинства", якими на батьків покладається відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.

Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей. Батьки є учасниками навчально-виховного процесу, мають сприяти здобуттю дітьми освіти у навчальних закладах або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу.

З урахуванням зазначеного, керівники загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчаються діти із складними порушеннями розвитку, у тому числі діти з аутизмом, синдромом Дауна та інші, зобов'язані забезпечити доступ до навчально-виховного процесу асистента дитини з числа батьків або осіб, які їх замінюють, з урахуванням вимог санітарного законодавства.

Законодавство в галузі освіти передбачає можливість створення загальноосвітнього навчального закладу нового типу – навчально-реабілітаційний центр (для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку). Саме у таких центрах діти з інвалідністю, ускладненою тяжкими порушеннями розвитку (у тому числі діти, які самостійно не пересуваються), можуть здобувати освіту відповідного рівня у поєднанні з реабілітаційними послугами.

Система наукового обґрунтування та фахового супроводження процесу реабілітації дітей з тяжкими порушеннями розвитку в умовах їхнього навчання в НРЦ передбачає послідовне вирішення комплексних проблем, починаючи від складання індивідуальних навчально-

реабілітаційних програм на основі індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда з наступним їх коригуванням. При цьому педагогічними, медичними працівниками забезпечується специфічність процесу реабілітації дитини з інвалідністю на основі здійснення індивідуального підходу, оскільки такі діти потребують фахового супроводження і підтримки на всіх вікових етапах, особливо в дошкільному та молодшому шкільному віці.

Діти з важкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують індивідуального догляду, зараховуються до інклюзивних груп при забезпеченні постійного супроводу асистентом дитини. Така норма встановлена пунктом 7 Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, затвердженого спільним наказом МОН та МОЗ від 06.02.2015 за № 104/52.

З урахуванням актуальності питання звертаємо увагу на можливість створення, за наявності відповідної кількості дітей, окремих класів для учнів з розладами спектра аутизму. Саме у таких класах створюється навчально-корекційне середовище, що забезпечує індивідуальний психолого-педагогічний супровід учнів з розладами спектра аутизму для їх адаптації до шкільного життя та підготовки до навчання у спеціальних або загальноосвітніх навчальних закладах. Цьому сприятиме навчання дітей з аутизмом за індивідуальними програмами, складеними з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини.

Для формування навичок соціальної поведінки такі діти потребують спеціальних умов у спеціально організованому середовищі. Чим раніше таке середовище для дитини буде створено, тим успішнішою буде її адаптація та менше її розвиток відхилитиметься від норми.

talko.com.ua

Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання
(Додаток до листа МОНмолодьспорту від 26.07.2012р. №1/9-529)

Шляхи впровадження інклюзивного навчання визначено Концепцією розвитку інклюзивної освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки від 01.10.2010 № 912, а саме, в частині навчально-методичного забезпечення освітнього процесу передбачається реалізація корекційно-розвиткової складової особистісно орієнтованого навчального плану в умовах інклюзивного навчання.

З урахуванням основних тенденцій щодо змін у системі освіти дітей з особливими освітніми потребами окреслено напрями діяльності, які потребують підвищеної уваги, одним з яких є психологічний і соціальний супровід інклюзивного навчання в Україні.

Зміст та основні завдання участі психологічної служби системи освіти з питань впровадження інклюзивного навчання визначено низкою нормативно-правових документів, зокрема, наказом Міністерства освіти і науки від 11.09.2009 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 роки».

З метою залучення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір передбачено різні форми їх навчання, зокрема, у спеціальних класах у загальноосвітніх навчальних закладах, що регламентується Положенням про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224, зареєстрованим в Міністерстві юстиції 29.12.2010 р. за № 18707.

Зазначеним нормативним документом визначено завдання психолого-педагогічного супроводу:

- а) актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини;
- б) формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції;
- в) консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо.

Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872, визначено, що у загальноосвітніх

навчальних закладах здійснюється психолого-педагогічне супроводження дітей з особливими освітніми потребами у класах з інклюзивним навчанням працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) цих закладів та відповідними педагогічними працівниками.

Діяльність працівників психологічної служби координується центрами практичної психології і соціальної роботи, міськими, районними методичними кабінетами.

Вищезазначеним документом передбачено також організацію корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вчителями-дефектологами та практичними психологами.

З огляду на те, що питання визначення функцій і повноважень спеціалістів психологічної служби (практичного психолога і соціального педагога) є актуальним, звертаємо увагу на недопущення покладання адміністрацією навчальних закладів на цих спеціалістів обов'язків, що не належать до їх професійної компетентності.

Зокрема, це стосується заміни корекційних занять вчителя-дефектолога корекційними заняттями, які проводить практичний психолог.

Питання психологічного і соціального супроводу дітей знаходиться на перетині функцій багатьох спеціалістів, а тому не можуть бути віднесені до сфери професійної діяльності виключно одного з них.

Кваліфікаційна характеристика та основні функціональні обов'язки соціального педагога в умовах інклюзивної освіти визначені наказом Міністерства освіти і науки від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України».

Визначаючи основні завдання на навчальний рік практичним психологам і соціальним педагогам рекомендовано звернути посилену увагу на проблеми психологічного і соціального супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання, що сприятиме пристосуванню освітнього середовища до потреб дитини з урахуванням її особливостей та можливостей, забезпеченню соціальних потреб.

З цією метою проводиться вивчення індивідуальних особливостей учня, його можливостей і потреб, рівня сформованості у нього пізнавальних процесів і дій.

Таким чином, діагностична робота має бути спрямована на вивчення:

- співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми;

- рівня розвитку когнітивної сфери;
- особливості емоційно-вольової сфери;
- індивідуально-типологічних особливостей;
- рівня сформованості мотивації до навчання;
- рівня розвитку комунікативних здібностей;
- розумової працездатності та темпу розумової діяльності.

Під час вивчення психічного розвитку дитини психолог виявляє фактори, які зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності, спілкування та соціальної адаптації, а також ті резерви, які можна використовувати у корекційно-розвитковій роботі.

Визначення рівня і особливостей пізнавальної діяльності повинно передувати будь-яким іншим психологічним дослідженням, щоб з'ясувати труднощі та обмеження, які можуть виникати при виконанні діагностичних завдань і призводити до неправильного тлумачення отриманих результатів.

Під час вивчення індивідуальних особливостей дитини важливо враховувати особливості її розвитку та фізичні обмеження.

Наприклад, працюючи з дитиною, хворою на дитячий церебральний параліч, слід пам'ятати, що через мовленнєві труднощі, порушення міміки, тощо може скластися неправильне враження щодо інтелектуальних можливостей дитини. Психічний стан такої дитини можна визначити тільки шляхом уважного спостереження за її діяльністю та шляхом спілкування з нею та за допомогою спеціальних методів діагностики.

Психофізіологічні особливості дитини, рівень її розвитку, потенційні можливості щодо опанування навчальним матеріалом є основними індикаторами, які беруться до уваги при розробленні індивідуальної програми розвитку.

Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог та інші) із обов'язковим залученням батьків, або осіб, які їх замінюють, з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами. Така програма розвитку містить загальну інформацію про учня, визначає систему додаткових послуг інших спеціалістів, засоби і шляхи щодо необхідної адаптації навчального середовища, модифікації навчальних матеріалів, індивідуальну навчальну програму та за потреби індивідуальний навчальний план.

Завдання психолога – надати до програми узагальнену інформацію за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей дитини у навчально-виховному процесі та взаємодії зі шкільним оточенням.

Практичний психолог в інклюзивному середовищі формує психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, вчителів, представників адміністрації) до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Така психологічна готовність формується через проведення тренінгових занять, лекторіїв, семінарів, консилиумів, виступів тощо, зміст яких спрямований на подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами, руйнування міфів і стереотипів, стигматизації та дискримінації.

Оскільки вчитель своїм ставленням моделює очікувану від учнів поведінку, важливо розпочати проведення таких занять саме з педагогами навчального закладу.

Необхідно працювати з педагогами щодо уникнення використання медичної термінології, що застосовується в педагогічній практиці для характеристики дітей з особливими освітніми потребами.

Зміст занять з учнями слід спрямувати на формування у них вміння бачити та цінувати відмінності, слухати та враховувати різні точки зору, висловлювати свою думку, поважати думку інших, оволодівати навичками співпраці з різними дітьми. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами сприятиме гармонізації стосунків в учнівському колективі та допоможе педагогічним працівникам створити сприятливе середовище для розкриття потенціалу кожної дитини.

При проведенні індивідуальної роботи психолог працює безпосередньо з дитиною з особливостями психофізичного розвитку, щодо збереження її здоров'я, пошуку та реалізації її всебічного розвитку, формування позитивної мотивації до навчання.

Актуальним залишається питання застосування психодіагностичного інструментарію та корекційних програм у роботі з вказаною категорією дітей, які, як правило, потребують адаптації (зміна характеру подачі матеріалу, без зміни змісту або концептуальної складності завдання), рідше, модифікації відповідно до індивідуальних особливостей дитини.

Зокрема, відповідно до потреб дитини можуть використовуватись такі види адаптації:

адаптація середовища (збільшення інтенсивності освітлення в кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в класі,

де навчається дитина з порушенням слуху, забезпечення її слуховим апаратом; створення відокремленого блоку в приміщенні школи для учнів початкових класів; забезпечення архітектурної доступності для дитини з порушенням опорно-рухового апарату);

адаптація змісту, методів і форм навчальної діяльності (використання навчальних завдань різного рівня складності; збільшення часу на виконання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності);

адаптація методичних матеріалів (адаптація навчальних посібників, наочних та інших матеріалів; використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів тощо).

Ознайомившись із особливостями психофізичного розвитку дитини та готуючись до роботи з нею, психолог аналізує, перш за все, відповідність інструментарію (стимулів) та вибрані методики.

Для дітей із сенсорними порушеннями очевидним є прилаштування інструментарію (стимулів) до можливостей дитини та критичного вибору методик, які дозволяють використати потенціал дитини. Наприклад, для дитини з порушенням зору малюнки (методика "Четвертий – зайвий") мають бути контрастнішими та більшими за розміром.

Для дитини зі спастикою кінцівок є проблематичним використання малюнкових методик, при використанні яких необхідно домовитися з дитиною про сигнали, що відповідають певному вибору (стимульний матеріал до тесту тривожності Р. Темпл, В. Амен, М. Дорки).

Оскільки можуть виникнути труднощі зі сприйманням малюнків, вони не повинні бути надміру стилізованими та складними. Необхідно передбачати можливі труднощі, пов'язані з процесом сприймання самих зображень, та відрізнити їх від розуміння чи нерозуміння сюжету, логічних зв'язків у ньому.

Для дітей з порушеннями мовлення будуть мало прийнятними вербальні методики. При цьому важливо розрізняти труднощі активного мовлення через порушення артикуляції та розуміння зверненого мовлення.

Обмеження у використанні діагностичних методик також можуть бути пов'язані зі способом життя обстежуваних, обмеженістю їхніх соціальних зв'язків і відповідних знань та уявлень про навколишній світ. У зв'язку із цим, не можна беззастережно використовувати певні проєктивні методики, що в цілому за процедурою виконання могли б відповідати технічним можливостям обстежуваного. Наприклад, методика Рене Жіля, яка часто і успішно застосовується для виявлення проблем, пов'язаних зі спілкування та самовизначенням підлітків, не завжди може бути адекватною в роботі з підлітком, фізичні обмеження якого не дозволяють сприймати ситуації, наведені в методиці, як

проективні на себе. Причиною є те, що спосіб життя виключає, наприклад, відвідання кінотеатру, прогулянки за місто разом із друзями тощо. Тому перш ніж застосовувати таку методику, потрібно переконатися, що у дитини є відповідний життєвий досвід, пов'язаний із зображеними ситуаціями.

Таким чином, психолог приймає рішення, які методики включити при діагностичному вивченні та яким чином мають бути адаптовані стимульні матеріали. Водночас, рекомендовано провести обговорення методик та способів їх адаптації під час засідання методичного об'єднання практичних психологів.

Разом із тим, звертаємо увагу, що відповідно до «Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2001 № 330, має бути проведена експертиза всіх діагностичних методик, психокорекційних, психотерапевтичних та реабілітаційних технік і технологій, соціологічних та соціально-психологічних опитувальників.

З урахуванням вади розвитку та потенційних можливостей дитини організовується й психокорекційна робота. Більшість дітей з особливими освітніми потребами можуть бути долучені до роботи в корекційній групі. Однак, психологу необхідно заздалегідь оцінити та продумати альтернативні вправи, з урахуванням потреб розвитку дитини.

Корекційна робота має бути спрямована на розвиток усіх видів сприймання, особливо зорового і слухового, на базі яких розвиваються вищі психічні функції.

З розвитком сприймання збагачуються різноманітні знання про навколишній світ і розуміння зв'язків між предметами та явищами, отже, розвивається мислення і мовлення дітей. Під час корекції розвитку та навчання дитини необхідно дбати про зміцнення її працездатності, уміння зосереджувати увагу, цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати.

Особливої уваги потребує розвиток навчальної мотивації, бажання вчитися, формувати віру дитини у власні можливості, що можливо завдяки усвідомленню і оцінці реальних досягнень.

У разі, якщо мова йде про корекцію чи розвиток окремих пізнавальних процесів краще організовувати індивідуальні заняття. Результати діагностичної роботи слугують орієнтирами для роботи психолога, педагогів, батьків і самої дитини. Водночас ступінь

інтегрованості дитини в освітнє середовище є індикатором ефективності і адекватності психокорекційного впливу.

Соціально-педагогічний супровід базується на створенні сприятливих умов для взаємодії учня з соціальним середовищем з метою попередження виникнення або усунення вже існуючих дестабілізуючих факторів та формування стійкості до ситуацій дезадаптації.

Алгоритм діяльності практичного психолога і соціального педагога, в умовах інклюзивної освіти включає:

1. Ознайомлення з особою справою дитини, історією та особливістю протікання захворювання, співбесіду з представником психолого-медико-педагогічної консультації;

2. Бесіду з дитиною та її батьками, метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери тощо);

3. Оцінку освітнього середовища, визначення щодо його відповідності до потреб і можливостей дитини. Психолог надає пропозицію щодо здійснення організаційних, функціональних, методичних змін.

4. Вивчення індивідуальних особливостей та психічного розвитку дитини.

5. Проведення психолого-педагогічного консилиуму з метою розробки індивідуальної програми розвитку.

6. Проведення зустрічі з батьками і учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

7. Проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей дитини та відповідного формування особистості.

8. Відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі.

9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення в позакласну і позашкільну діяльність.

10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості учня, адаптація відповідних індивідуальних програм, планів.

Успішність навчання дитини з особливими освітніми потребами залежить від ранньої діагностики та вчасно наданої відповідної допомоги фахівцями. Велика роль в цьому належить фахівцям психолого-медико-педагогічної консультації, головним завданням яких є надання консультативно-методичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами та батькам, які їх виховують, педагогам. Водночас, завданнями психолого-медико-педагогічних консультацій є визначення

за якою навчальною програмою має навчатися дитина, без визначення типу навчального закладу.

За результатами психолого-педагогічного вивчення дитини надається психолого-педагогічний висновок та рекомендації, які фіксуються у витязі з протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації.

Звертаємо увагу, що зміст психолого-педагогічного висновку не містить медичного, зокрема, психіатричного, діагнозу, а передбачає формулювання, щодо особливостей психічного розвитку дитини та її психологічний стан з використанням лексичних засобів у контексті психолого-педагогічної термінології.

При цьому у висновку в стислому викладі зазначаються ті основні показники, які мають значення для розрізнення станів розумового розвитку дитини. Рекомендації психолого-медико-педагогічних консультацій відображають напрямки психолого-педагогічної роботи з дитиною, спрямовані на реалізацію потенціалу розвитку і виховання, враховуючи її індивідуальні особливості засвоєння знань, навичок, практичного та соціального досвіду.

Інклюзивна освіта

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) (Назва школи)

Учень _____ Дата народження _____

Батьки або опікуни _____ Телефон _____

Адреса _____

Особливості розвитку _____

Чи отримувала дитина допомогу, яку _____

Дата вступу до школи _____ Клас _____

Вчитель _____ Асистент вчителя _____

Термін дії програми з _____ до _____

Присутні на засіданні з розроблення ІПР:

Присутні	Дата	Присутні	Дата

Перелік спеціальних і додаткових видів послуг:

Вид послуг	К-сть год. на тиждень	Місце проведення	Розклад
Додаткові заняття з учителем	2 год.	Каб. 101	Вівторок, четвер
Корекційні заняття з логопедом	2 год.	Каб. 205	Середа, п'ятниця

Я ЗГОДЕН зі змістом ІПР.

Я мав можливість брати участь у розробці цього плану.

Підпис батька (матері) або опікуна _____

Дата _____

Пристосування/модифікація класного середовища

Стиль навчання: Переважно слуховий Переважно візуальний
 Багатосенсорний Переважно кінестетичний Переважно тактильний

Місце, умови	☐ Визначене місце ☐ У малій групі
Навчальні підходи	☐ Часта / невідкладна реакція з боку вчителя ☐ Об'єднання стилів навчання ☐ Спільне навчання ☐ Кооперативне навчання в групах / парах ☐ Інше
Вказівки	☐ Різні види вказівок: _____ усні _____ письмові _____ демонстрація / моделювання _____ ☐ Привертання уваги учня ☐ Інше
Корекція поведінки	☐ Часті перерви ☐ Чітке визначення очікувань ☐ Робота в тиші ☐ Позитивні підкріплення ☐ Надання можливостей для вибору й альтернатив ☐ Надання можливості порухатися ☐ Близький безпосередній контроль ☐ Розміщення дитини у зручному місці
Матеріал та обладнання	☐ Книжки для сліпих, надруковані шрифтом Брайля ☐ Адаптовані версії книжок ☐ Затискачі, похилі дошки ☐ Інше _____ <i>інд. картки</i> _____
Організаційні питання	☐ Індивідуалізований розклад занять учня ☐ Інше
Сенсорні потреби	☐ Стежити, чи правильно учень користується: _____ окулярами _____ слуховим апаратом _____ аудіо / ЧМ приладдям _____ допоміжним технологічним обладнанням ☐ Інше
Інше	

Індивідуальна навчальна програма

Довгострокова мета: _____

Короткотермінові завдання	Методи оцінювання	Дата і прогресивна динаміка
	Зразки робіт	
	Спостереження	
	Контрольні листки	
	Тестові завдання	
	Стандартні тести	

Умовні позначення:

О – учень оволодів умінням, досягнув поставленої мети;

СП – спостерігається істотний прогрес;

НП – спостерігається незначна прогрес;

ПН – прогресу в досягненні конкретної мети немає;

Поточний рівень знань і вмінь.

На цій сторінці фіксуються відомості про рівень розвитку учня, зафіксовані під час спостережень і досліджень: її вміння, сильні якості, стиль навчання (особливо якщо один зі стилів домінує), що дитина не вміє робити, у чому їй потрібна допомога тощо.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Олена Богданівна Будник

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Навчальний посібник

Технічний редактор: *О. Б. Будник*
Дизайн обкладинки: *І. М. Косович*
Комп'ютерне складання, макет: *А. Б. Бойчук*

ISBN 978-966-2343-17-5

Підписано до друку 23.07.2015. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 7,0.
Наклад 300 прим. Зам. № 0921

Видавець Кушнір Г.М.
Свідоцтво про внесення субекта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
серія – ІФ №31, від 26.01.2009р.
76006, м.Івано-Франківськ, вул. Петлюри, 9, тел. 099 700 4745

Друк: Приватний підприємець Бойчук А.Б. Св. №11196.
м. Івано-Франківськ, вул. Сахарова, 23/12
Тел. 0342-55-94-54
E-mail: tolikboychuk@i.ua